

ALEXANDER SERGEJEVIČ PUŠKIN

KAPITÁNOVA DCÉRA

TATRAN ● 1971 ● BRATISLAVA

OBSAH

GARDOVÝ SERŽANT	3
SPRIEVODCA	7
PEVNOSŤ	12
SÚBOJ.....	15
LÁSKA	20
PUGAČOV	24
ÚTOK.....	29
NEZVANÝ HOSTĚ	32
ROZLÚČKA	36
OBLIEHANIE MESTA.....	39
VZBÚRENECKÁ OSADA	43
SIROTA	48
VÄZENIE	51
SÚD.....	55
DOSLOV	60

KAPITOLA PRVÁ

GARDOVÝ SERŽANT

- Už zajtra gardovým by stal sa kapitánom.
- To netreba: nech od piky si posluží.
- Výborne povedané! Nech sa otuží ...

NO KTO MU OTCOM JE?

Kňaznin

Môj otec, Andrej Petrovič Griňov, slúžil za mladi pod grófom Mníchom a do výslužby odišiel ako premiér-major roku 7... Odvtedy žil vo svojej simbirskej dedine, kde sa aj oženil. Vzal si pannu Avdotju Vasilievnu J., dcéru tamojšieho chudobného šľachtica. Bolo nás deväť detí. Všetci moji bratia a sestry pomreli ešte v útlom veku.

Ešte ma moja matka len pod srdcom nosila, už som bol zapísaný do Semionovského pluku ako seržant, z láskavosti kniežat'a B., gardového majora, nášho blízkeho príbuzného.

Keby mamička proti všetkému očakávaniu bola porodila dcéru, otec by bol oznámil na patričné miesto smrť nenarodeného seržanta, a tým by sa bolo všetko skončilo. Až do ukončenia školy som bol akoby na dovolenke. Vtedy sa učilo ináč ako dnes. Päťročného ma zverili koniarovi Savel'jičovi, ktorého mi za zdržanlivosť v pití určili za vychovávateľa. Pod jeho dozorom som už v dvanástich rokoch ovládal ruské písmo a veľmi zodpovedne som vedel posúdiť vlastnosti poľovného psa. Vtedy mi otecko najal Francúza, monsieur'a Beauprého, ktorého objednali z Moskvy zároveň s ročnou zásobou vína a jedlého oleja, Jeho príchod bol veľmi proti srsti Savel'jičovi, „Decko je, chvalabohu, umyté, nakrmené, učesané. Načo podaromnici peniaze márnit' a najímať musjé, akoby sme nemali dost' svojich ľudí," šomral si pod nos.

Beaupré bol vo svojej vlasti holičom, potom v Prusku vojakom, potom prišiel do Ruska „pour être outchitel“,¹ keď nie celkom chápal význam tohto slova. Bol to dobrý chlap, ale strašný vetroplach a hýrivec. Hlavnou jeho slabosťou bola vášeň k nežnému pohlaviu; za svoje nežnosti dost' často utŕžil údery, po ktorých vzdychal celé dni. Okrem toho nebol (ako sa sám vyslovil) ani *nepriateľom flášky*, čiže (po našom povedané) rád si uhol. Ale keďže víno sa u nás podávalo iba pri obede, aj to vždy len za pohárik, pričom učiteľ'a zvyčajne obišli, môj Beaupré veľmi chytrou privykol na ruskú bylinkovú pálenku, ba začal jej dávať prednosť pred vínami svojej vlasti, lebo je vraj neporovnateľné ; lepšia na žalúdok. Hneď sme sa navzájom zhodli, a hoci podľa zmluvy jeho povinnosťou bolo učiť ma *po francúzsky, po nemecky a všetky ostatné predmety*, radšej sa narýchlo odo mňa naučil ako-tak brblat' po rusky a potom si už každý robil svoje. Žili sme ako jedna duša. Iného mentora som si ani neželal. Ale zakrátko nás osud rozlúčil, a stalo sa to takto.

Práčka Palaša, tučná, rapavá dievka, a jednooká kraviarka Akaľa akosi zhodne obidve naraz padli mojej matke k nohám, priznali sa k hriechnej slabosti a s plačom sa žalovali na musjé, ktorý zneužil ich neskúsenosť. Mamička s takými vecami nerada žartovala a požalovala sa otcovi. Otcov súd bol krátky. Zaraz si dal zavolať toho sviniara Francúza. Oznámili mu, že musjé má so mnou hodinu. Otec sa pobral do mojej izby. V tom čase Beaupré spal

¹ Aby tu bol učiteľom (franc., so skomoleným ruským slovom „učiteľ“).

na posteli spánkom spravodlivých. Ja som bol zaujatý prácou. Treba podotknúť, že mi z Moskvy objednali zemepisnú mapu. Visela na stene celkom nepoužívaná a dávno ma vábila rozmermi a kvalitou papiera. Rozhodol som sa urobiť z nej Šarkana a využijúc spánok monsieur Beaupré, pustil som sa do roboty. Otecko vstúpil do izby práve vo chvíli, keď som priliepал kúdeľový chvost k mysu Dobrej nádeje. Keď zočil moje štúdium zemepisu, vyťahal ma za uši, potom priskočil k monsieur Beaupré, veľmi bezohľadne ho zobudil a zasypal ho výčitkami. Zmätený Beaupré si chcel vstať, ale nemohol: chudák Francúz bol spitý do nemoty. Nešťastie nikdy nechodí samo. Otecko ho zdvihol za golier z postele, vysotil z dverí a ešte v ten istý deň ho vyhnal z domu na nevýslovnú radosť Saveljiča. A tým sa skončilo moje učenie. Žil som ako šľachtický výrastok, naháňal som holuby a hral sa na capa so sluhovskými chlapcami. Medzitým som dovŕšil šestnásť rok. Vtedy sa môj osud zmenil.

Raz v jeseni mamička zavárala v salóne medovú zaváraninu a ja oblizujúc sa hľadel som na kypiacu penu. Otecko pri obloku čítal Dvorný kalendár, ktorý dostával každý rok. Táto kniha vždy naňho mocne pôsobila: zakaždým ju čítal s nesmiernym záujmom a toto čítanie vždy uňho vyvolalo prekvapujúce podráždenie žlče. Mamička, ktorá výborne poznala všetky jeho zvyky a obyčaje, sa vždy usilovala odpratať nešťastnú knihu čo najďalej, a preto sa mu Dvorný kalendár nedostal na oči niekedy aj celé mesiace. No keď ho náhodou našiel, dakedy aj celé hodiny ho nepustil z rúk. Teda, otecko čítal Dvorný kalendár, kedy-tedy hodil plecom a opakoval si pod nos: „Generálporučík!... U mňa v rote bol seržantom!... Nositeľ obidvoch ruských radov! A ešte nedávne sme...“ Napokon otec šmaril kalendár na diván a pohrúžil sa do myšlienok, čo neveštilo nič dobrého.

Zrazu sa opýtal mamičky: „Avdoťja Vasilievna, koľkože rokov má Petruša?“

„Ide mu na sedemnásť,“ odpovedala mamička. „Petruška sa narodil v tom istom roku, keď tetka Nastasia Gerasimovna prišla o oko a keď...“

„Dobre,“ prerušil ju otecko, „už mu je načase ísť k vojsku. Dost' sa nalietať po čeladincoch a nalozil po holubníkoch.“

Myšlienka na skorú rozlúčku so mnou matku tak ohromila, že jej spadla vareška do rajnice a slzy sa jej skotúľali dolu tvárou. Ale zato ťažko opísať moje nadšenie. Myšlienka na vojenskú službu mi splývala s predstavou o slobode, o kratochvíľach petrohradského života. Videl som sa v duchu gardovým dôstojníkom, čo podľa mojej mienky bolo vrcholom ľudského šťastia.

Otecko nerád menil svoje úmysly a nikdy neodkladal ich uskutočnenie. Deň môjho odchodu bol určený. Večer predtým otecko vyhlásil, že chce napísať o mne môjmu budúcemu veliteľovi, a pýtal si pero a papier.

„Andrej Petrovič,“ povedala mamička, „nezabudni napísať kniežaťu B., že ho aj ja úctivo pozdravujem a dúfam, že bude Petruškovi láskavo naklonený.“

„Hlúposti!“ odpovedal otec a zamračil sa. „Na kiego paroma by som písal kniežaťu B.?“

„Veď si povedal, že ráčiš písať Petruškovmu veliteľovi.“

„No a?“

„No veď Petruškovým veliteľom je knieža B.. Veď Petruška je zapísaný v Semionovskom pluku.“

„Zapísaný! čo ma po tom, že je zapísaný? Petruška nepôjde do Petrohradu, čo sa naučí v Petrohrade? Utrácať peniaze a lumpovať? Nie, nech si posluži v armáde, nech skúsi tvrdú vojenčinu a oňuchá pušný prach, tak bude z neho vojak, a nie povalač. Zapísaný v garde! Kde má vojenskú knižku? Podaj mi ju.“

Mamička vyhľadala moju vojenskú knižku, ktorú opatrovala v truhličke i s košielkou, v ktorej ma krstili, a trasúcou sa rukou ju odovzdala oteckovi, Otecko si ju pozorne prečítal, potom ju položil pred seba na stôl a začal písať list.

Trápila ma zvedavosť: kde ma vlastne posielajú, ak nie do Petrohradu? Nespúšťal som oči z otcovho pera, ktoré sa pohybovalo dost' pomaly. Konečne skončil, zapečatil list do jednej obálky s

vojenskou knižkou, zložil okuliare, potom ma zavolať a povedal: „Tu máš list pre j Andreja Karloviča R., môjho starého druha a priateľa. Ideš do Orenburgu slúžiť pod jeho velenie.“

Takto sa zrútili všetky moje skvelé nádeje! Miesto veselého petrohradského života ma čakala nuda v zapadákov. Armáda, na ktorú som pred chvíľou myslel s takým nadšením, sa mi teraz zdala hrozným nešťastím. Ale škriepiť sa nemalo zmyslu. Na druhý deň ráno zatiahol pred vchod cestovný koč; uložili doň kufor, kôš s čajovým príborom a batôžky s bochníkmi a koláčmi, poslednými znakmi domáceho maznanie. Rodičia ma požehnali. Otecko mi povedal: „Zbohom, Peter. Slúž verne, komu zložíš prísahu; poslúchaj veliteľov; za ich priazňou sa nežeň; do služby sa nepchaj, ani sa jej nevyhýbaj; a maj na pamäti príslovie: šaty od nova a česť od mladi si chráň.“ Mamička mi s plačom nakazovala, aby som si bedlil na zdravie, a Saveljičovi zas, aby dozeral na decko. Obliekli mi zajačí kožuštek a na to lišací kožuch. Nasadol, som do koča so Saveljičom a slzy prelievajúc, vydal som sa na cestu.

Tej istej noci som došiel do Simbirsk, kde som sa mal zdržať celý deň pre nákup potrebných vecí, čím poverili Saveljiča. Ubytoval som sa v hostinci. Saveljič sa hneď za rána vybral po sklepoch. Zunovalo sa mi hľadiť z obloka na špinavú uličku, preto som sa začal túlať po všetkých miestnostiach. Vošiel dom do biliardovej siene, kde som zočil vysokého pána, okolo tridsaťpäťročného, s dlhými čiernymi fúzmi, v župane, s tágom v ruke a s fajkou v zuboch. Hral biliard s markérom, ktorý pri výhre vždy vypil pohárik vodky, a keď prehral, musel štvornožky preliezť popod biliardový stôl. Prizeral som sa ich hre. Čím dlhšie trvala, tým častejšie sa musel prechádzať štvornožky, až nakoniec markér ostal pod biliardom. Pán vyriekol nad ním niekoľko silných výrazov, akoby pohrebnú reč, a navrhol mi, aby sme si dali partiu. Povedal som mu, že neviem hrať. To mu zrejme bolo čudné. Hľadel chvíľu na mňa, akoby ma ľutoval; jednako sme sa dali do reči, dozvedel som sa, že sa volá Ivan Ivanovič Zurin, je rotmajstrom husárskeho pluku, prišiel do Simbirsk na odvody regrútov a býva v hostinci. Navrhol mi, aby som si s ním zaobedoval z toho, čo je poruke, po vojensky. Ochotne som privolil. Sadli sme si za stôl. Zurin pil mnoho a núkal mňa tvrdiac, že musím privykať na vojenskú službu, rozprával mi vojenské anekdoty, pri ktorých som sa mal popukať od smiechu; vstali sme od stola ako najlepší priatelia. Potom sa ponúkol, že ma naučí hrať biliard.

„Pre nás vojakov je to nevyhnutná vec,“ hovoril. „Napríklad prídete za pochodu do mestečka. Čo budete robiť? Ved' nemôžete jednoducho židov biť. Voľky-nevoľky zájdete do krčmy a zahráte si biliard; ale najprv musíte vedieť hrať.“ Celkom ma presvedčil a ja som sa s veľkou horlivosťou dal do učenia. Zurin ma hlasno povzbudzoval, čudoval sa mojim rýchlym úspechom a po niekoľkých precvičeniach mi navrhol hrať o peniaze, po groši za bod nie pre výhru, ale iba tak, aby sa nehralo naprázdno, čo je podľa jeho slov ten najhorší zlozvyk. Privolil som i na to a Zurin objednal punč a prehovoril ma ochutnať ho opakujúc, že musím privykať na vojenskú službu; a aká by to bola vojenčina bez punču! Poslúchol som ho. Zatiaľ naša hra pokračovala. Čím častejšie som si uchlipkával z pohára, tým som bol odvážnejší. Gule mi podchvíľou padali za mantinel; rozčuľoval som sa, nadával som markérovi, ktorý sčítaval bohvieako, ustavične som zvyšoval stávk, slovom počínal som si ako chlapčisko, ktoré sa dostalo na slobodu. Čas mi prešiel, ani som nevedel ako. Zurin pozrel na hodinky, položil tágo a oznámil mi, že som prehral sto rubľov. To ma trochu zmätlo. Peniaze som mal u Saveljiča. Začal som sa ospravedlňovať. Zurin ma prerušil: „Prosím ťa! Neráč sa znepokojovať. Môžem počkať, ale zatiaľ pôjdeme k Arinuške.“ Čo som mal robiť? Deň som skončil práve tak nemravne, ako som ho začal. Večerali sme u Arinušky. Zurin mi podchvíľou nalieval opakujúc, že musím privykať na vojenskú službu, keď som vstal od stola, ledva som sa držal na nohách; o polnoci ma Zurin odviezol do hostinca.

Saveljič nás privítal pred vchodom. Zhíkol, keď zbadal neklamné príznaky mojej horlivosti vo vojenskej službe. „Čo sa to s tebou porobilo, pán urodzený?“ povedal ľútostivým hlasom. „Kde si sa tak nalagal? Bože môj, bože môj, či toto svet slýchal?“ „Ticho, starigáň!“ odpovedal som mu zajakavo: „Iste si opitý, chod' spať.. a ulož ma.“

Na druhý deň som sa zobudil s bolením hlavy a len nejasne som si spomínal na včerajšiu príhodu. Moje úvahy prerušil Savel'jič, ktorý vošiel do izby so šálkou čaju. „Trochu zavčasu, Peter Andrejič,“ povedal mi, krútiac hlavou, „zavčasu začínaš hýriť. Na koho si sa len podal? Ako viem, ani tvoj otec, ani starý otec neboli pijani; o mamičke škoda hovoriť: v živote okrem kvasu nič neráčila do úst vziať. A kto je všetkému vina? Prekliaty musjé. Podchvíľou behal k Antipievne: „Madam, že vu prí,² vodkiu.“ No ľa, tu máš, že vu prí! Veru, veru, krásnym veciam ťa naučil, všivák. Ba načo len najímali za pestúna takého pohana, akoby urodzený pán nemali dost' svojich ľudí!“

Hanbil som sa. Odvrátil som sa a povedal som mu: „Chod' preč, Savel'jič, nechcem čaj.“ Ale Savel'jiča sa bolo ťažko striasť, keď už raz začal čítať kázeň. „Tak vidíš, Peter Andrejič, ako je to, keď sa človek opije. Hlavička ťažká, ani jesť sa nechce. Pijan nie je na nič súci... Vypi si uhorkového rôsolu s medom, ale najlepšie bude otráviť červíka pol pohárikom bylinkovej pálenky. Nedoniesť tí?“

Vtom vošiel chlapec a podal mi list od I. I. Zurina. Otvoril som ho a prečítal nasledujúce riadky:

„Milý Peter Andrejevič, prosím Ťa, pošli mi po tomto chlapcovi sto rubľov čo si so mnou včera prehral. Veľmi potrebujem peniaze.

*Tvoj oddaný služobník
Ivan Zurin.“*

Nebolo pomoci. Zatváril som sa ľahostajne, obrátil som sa k Savel'jičovi, ktorý bol *peňazí a šiat i záležitostí mojich opatrovníkom*, a rozkázal som dať chlapcovi sto rubľov. „Čože? Načo?“ opýtal sa ohromený Savel'jič, „Dlžný som mu,“ odpovedal som čo najpokojnejšie. „Dlžný!“ namietol Savel'jič, čím ďalej tým ohromenejší. „A kedyže si sa to stihol zadlžiť, pán urodzený? Tu čosi nie je s kostolným riadom. Rob, čo chceš, pán urodzený, ja peniaze nedám.“

Pomyslel som si, že ak v tejto rozhodujúcej chvíli nepreškriepim hlavatého starkého, neskôr mi už bude ťažko vymaniť sa spod jeho tútorstva, preto som hrdo pozrel naňho a povedal: „Ja som tvoj pán a ty si môj sluha. Peniaze sú moje. Prehral som ich, lebo sa mi tak zažiadalo. A tebe radím, nemudruj, ale rob, čo ti kážem.“

Savel'jiča tak ohúrili moje slová, že zalomil rukami a zostal ako obarený. „Čo stojíš“ zakričal som nahnevane. Savel'jič sa rozplakal. „Milý pánko Peter Andrejič,“ povedal chvejúcim sa hlasom, „nechci, aby som umrel od žiaľu. Ty moje potešenie, poslušni starého človeka: napíš tomu zbojníkovi, že si len žartoval, že toľko peňazí ani nemáme. Sto rubľov! Bože môj dobrotivý! Povedz, že ti rodičia prísne zakázali hrať, iba ak o orechy...“

„Netáraj,“ prerušil som ho prísne, „daj sem peniaze, lebo dostaneš poza uši.“

Savel'jič pozrel na mňa s hlbokým žiaľom a šiel po peniaze na moju dlžobu. Bolo mi ľúto chudáka starca; ale chcel som sa dostať na slobodu a dokázať, že už nie som decko. Zurinovi som peniaze poslal. Savel'jič sa ponáhľal odviezť ma z prekliateho hostinca. Prišiel mi oznámiť, že kone čakajú. S nečistým svedomím a s tichou ľútosťou som odišiel zo Simbirska. Ani som sa nerozlúčil so svojím učiteľom a nepomyslel som, že sa s ním ešte niekedy stretnem.

---

²Prosím vás (franc., skomolenou výslovnosťou)

KAPITOLA DRUHÁ

SPRIEVODCA

---

*Krajina ty moja, krajinôčka,
krajina ty moja neznáma!
Neprišiel som k tebe z dobrej vôle,
nedoniesol ma sem bystrý kôň:
doniesla ma sem, dobrého junáka,
horúca hlavička junácka
a pálenôčka krčmárska.*

Starodávna pieseň

Myšlienky, čo mi cestou vírili v hlave, neboli najradostnejšie. Moja prehra bola na vtedajšie časy dosť značná. Nemohol som v duchu neuznať, že moje správanie v simbirskom hostinci bolo hlúpe, a cítil som sa vinný pred Savel'jičom. Všetko to ma trápilo. Starký sedel zamračený na kozlíku, odvrátený odo mňa, a mlčal, iba kedy-tedy zaodfhal. Rozhodne som sa chcel s ním pomeriť, ale nevedel som, ako začať. Nakoniec som mu povedal:

„No, no, Savel'jič! Dost' už, pomerme sa, prepáč; sám vidím, že som sa previnil. Včera som navyčičnal a teba som zbytočne urazil. Sľubujem ti, že v budúcnosti sa budem správať múdrejšie a budem ťa poslúchať. No, nehnevaj sa; pomerme sa,“

„Ech, páňko môj Peter Andrejič!“ odpovedal a hlboko si vzdychol. „Hnevám sa ja sám na seba; všetkému som ja vina. Ako som ťa len mohol samého nechať v hostinci! Darmo je. Hriech ma pobalamutil: zmyslel som si zájsť ku kostolníkovej žene, kmotru navštíviť. A tak: ku kmotre zašiel — v hárešte sa našiel. Hotové nešťastie! .. . Ako sa páňom na oči ukážem? Čo povedia, keď sa dopočujú, že im dieťa pije a hrá o peniaze!“

Aby som potešil neboráka Savel'jiča, dal som mu slovo, že v budúcnosti bez jeho súhlasu neminiem ani kopejku. Pomaly sa upokojil, keď ešte kedy-tedy pokrútil hlavou a zahundral si pod nos: „Sto rubľov! Či je to len tak?“

Blížili sme sa k cieľu mojej cesty. Okolo mňa sa rozprestierali smutné pustatiny, prerušované vrškami a výmoľmi. Všetko bolo pokryté snehom. Slnko zapadlo. Koč sa uberal úzkou cestou, alebo presnejšie, po stope, čo zanechali sedliacke sane. Odrazu pohonič začal poškuľovať nabok, až napokon sňal baranicu, obrátil sa ku mne a povedal:

„Pán urodzený, nerozkážeš vrátiť sa?“

„A prečo?“

„Čas neistý: vietor sa pomaly dvíha, pozri, ako metie sneh.“

„No a čo na tom!“

„A vidíš, čo je hentam?“ (Pohonič ukázal bi čom na východ.)

„Nič nevidím, iba bielu step a jasné nebo,“

„Ale hen-hen: ten obláčik.“

Naozaj som zazrel nízko nad obzorom biely obláčik, ktorý som najprv pokladal za vzdialený vršok. Pohonič mi vysvetlil, že obláčik veští chujavu.

Počul som o tamojších meteliciach a vedel som, že aj celé karavány vozov zavialo. Saveľjič súhlasne s pohoničom radil, aby sme sa vrátili. Ale vietor sa mi nezdal silný; dúfal som, že zavčasu dôjdeme do najbližšej stanice, a kázal som ísť rýchlejšie.

Pohonič pohnal kone, ale stále pozeral na východ. Kone bežali družne. Zatiaľ vietor čoraz väčšmi silnel. Obláčik sa premenil na bielu chmáru, ktorá sa sťažka hýbala, rástla a pomaly zaťahovala oblohu. Padal drobný sneh a zrazu začalo chumeliť. Zaskučal vietor; strhla sa metelica. V okamihu tmavá obloha splynula so snežným morom. Všetko zmizlo. „No, pán urodzený,“ zakričal pohonič, „zle je, chujava!...“

Vystrčil som hlavu z koča: všade naokolo šero a víchrica. Vietor zavýjal tak zúrivo a prenikavo, akoby to bol živý tvor, sneh sa sypal na mňa i na Saveľjiča; kone šli krokom a onedlho zastali.

„Čo stojíš?“ netrpezlivo som sa opýtal pohoniča.

„A načo ísť,“ odpovedal, zliezajúc z kozlíka, „í tak neviem, kde sme zašli: cesty niety, a zôkol-vôkol tma.“

Začal som mu nadávať, ale Saveľjič sa ho zastal:

„A čože si neposlúchol,“ vravel napajedene, „mal si sa vrátiť do hostinca, čaj si vypiť, oddýchnuť si do rána, a keď by chujava utíchla, pobrali by sme sa ďalej, Kde sa ponáhlame? Vari na svadbu?“ Saveľjič mal pravdu. Nedalo sa nič robiť. Sneh sa len tak valil. Okolo koča sa tvoril závej. Kone stáli so sklonenými hlavami a kedy-tedy sa striasli. Pohonič chodil okolo nich a z dlhej chvíle upravoval postroj. Saveľjič hundral; ja som sa obzeral na všetky strany, lebo som dúfal, že zazriem aspoň stopu obydľia alebo cesty, ale nič sa nedalo rozoznať okrem mútneho vírenia metelice... Zrazu som zočil čosi čierne.

„Hej, pohonič!“ zakričal som. „Pozri: čo sa to tam černie?“

Pohonič sa pozorne zadíval. „Boh ho vie, pán urodzený,“ povedal a sadol si na svoje miesto. „Hádam voz, hádam strom, ale vari sa to hýbe. Akiste vlk alebo človek.“

Rozkázal som zatahnuť k neznámemu predmetu, ktorý sa hneď začal hýbať oproti nám. O niekoľko minút sme sa zišli s človekom.

„Hej, dobrý človek!“ zavolať naň pohonič. „Povedz, nevieš, kade ide cesta?“

„Cesta je tuná, stojím na tvrdom,“ odpovedal chodec. „Ale čo z toho?“

„Počuj, sedliačik,“ povedal som mu, „nepoznáš tento kraj? Nepodujal by si sa doviest' ma k nejakému prístrešiu?“

„Kraj poznám,“ odpovedal chodec, „chvalabohu, prechodil som ho, prebrúsil krížom-krážom. Ale vidíš, aký je čas: raz-dva stratíš cestu. Lepšie bude ostať tu a počkať, chujava možno utíchne a nebo sa vyjasní: potom nájdeme cestu podľa hviezd.“

Jeho pokojná rozvaha ma posmelila. Už som bol rozhodnutý odovzdať sa do vôle božej a nocovať prostred stepi, keď chodec zrazu vrtko vysadol na kozlík a povedal pohoničovi:

„No, chvalabohu, obydľie je neďaleko; skrútni napravo a ideme.“

„A prečo mám ísť napravo?“ opýtal sa pohonič namrzene. „Kde vidíš cestu? Nebodaj si myslíš; kone cudzie, koč cudzí a z cudzieho krv netečie.“ Videlo sa mi, že pohonič uvažuje správne.

„Naozaj,“ povedal som, „prečo myslíš, že obydľie je neďaleko?“ „Nuž preto, lebo odtiaľ vietor zadul,“ odpovedal chodec, „zacítil som dym; to znamená, že nablízku je dedina.“ Jeho rozumnosť a čujnosť zmyslov ma prekvapili. Rozkázal som pohoničovi ísť. Kone ťažko stúpali v hlbokom snehu. Koč postupoval pomaly, hneď vyšiel na závej, hneď! sa prepadol do výmoľa, raz sa naklonil sem, raz tam. Pripomínalo to plavbu po rozbúrenom mori. Saveľjič jójkal a podchvíľou do mňa narážal. Spustil som rohožku, zakutral som sa do kožucha a zadriemal, ukolísaný hučaním víchra a hojdaním pomalej jazdy.

Prisnil sa mi sen, na ktorý som nikdy nemohol zabudnúť a v ktorom dodnes vidím čosi prorocké, keď si ho porovnávam s čudnými okolnosťami svojho života. Dúfam, že čitateľ mi to prepáči; lebo akiste zo skúsenosti vie, ako sa človek rád oddáva povere, keď rozhodne opovrhne predsudkami.

Bol som v tom citovom a duševnom stave, keď skutočnosť, ustupujúca sneniu, splýva s ním v nejasných videniach prvého sna. Zdalo sa mi, že povíchrica ešte vždy zúri a my blúdime snežnou

pustatinou... Zrazu som zočil vráta a vtiahli sme na panský dvor nášho kaštieľa. Prvou mojou myšlienkou bola obava, aby sa otecko nenahneval na mňa za nedobrovoľný návrat pod rodičovskú strechu a nepokladal to za úmyselnú neposlušnosť. Znepokojene som vyskočil z koča a vidím: mamička ma víta na schodoch s výrazom hlbokého žiaľu. „Ticho,“ vraví mi, „otec je na smrteľnej posteli a chce sa s tebou rozlúčiť,“ Ohromený a zdesený idem za ňou do spálne. Vidím, izba je slabo osvetlená: pri posteli stoja ľudia so smutnými tvármi. Tichučko pristúpim k posteli; matka nadvihne záves a hovorí; „Andrej Petrovič, Petruša prišiel, vrátil sa, lebo sa dozvedel o tvojej chorobe: požehnaj ho.“ Kľakol som si a uprel som oči na chorého. Ale čo to? ... Miesto môjho otca leží v posteli sedliak s čiernou bradou a veselo na mňa pokukáva. Začudovane sa obrátim k matke a vravím jej: „Čo to znamená? To nie je otecko. A prečo mám sedliaka prosiť o požehnanie?“ „To je jedno, Petruša,“ odpovedala mi matka, „to je tvoj svadobný otec; bozkaj mu ruku a nech ťa požehná ...“ Nesúhlasil som. Vtedy sedliak vyskočil z postele, vytrhol sekeru spoza chrbta a začal sa ňou oháňať na všetky strany. Chcel som ujsť... *ale nemohol som, izba sa naplnila mŕtvolami*; potkýnal som sa o ne a šmýkal sa v kalužiach krvi... Strašný sedliak na mňa milo volal a vravel mi: „Neboj sa, pod sem, požehnám ťa ..Zmocnila sa ma hrôza a rozpaky ... A vtom som sa zobudil; kone stáli; Savel'jič ma mykal za ruku a vravel mi: „Vystúp, pán urodzený, už sme došli.“

„Kde sme došli?“ opýtal som sa. pretierajúc si oči.

„Do prícestného hostinca. Boh nám pomohol, naďabili sme rovno na plot. Chytrý vystúp, pán urodzený, hybaj sa zohriať.“

Vystúpil som z koča fujavica ešte zúrila, ale už s menšou silou. Bolo tma ako v rohu. Majiteľ nás privítal pred bránou, držiac lampáš pod kabátom. a zaviedol ma do tesnej, ale dosť čistej izby; osvetľovala ju smolienka. Na stene visela puška a vysoká kozácka baranica.

Majiteľ, rodom jajický kozák, bol asi šesťdesiatnik, ešte svieži a čulý. Savel'jič doniesol za mnou cestovný kôš a požiadal majiteľa o oheň, aby mohol uvariť Čaj, ktorého sa mi žiadalo ako ešte nikdy. Majiteľ šiel zariadiť potrebné.

„Kde je náš sprievodca?“ opýtal som sa Savel'jiča.

„Tu, vaše blahorodie,“ odpovedal mi hlas zhora. Pozrel som na priču a zazrel som čiernu bradu a dve blyštiace sa oči.

„Čo, braček, premrzol si?“

„Akože nepremrznúť iba v chatrnej halene! Mal som kožuch, ale načo tajiť, včera večer som ho založil krčmárovi: mráz sa mi nezdal taký silný,“

V tej chvíli vošiel majiteľ s vriacim samovarom a ja som nášmu sprievodcovi ponúkol šálku čaju: sedliak zliezol z priče. Jeho výzor sa m, videl zaujímavý. Bol to štyridsiatnik, strednej postavy, chudorľavý, plecítý. V čiernej brade mu presvitali šediny; veľké živé oči mu len tak jastrili. Výraz tváre mal dosť príjemný, ale lišiacky. Ostrihaný bol do kolieska; na sebe mal otrhanú halenu a tatárske šarováry. Podal som mu šálku čaju; ochutnal a zmrštil sa. „Vaše blahorodie, buďte taký dobrý dajte mi doniesť pohár pálenky; čaj, to nie je pitie pre kozákov.“ Ochotne som mu splnil žiadosť. Hostinský vybral z poličky fľašu a pohár, pristúpil k nemu, pozrel mu do tváre a povedal:

„Ehe, zasa si v našom kraji! Aký vietor ťa k nám privial?“ Môj sprievodca významne žmurkol a odpovedal porekadlom:

„Po záhrade lietal, konope zobal; šmarila babka skalku ale pomimo, A čo vaši?“

„Nuž čože naši odpovedal hostinský, pokračujúc v inotajnom rozhovore. „Aj začali zvonit' na večiereň, ale popova žena zakázala: pop je na hostine, čerti na cintoríne.“

„Čuš, strýko,“ ohradil sa tulák, „bude dážď, budú n j huby; a keď budú huby, nájde sa i kôš. A teraz (znova žmurkol) schovaj sekeru za chrbát: horár chodí po hore. Vaše blahorodie! Na vaše zdravie!“ Pri týchto slovách vzal pohár, prežehnal sa a vypil ho na dúšok. Potom sa mi poklonil a vrátil sa na priču.

Vtedy som nič nepochopil z tohto zbojníckeho rozhovoru; až neskôr som sa dovätínil, že bola reč o udalostiach v jajickom vojsku, ktoré práve vtedy skrotili po vzbure roku 1772. Savel'jič pri rozhovore prejavoval veľkú nespokojnosť. Upodozrievavo pozeral raz na hostinského, raz na nášho

sprievodcu. Pri cestný hostinec, alebo ako tuná hovoria umet, stál bokom, v stepi, ďaleko od každého obydlija a veľmi sa ponášal na zbojnicky brloh. Ale inej možnosti sme nemali. Nedalo sa ani pomyslieť na ďalšiu cestu. Saveljičov nepokoj mi bol veľmi smiešny. Zatiaľ som sa uložil na noc a ľahol som si na lavičku. Saveljič sa rozhodol vyliezť na pec; hostinský si ľahol na zem. Onedlho sa celá chalupa rozchrápala, i ja som zaspal ako zarezaný.

Keď som sa ráno dost' neskoro zobudil, videl som, že fujavica utíchla. Svietilo slnko. Sneh ležal ako oslepujúca prikrývka na nedohľadnej stepi. Kone boli zapriahnuté. Vyplatil som účet hostinskému, ktorý nám zarátal takú miernu cenu, že ani Saveljič sa s ním nehádal a nejednal, ako mal vo zvyku, a včerajšie podozrenie sa mu celkom vyparilo z mysle. Zavolať som nášho sprievodcu, poďakoval som sa mu za preukázanú pomoc a rozkázal som Saveljičovi dať mu pol rubľa na vodku. Saveljič sa zamračil.

„Pol rubľa na vodku!“ povedal. „A za čo? Za to, že si ho ráčil odviezť k hostincu? Rob si, čo chceš, pán urodzený, ale zbytočných rubľov nemáme. Ak budeš každému dávať na vodku, čoskoro sám budeš hladovať.“

Nemohol som sa škriepiť so Saveljičom. Dal som mu slovo, že s peniazmi gazduje len on. No predsa ma mrzelo, že som sa nemohol odvd'áčiť človeku, ktorý ma vytrhol ak nie z nešťastia, nuž rozhodne aspoň z veľmi nepríjemnej situácie.

„Dobre,“ povedal som pokojne, „keď mu nechceš dať pol rubľa, vyber mu niečo z mojich šiat. Je veľmi chatrne oblečený. Daj mu môj zajačí kožuch.“

„Preboha, páňko môj Peter Andrejič!“ povedal Saveljič. „Načo mu je tvoj zajačí kožuch? V prvej krčme ho prepíje, pes pľuhavý.“

„Starý môj, do toho teba nič,“ povedal tulák, „či ho prepíjem, a či nie. Jeho blahorodie mi darúva svoj kožuch: to je jeho panská vôľa a tvojou poddanskou povinnosťou je nevadiť sa a poslúchať.“

„Že sa boha nebojíš, ty zbojník!“ odpovedal mu Saveljič napajedene. „Vidíš, že decko ešte nemá rozum, a chcel by si ho v jeho neskúsenosti obráť. Načo ti je panský kožuštek? Ved' ho ani nenatiahneš na tie svoje prekliate pleciská.“

„Neráč mudrovať,“ povedal som svojmu pestúnovi, „zaraz dones kožuch.“

„Panebože nebeský!“ zastenal môj Saveljič. „Zajačí kožuch, skoro celkom novučký! A keby to aspoň dakomu inému, ale takému pijanovi ošklbanému!“

Zajačí kožuch však jednako len doniesol. Sedliak si ho hneď začal skúšať. Naozaj, kožuch, z ktorého som už vyrástol, mu bol troška tesný, Ale poradil si, rozpáral ho v švíkoch a natiahol ho na seba. Saveljič sa skoro nahlas rozplakal, keď počul, ako nite zaprašťali. Tulák sa neobyčajne potešil môjmu daru. Odprevadil ma ku koču a povedal s hlbokou poklonou: „Ďakujem, vaše blahorodie! Nech vám boh odplatí vašu dobrotu. Do smrti nezabudnem na vašu láskavosť.“ Pustil sa svojou cestou a ja som sa pobral ďalej, nevšímajúc si Saveljičovo rozhorčenie, a čoskoro som zabudol na včerajšiu metelicu, na svojho sprievodcu na zajačí kožuch.

Keď sme došli do Orenburgu, vybral som sa rovno ku generálovi. Zočil som človeka vysokej postavy, ale už zhrbeného starobou. Dlhé vlasy mal celkom biele. Stará vyšedivená uniforma pripomínala vojaka z čias Anny Ivannovny a v jeho reči silne prerážala nemecká výslovnosť. Podal som mu list od otecka. Pri otcovom mene rýchlo pozrel na mňa: „Póže môj!“ povedal. „Ešte netáfno Andrej Petrovič pol v tvojich rokoch a teraz už aký má junák! Ach, časy uteká, uteká!“ Rozpečatil list a ticho ho čítal, robiac pri tom rozličné poznámky: „Milostivý pán Andrej Karlovič, dúfam, že vaša excelencia... Aké sú to ceremónie? Fuj, že sa nehanpí! Prafda: disciplína je najprfší vec, ale či tak sa píše starému kamarád? ... , vaša excelencia nezabudla .. hm ,, , a ... keď ... s nebohým feldmaršalom Mün ... ťažení... ako aj... Karolíňku .. Ehe, bruder! Tak on sa ešte pamätá na náš staré kúscky? „Teraz k veci... k vám svojho lapaja... hm ,, , tršat na ostrom kazáre... Čo je to? Akiste ruský prísloví... Čo je to ,tršat na ostrom kazáre?“ zopakoval, obracajúc sa ku mne.

„To znamená,“ odpovedal som mu čo najnevinnejšie, „zaobchádzať láskavo, nie veľmi prísne, dávať čo najviac voľnosti, držať na ostrom kazáre.“

„Hm, rozumiem ..., a nedávať mu mnoho voľnosti, nie, ako fideť, ostrý kasár znamená inšie ..., Pri tomto ... jeho vojenská knižka ... Kde je? Aha, tu..., napísať do Semionovského. . Topre, topre, fšetko urobíme ... ‚Dovoľ, aby som ťa bez hodnosti objal a... starý kamarát a priateľ... Aha! Konečne sa dovtípiť... a tak ďalej... No, priateľko,“ povedal, keď dočítal list a odložil nabok svoju vojenskú knižku, „všetko urobíme: zaradím ťa ako dôstojníka do pluku, a aby si daromné nestrácal čas, hneď zajtra odídeš do Belogorskej pevnosti, k jednotke kapitána Mironova, dobrého a statočného človeka. Tam budeš v ozajstnej vojenskej službe, naučíš sa disciplíne. V Orenburgu nemáš čo robiť; kratochvíle škodia mladému človeku. A dnes nech sa ti páči obedovať u mňa.“

Čoraz horšie! povedal som si v duchu. Čo mi pomohlo, že už pod matkiným srdcom som bol gardovým seržantom! Kde ma to priviedlo? Do *** pluku a zapadnutej pevnosti na hranici Kirgizsko-kajsackých stepí!... Obedoval som u Andreja Karloviča spolu s jeho starým pobočníkom. Pri obede panovala prísna nemecká sporivosť a myslím, že obava, aby zavše nevidel nadbytočného hosťa za svojím staromládeneckým stolom, bola čiastočne príčinou môjho rýchleho odoslania do pevnostnej posádky. Na druhý deň som sa rozlúčil s generálom a odobral som sa na miesto určenia.

KAPITOLA TRETIA

PEVNOSŤ

---

*Tu v pevnosti si žijeme,
radi jeme, pijeme;
keby ľúty nepriateľ
zabaviť sa u nás chcel,
privíta ho pevnosť celá:
vystrelíme doňho z dela.*

Vojenská pieseň

*Starosvetskí ľudia, páňko môj.
Výrastok*

Belogorská pevnosť ležala štyridsať vierst od Orenburgu. Cesta viedla strmým brehom Jajika. Rieka ešte nebola zamrznutá a jej olovené vlny sa smutne černeli medzi jednotvárnymi brehmi, pokrytými bielym snehom. Za nimi sa rozprestierali kirgizské stepi. Pohrúžil som sa do myšlienok, väčšinou smutných. Život v posádke ma nevelmi priťahoval. Usiloval som sa predstaviť si kapitána Mironova, môjho budúceho veliteľa, a vykreslil som si ho ako prísneho, pajedivého starca, ktorý ne po má nič okrem svojej služby a je hotový za každú hlúposť zatvoriť ma do väzenia o chleba a vode. Zatiaľ sa začalo zmrákať. Cestovali sme dosť rýchlo.

„Ďaleko je ešte do pevnosti?“ opýtal som sa pohoniča.

„Nie,“ odpovedal. „Hen ju už vidieť.“

Díval som sa na všetky strany, očakávajúc, že uvidím hroznú baštu, veže a hradby; ale nič som nevidel okrem dediny, obkolesenej brnovou ohradou. Na jednej strane stáli tri-štyri kopy sena, napoly zaviate snehom; na druhej nachýlený veterný mlyn s lenivo spustenými krídlami zo stromovej kôry.

„A kde je pevnosť?“ opýtal som sa prekvapene.

„Nuž toto je ona,“ odpovedal pohonič a ukázal na dedinku, do ktorej sme práve vchádzali. Pri bráne som zazrel starý liatinový kanón; ulice boli úzke a krivé; chalupy nízke a väčšinou pokryté slamou. Kázal som, aby ma zaviedli k veliteľovi, a o chvíľu koč zastal pred dreveným domčekom, vystavaným na vysokom mieste, neďaleko kostola, taktiež dreveného.

Nikto ma neprívilal. Vošiel som do pitvora a otvoril dvere do predizby. Starý invalid, čo sedel na stole, prišival belasú záplatu na lakety zelenej uniformy. Kázal som mu, aby ma ohlásil. „len vojdi, mladý páňko,“ odpovedal invalid, „naši sú doma.“ Vošiel som do čistučky izbičky, zariadenej po starosvetsky. V kúte stál kredenc s riadom; na stene visel za sklom dôstojnícky diplom v rámičku; okolo neho sa pestreli lacné farbotlače, predstavujúce dobytie Küstrinu a Očakova, ako aj pytačky a pochovávanie kocúra. Pri obloku sedela starenka v pletenej kacabajke, so šatkou na hlave. Rozmätávala nite, ktoré na rozťahnutých rukách držal jednooký starček v dôstojníckej uniforme. „Čo by ste radi, mladý páňko?“ opýtala sa starenka, pokračujúc v práci. Odpovedal som, že som nastúpil do služby, a ako je mojou povinnosťou, prišiel som sa hlásiť svojmu páňu kapitánovi; po týchto slovách som chcel osloviť jednookého starčeka, pokladajúc ho za veliteľa, ale domáca pani prerušila reč, ktorú som sa naučil naspamäť: „Ivan Kuzmič nie je doma,“ povedala, „šiel na návštevu k dôstojnému otcovi Gerasimovi; ale to je jedno, mladý páňko, ja som jeho žena. Pekne ťa

tu u nás vítam. Sadni si, mladý pánko.“ Zavolala slúžku a kázala jej doviest' kozáckeho poddôstojníka. Starček si ma zvedavo obzeral svojím jediným okom. „Dovolíte otázku," povedal, „v akom pluku ste ráčili slúžiť?“ Uspokojil som jeho zvedavosť. „A dovolíte otázku," pokračoval, „prečo ste ráčili prejsť z gardy do posádky?“ Odpovedal som, že to bola vôľa nadriadených, „Azda za činy nehodné gardového dôstojníka?“ pokračoval neúnavný zvedavec. „Prestaň už tárať hlúposti," povedala mu kapitánova žena, „vidíš, že mladý človek je ustatý z cesty; nie mu je do reči s tebou ... (drž ruky rovno...) a ty, pánko môj," pokračovala, obracajúc sa ku mne, „nesmúť, že ťa zastrčili do nášho vyhnanova. Nie si prvý ani posledný. Na všetko sa dá zvyknúť aj na šibenicu. Aha aj Švabrin, Alexej Ivanyč. už bude piaty rok, čo bo k nám preložili za zabitie človeka. Bohvie, aké zlo ma hlavu pomútilo; ráčiš vedieť, išli za mesto s istým poručikom a vzali so sebou kordy a hybaj do seba pichať; nuž a Alexej Ivanyč preklal poručíka, a to ešte pred dvoma svedkami! Čo robíš? Proti hriechu nieto lieku.“

Vtom vstúpil kozácky poddôstojník, mladý, statný kozák. „Maximyč!" povedala mu kapitánova žena. „Pridel' pánu dôstojníkovi byt, ale taký čistejší.“ „Rozkaz, Vasilisa Jegorovna," odpovedal poddôstojník. „Nebolo by dobre ubytovať jeho blahorodie u Ivana Poležajeva?“ „Netáraj, Maximyč," povedala kapitánova žena, „u Poležajeva je aj bez neho málo miesta; a on mi je kmotor a nezabúdaj, že sme mu predstavení. Odved' pána dôstojníka... ako sa voláte krstným a otcovským menom, pánko môj? Peter Andrejič?... Odved' Petra Andrejiča k Semionovi Kuzovovi. Zlodej akýsi, koňa si pustil do mojej záhrady. No čo, Maximyč, všetko je v poriadku?“

„Chvalabohu, všade je ticho," odpovedal kozák, „iba kaprál Prochorov sa pobil v kúpeli s Ustiňjou Negulinovou pre putňu horúcej vody.“

„Ivan Ignat'jič!" povedala kapitánova žena jednookému starcovi. „Rozsúd' Prochorova s Ustiňjou, kto má pravdu a kto je vinovatý. A obidvoch potresci. No, Maximyč, choď si zbohom. Peter Andrejič, Maximyč vás zavedie na byt.“

Poklonil som sa na odchod. Kozák ma zaviedol do chalupy, čo stála na vysokom brehu rieky, celkom na kraji pevnosti. Polovicu chalupy obývala rodina Semiona Kuzova, druhú polovicu prideliť mi. Skladala sa z jednej, dosť čistej izby, rozdelenej priehradkou na dvoje. Savel'jič sa hneď dal do roboty; ja som pozeral uzučkým oblôčikom. Predo mnou sa rozprestierala smutná step. Priekom stálo niekoľko chalúp; po ulici sa potulovalo niekoľko sliepok. Starena s korytom stála na schodíkoch a volala na svine, ktoré jej odpovedali priateľským krochkaním. V takomto kraji som bol odsúdený tráviť mladosť! Zmocnila sa ma clivota; odišiel som od oblôčika a ľahol som si bez večere, nedbajúc na Savel'jiča, ktorý mi skormútene dohovárал: „Panebože nebeský! Nič neráči jesť. Čo povie urodzená pani, ak dieťa ochorie?“

Na druhý deň ráno, len čo som sa začal obliekať, otvorili sa dvere a vošiel mladý dôstojník nevysokéj postavy s tvárou počernou, vyslovene škaredou, ale neobyčajne živou. „Prepáčte mi," povedal po francúzsky, „že bez okolkov prichádzam zoznámiť sa s vami. Včera som sa dozvedel o vašom príchode; zmocnila sa ma taká túžba vidieť konečne ľudskú tvár, že som nevydržal. Pochopíte to, keď tu strávite nejaký čas.“ Dovtípil som sa, že je to dôstojník, vylúčený z gardy za súboj. Hneď sme sa zoznámili. Švabrin bol veľmi múdry človek. Rozprával vtipne a zaujímavovo. Veľmi zábavne mi opísal rodinu veliteľa, jeho spoločnosť a kraj, do ktorého ma zavial osud. Smial som sa z celého srdca, keď vošiel ten istý invalid, čo pláťal uniformu vo veliteľovej predizbe, a v mene Vasilisy Jegorovny ma k ním pozval na obed. Švabrin sa ponúkol, že pôjde so mnou.

Keď sme prichádzali k veliteľovmu domu, zbadala sme na malom námestí zo dvadsať staručkých invalidov s dlhými vrkočmi a v trojrohých klobúkoch. *Boli nastúpení v rade. Pred nimi stál veliteľ, bodrý, vysoký starký v končitej čiapke a čínskom župane.* Keď nás zbadal, pristúpil k nám, povedal mi niekoľko láskavých slov a znova začal veliť. Zastali sme, že sa podívame na cvičenie; ale on nás požiadal, aby sme šli k Vasilise Jegorovne, a sľúbil, že hneď príde za nami. „Lebo tuná sa nemáte čo dívať," dodal.

Vasilisa Jegorovna nás prijala pristo a srdečne a ku mne sa správala, akoby sme sa už roky poznali. Invalid a Palaška prestierali na stôl. „Čo dnes môj Ivan Kuzmič tak náramne cvičí

vojakov!“ povedala veliteľova žena. „Palaška, zavolaj urodzeného pána na obed. A kde je Maša?“ Vtom vošla dievčina, asi osemnásťročná, okrúhlejšie tváre, rumenná, s plavými vlasmi, hladko začesanými za uši, ktoré jej len tak blčali. Na prvý pohľad sa mi neveľmi páčila. Hľadel som na ňu odmerane: Švabrin mi opísal Mašu, kapitánovu dcéru, ako celkom hlúpu husičku. Mária Ivanovna si sadla do kúta a začala vyšívať. Zatiaľ doniesli kapustnicu. Vasilisa Jegorovna vidiac, že muž nechodí, druhý raz poslala poňho Palašku. „Povedz urodzenému pánovi, že hostia čakajú a kapustnica vychladne; cvičenie, chvalabohu, neujde; ešte sa dosť nakričí.“ Kapitán zakrátko prišiel v sprievode jednookého starčeka. „Čo je s tebou, drahý môj?“ povedala mu žena. „Jedlo je už dávno na stole, a teba nedajbože sa dovolať.“ — „Vieš, Vasilisa Jegorovna,“ odpovedal Ivan Kuzmič, „mal som služobné povinnosti: vojačikov som cvičil!“

„Už dosť!“ oponovala kapitánova žena. „Veď je to všetko len aby sa nepovedalo: ani im to nejde do hlavy, ani ty sa tomu nerozumieš. Keby si radšej doma sedel a modlil sa, to by bolo múdrejšie. Drahí hostia, nech sa vám páči za stôl.“

Sadli sme si k obedu. Vasilisa Jegorovna ani na chvíľku nezmĺkla a zasypávala ma otázkami: kto sú moji rodičia, či žijú, kde žijú a aký majú majetok. keď počula, že otec má tristo sedliackych duší, povedala: „To už hej, predsa len sú na svete bohatí ľudia! A my máme jednu slúžku Palašku, to sú všetky naše duše; ale, chvalabohu, žijeme pokojne. Iba jedno nás mrzí Maša; dievča na vydaj, a aké má veno? Hustý hrebeň, brezovú metličku a medený groš (bože odpusť!), čo sa do kúpeľa nosí. Radi budeme, ak sa nájde dobrý človek; lebo inak ostane naveky starou dievkou.“ Pozrel som na Máriu Ivanovnu; celá očervenela, ba aj slzy jej kvapli na tanier. Bolo mi jej ľúto; usiloval som sa zmeniť tému rozhovoru. Počul som,“ povedal som dosť nevhodne, „že vašu pevnosť sa chystajú napadnúť Baškirci.“ „Od koho si to ráčil počuť, pán môj?“ opýtal sa Ivan Kuzmič. „Povedali mi v Orenburgu,“ odvetil som, „Hlúposti!“ vyhlásil veliteľ. „U nás dávno nič nepočuť. Baškirci sú národ vyľakaný, a Kirgizi tiež dostali lekciu. Neboj sa, na nás sa neopovážia; a ak sa opovážia, dostanú také ponaučenie, že dajú pokoj aspoň desať rokov.“ „A vy sa nebojíte zostať v pevnosti, ktorá je vystavená takému nebezpečenstvu?“ pokračoval som v rozhovore s kapitánovou ženou. „To je zvyk, pánko môj,“ odpovedala. „Pred takými dvadsiatimi rokmi, keď nás sem preložili z pluku, nedajboh, ako som sa bála tých prekliatych pohanov! Len čo som zazrela rysiu Čiapku alebo začula ich vresk, či veríš, alebo nie, len mi tak srdce stislo! Ale teraz som už natoľko privykla, že sa ani z miesta nepohnem, keď nám prídu povedať, že zbojníci sledia okolo pevnosti.“

„Vasilisa Jegorovna je veľmi chrabrá dáma,“ vážne podotkol Švabrin, „Ivan Kuzmič to môže dosvedčiť“.

„Veru tak,“ povedal Ivan Kuzmič, „tá sa tak ľahko hockoho nezľakne.“

„A Mária Ivanovna?“ opýtal som sa. „Aj ona je taká smelá ako vy?“

„Či je Maša smelá?“ opakovala jej matka, „Nie, Maša je strachopud. Ešte vždy neznesie výstrel z pušky: celá sa trasie. A keď pred dvoma rokmi Ivan Kuzmič vyhútal na moje meniny strieľať z kanóna, tak sa, chúd'a, skoro od strachu pominulo. Odvtedy nestrieľame z prekliateho kanóna.“

Vstali sme od stola. Kapitán so ženou sa pobrali spať: ja som šiel k Švabrinovi, s ktorým som potom strávil celý večer.

KAPITOLA ŠTVRTÁ

SÚBOJ

---

*Tak zaujmi už, prosím, polohu!
Prekolem tvoju kostru úbohú.*

Kňaznin

Prešlo niekoľko týždňov a život v Belogorskej pevnosti mi bol nielen znesiteľný, ale až príjemný. Vo veliteľovom dome ma prijali ako svojho. Obidvaja manželia boli ľudia naozaj úctyhodní. Ivan Kuzmič, ktorý sa stal dôstojníkom ako syn vojaka, bol človek neučený a jednoduchý, ale veľmi statočný a dobrý. Žena mu vládla a to vyhovovalo jeho bezstarostnej povahe. Vasilisa Jegorovna služobné veci hľadala ako na svoje gazdinské a spravovala pevnosť rovnako ako svoj domček. Mária Ivanovna sa čoskoro prestala predou mnou plašiť. Zblížili sme sa. Zistil som, že je to rozumná a citlivá dievčina. Ani som nezbadal, ako som prilipol k tejto dobrej rodine, ba aj k Ivanovi Ignatjičovi, jednookému posádkovému poručíkovi, o ktorom Švabrin vymyslel, že má vraj nedovolený pomer s Vasilisou Jegorovnou, na čom nebolo ani štipky pravdy; ale o to sa Švabrin nestaral.

Povýšili ma na dôstojníka. Služba ma nezaťažovala. V bohom chránenej pevnosti nebolo ani prehliadok, ani cvičení, ani stráží. Veliteľ z vlastnej ochoty kedy-tedy cvičil svojich vojakov; ale ešte nedosiahol, aby sa všetci naučili, ktorá strana je pravá a ktorá ľavá, hoci mnohí z nich sa pred každým obratom prežehnali, aby sa nepomýlili. Švabrin mal niekoľko francúzskych kníh. Začal som čítať a prebudil sa vo rane záujem o literatúru. Doobeda som čítal, cvičil sa v prekladaní, ba aj verše som skladal. Skoro vždy som obedoval u veliteľa, kde som zvyčajne strávil ostatok dňa a kde kedy-tedy navečer prišiel aj dôstojný otec Gerasim so ženou Akulinou Pamfilovnou, prvou chýrnicou v celom okolí. S A. I. Švabrinom som sa, pravda, stretával každý deň; ale rozhovor s ním mi bol čím ďalej tým nepríjemnejší. Jeho neprestajné posmešky z veliteľovej rodiny, a najmä pichľavé poznámky o Márii Ivanovne sa mi veľmi nepáčili. Inej spoločnosti v pevnosti nebolo, ale ja som po inej ani netúžil.

Proti všetkým predpovediam sa Baškirci nebúrili. Okolo našej pevnosti panoval pokoj. Ale mier narušil neočakávaný vnútorný spor.

Ako som povedal, zaujímal som sa o literatúru. Moje pokusy boli na vtedajšie časy vynikajúce a Alexander Petrovič Sumarov ich o niekoľko rokov neskôr veľmi chválil. Raz sa mi podarilo napísať pesničku, s ktorou som bol veľmi spokojný. Je známe, že veršovci niekedy pod zámenkou prosby o radu hľadajú zhovievavého poslucháča. Nuž prepísal som pesničku a šiel som s ňou k Švabrinovi, ktorý jediný v celej pevnosti mohol oceniť básnický výtvar. Po krátkom úvode som vytiahol z vrecka notes a prečítal som mu tieto veršičky:

*Lásky myšlienkam sa bránim,
na milú chcem zabudnúť,
ach, a Maše sa už stránim,
chcem sa vyrvať z lásky pút!*

Ale pohľad, čo ma raniť,

*Stále sviety predo mnou;
Pre Mašu som dušu stratil,
Srdce schvátil nepokoj.*

*Teraz poznáš moje city,
ó, zľutuj sa nado mnou,
nech aj tvoje srdce cíti
s mojou láskou nezlomnou!*

„Ako sa ti to páči?“ opýtal som sa Švabrina, čakajúc pochvalu ako daň, ktorá mi nespornej patrí. Ale na moje veľké roztrpčenie Švabrin, zvyčajne zhovievavý, rozhodne vyhlásil, že moja pesnička je zlá.

„A prečo?“ spýtal som sa ho, skrývajúc roztrpčenie.

„Preto,“ odpovedal, „lebo také verše sú hodné môjho učiteľa, Vasilija Kirilyča Trediakovského, a pripomínajú mi jeho ľúbostné kuplety.“

Vzal mi notes a nemilosrdne začal rozoberať každý verš, každé slovo, vysmievajúc sa mi, ako len vedel najpichľavejšie. Nevydržal som, vytrhol som mu notes z rúk a vyhlásil som, že mu už jakživ neukážem svoje skladby. Švabrin sa tejto vyhrážke vysmial. „Uvidíme,“ povedal, „či dodržíš slovo: veršovci potrebujú poslucháča, tak ako Ivan Kuzmič kališteľ vodky pred obedom.

A kto je tá Maša, ktorej vyznávaš nežnú vášeň a ľúbostné city? Nebude to Mária Ivanovna?“

„Do toho ťa nič,“ odpovedal som zachmúrene, „nech je tou Mašou hockto. Nepotrebujem ani tvoju mienku, ani tvoje dohady.“

„Ohó Samolúby veršovec a skromný milenec!“ pokračoval Švabrin, ktorý ma čoraz väčšmi dráždil. „Ale poslúcimi priateľskú radu: ak chceš mať úspech, radím ti zapôsobiť niečím iným, nie pesničkami.“

„Čo to znamená, pane? Ráč mi to vysvetliť.“

„Veľmi rád. To znamená, že ak chceš, aby Maša Mironovová chodila k tebe za súmraku, tak jej miesto nežných veršikov daruj náušnice.“

Krv vo mne vzkypela.

„A prečo máš o nej takú mienku?“ opýtal som sa, ťažko zdržiavajúc rozhorčenie.

„Nuž preto,“ odpovedal s diabolským úškrnom, „lebo poznám z vlastnej skúsenosti jej mravy a obyčaje.“

„Klameš, podliak!“ skríkol som rozzúrene. „Nehanebne klameš!“

Švabrin zbledol. „Toto ti tak ľahko neprejde,“ povedal a stisol mi ruku. „Dáte mi satisfakciu.“

„Prosím; kedy chceš!“ odpovedal som s potešením. V tej chvíli by som ho bol roztrhal.

Hneď som odišiel k Ivanovi Ignat'jičovi a našiel som ho s ihlou v ruke; na príkaz veliteľovej ženy navliekal huby na nitku, aby sa usušili na zimu. „Á, Peter Andrejič!“ povedal, keď ma zočil. „Vitajte! Čo dobrého nám nesiete? čo vás k nám priviedlo, ak sa smiem opýtať?“ V krátkosti som mu vysvetlil, že som sa pohádala s Alexejom Ivanyčom a prosím ho, aby mi bol sekundantom. Ivan Ignat'jič ma vypočul veľmi pozorne a vytreštil na mňa svoje jediné oko. „Ráčite hovoriť,“ ozval sa, „že chcete Alexeja Ivanyča prekláť a želáte si, aby som bol tomu svedkom? Tak je, ak sa smiem opýtať?“

„Celkom tak.“

„Ale choďte, Peter Andrejič! Čo ste si to zmysleli! Pohádali ste sa s Alexejom Ivanyčom? Je mi toho! Neslobodno brať každé slovo . na vážku. On vám nadal, a vy mu nabrýzgajte; on vás po papuli, a vy ho poza uši, poza jedno, poza druhé, poza tretie — a rozíďte sa; my vás už pomeríme. Ved' či je to správne, prekláť svojho blížneho, ak sa smiem opýtať? A keby ste aspoň vy jeho preklali: čert ho ber, celého Alexeja Ivanyča; ani ja ho nemám veľmi v láske. Ale čo ak on vás prepichne? Čo potom? Kto na to doplatí, ak sa smiem opýtať?“

Úvahy rozumného poručíka ma neodradili. Zotrval som vo svojom úmysle. „Ako chcete,“ povedal Ivan Ignat’jič; „robte si, ako pokladáte za najlepšie. Ale prečo ja mám byť pri tom svedkom? Z akého dôvodu? Chlapi sa bijú, čo je na tom zvláštne, ak sa smiem opýtať? Bol -som chvalabohu v ťaženiach proti Švédovi, aj proti Turkovi: dosť som sa naďival.“

Vysvetľoval som mu, ako som len vedel, úlohu sekundanta, ale Ivan Ignat’jič ma nijako nevedel pochopiť. „Ako chcete,“ povedal. „Keď sa už mám zamiešať do tej veci, nuž iba tak, že hádam pôjdem k Ivanovi Kuzmičovi a oznámim mu, ako mi káže služobná povinnosť, že vo fortécii sa chystá zločin, odporujúci služobnému záujmu: či pán veliteľ neráči urobiť patričné kroky...“

Zľakol som sa a začal som Ivana Ignat’jiča prosiť, aby veliteľovi nič nevravel; horko-ťažko som ho prehovoril, dal mi svoje slovo a rozhodol som sa nechať ho na pokoji.

Večer som strávil ako zvyčajne, u veliteľa. Usiloval som sa vyzeráť veselý a ľahostajný, aby som nevzbudil podozrenie a vyhol sa dotieravým otázkam; ale priznám sa, necítil som ten chladný pokoj, akým sa skoro vždy chvália ľudia, čo boli v mojej situácii. V ten večer som bol náchylný k nežnosti a dojatiu. Mária Ivanovna sa mi páčila väčšmi ako zvyčajne. Myšlienka, že ju vidím možno posledný raz, robila ju v mojich očiach akousi dojímavou. Čochvíľa prišiel Švabrin. Odviedol som ho nabok a upovedomil som ho o rozhovore s Ivanom Ignat’jičom. „Načo sú nám sekundanti?“ povedal mi sucho. „Zaobídeme sa aj bez nich.“ Dohovorili sme sa, že súboj sa bude konať za kopami sena neďaleko pevnosti a že ta prídeme na druhý deň o siedmej ráno. Zrejme sme sa zhovárali tak priateľsky, že Ivan Ignat’jič sa od radosti preriekol. „Už dávno ste to mali urobiť,“ povedal mi celý šťastný. „Zlý mier je lepší ako dobrá zvada, a hoc aj nie je čestný, aspoň je zdravý.“

„Čo, čo, Ivan Ignat’jič?“ opýtala sa veliteľova žena, ktorá si v kúte vykladala karty. „Nepočula som dobre.“

Ivan Ignat’jič zbadal na mne prejavy nespokojnosti, rozpomenul sa na svoj sľub. zmiatol sa a nevedel, čo odpovedať. Švabrin mu. priskočil na pomoc.

„Ivan Ignat’jič.“ povedal, „sa teší nášmu zmiereniu.“

„A s kým si sa to, -pánko môj, poškriepil?“ „Skoro sme sa veľmi pohádali s Petrom Andrejičom.“

„A to už prečo?“

„Pre takú hlúposť: pre pesničku, Vasilisa Jegorovna.“

„Malí ste sa prečo škriepiť! Pre pesničku!... A ako sa to stalo?“

„Nuž tak: Peter Andrejič nedávno zložil pesničku a dnes ju začal predom mnou spievať, ale ja som zanôtil svojou obľúbenú:

*Ej, kapitánova dcéra,
netúlaj sa za večera.*

„Tak sme spievali každý inú pesničku. Peter Andrejič sa najprv nahneval, ale potom usúdil, že každý si môže spievať, čo sa mu chce. A tým sa všetko skončilo.“

Švabrinova nehanebnosť ma takmer rozzúrila; ale nikto okrem mňa nepochopil jeho hrubé narážky; aspoň nikto si ich nevšimol. Od pesničiek sa rozhovor skrútil na básnikov a velíte! podotkol, že sú to napospol ľudia nemravní a veľkí pijani, a priateľsky mi radil dať pokoj veršovaniu, lebo také veci sú v rozpore so službou a k ničomu dobrému nevedú.

Švabrinova prítomnosť mi bola neznesiteľná. Zakrátko som sa rozlúčil s veliteľom a jeho rodinou; po návrate domov som si prezrel kord, vyskúšal som jeho hrot a ľahol som si spať; Savel’jičovi som prikázal, aby ma zobudil po šiestej.

Na druhý deň v určenú hodinu stál som už za kopami sena a čakal na svojho protivníka. Zakrátko prišiel aj on. „Môžu nás tu nájsť,“ povedal mi, „musíme sa ponáhľať.“ Zobliekli sme si kabáty, ostali sme iba v kamizoloch a vytasili sme kordy. V tej chvíli sa spoza sennej kopy zrazu vynoril Ivan Ignat’jič a zo päť invalidov. Požiadal nás, aby sme šli k veliteľovi. Nahnevane sme

poslúchli, vojaci nás obkolesili a pobrali sme sa do pevnosti za Ivanom Ignat'jičom, ktorý nás triumfálne viedol, vykračujúc neveriteľne dôležito.

Vošli sme do veliteľovho domu. Ivan Ignat'jič otvoril dvere a slávnostne vyhlásil: „Doviedol som ich!“ Privítala nás Vasilisa Jegorovna. „Ach, ľudia moji! Kto to kedy slýchal? Ako? Čo? V našej pevnosti zavádzať zabíjanie! Ivan Kuzmič, naskutku ich zavri! Peter Andrejič! Alexej Ivanyč! Dajte sem kordy, dajte, dajte. Palaška, odnes tie kordy do komory. Peter Andrejič To som od teba nečakala. Že sa nehanbíš! Nečudujem sa Alexejovi Ivanyčovi; toho za zabíjanie vyhodili z gardy, ten ani v pána boha neverí; ale ty? Tiež sa dávaš na také chodníčky?“

Ivan Kuzmič celkom súhlasil so svojou ženou a opakovane: „A veru Vasilisa Jegorovna má pravdu. Súboje vojenský artikul výslovne zakazuje.“ Zatiaľ nám Palaška vzala kordy a odniesla ich do komory. Nemohol som sa nezasmiať. Švabrin si zachoval vážnosť. „Pri všetkej svojej úcte k vám,“ povedal jej chladne „nemôžem nepoznamenať, že sa ráčite zbytočne znepokojovať, podrobujúc nás svojmu súdu. Ponechajte to na Ivana Kuzmiča: to je jeho vec.“ „Ach, ľudia moji“ ohradila sa veliteľova žena. „Nuž a či muž a žena nie sú jedna duša, jedno telo? Ivan Kuzmič! Čo stojíš a dívaš sa? Hneď ich zavri každého inde o chlebe a vode, aby im tá hlúposť vyšumela z hlavy; a dôstojný otec Gerasim nech im uloží pokánie, aby prosili boha o odpustenie a pred ľuďmi sa kajali.“

Ivan Kuzmič nevedel, čo robiť. Mária Ivanovna bola neobyčajne bledá. Búrka pomaly utíchla; veliteľova žena sa upokojila a prinútila nás, aby sme sa bozkali. Palaška nám doniesla kordy. Vyšli sme od veliteľa naoko zmierení. Ivan Ignat'jič nás odprevádzal. „Že ste sa nehanbili,“ povedal som mu nahnevane, „žalovať na nás veliteľovi, keď ste dali slovo, že to neurobíte!“ „Ako je boh nado mnou, Ivanovi Kuzmičovi som to nepovedal,“ odvetil, „to Vasilisa Jegorovna všetko zo mňa vytiahla. Ona aj všetka zariadila bez veliteľovho vedomia. Ostatne, chvalabohu, že sa všetko tak skončilo.“ Po týchto slovách zabočil domov a ja so Švabrinom sme zostali sami. „Naša vec sa týmto nemôže skončiť,“ povedal som mu. „Pravdaže nie,“ odpovedal Švabrin, „krvou sa mi zodpoviete za svoju bezočivosť; ale akiste budú na nás dozerať. Niekoľko dní sa budeme musieť pretvarovať. Do videnia!“ Rozišli sme sa, akoby sa nič nebolo stalo.

Keď som sa vrátil k veliteľovi, podľa svojej obyčaje som si sadol k Márii Ivanovne. Ivan Kuzmič nebol doma; Vasilisa Jegorovna bola zamestnaná domácnosťou. Rozprávali sme sa potichu. Mária Ivanovna ma nežne karhala za úzkosť, ktorú som u všetkých vyvolal svojou zvadou so Švabrinom. „Skoro som omdlela, keď nám povedali, že sa idete biť na kordy,“ povedala. „Akí sú tí chlapi čudní! Pre jedno slovo, na ktoré by akiste o týždeň zabudli, sú hotoví zabíjať sa a obetovať nielen život, ale aj svedomie a šťastie tých, čo ... Ale som presvedčená, že vy ste nezačali zvalu. Iste je vinový Alexej Ivanyč.“

„Prečo si to myslíte, Mária Ivanovna?“

„Nuž preto .., lebo on je taký posmešník! Nemám rada Alexeja Ivanyča. Veľmi sa mi bridí: ale čudná vec: ani za svet by som nechcela, aby som sa mu nepáčila tak ako on mne. To by ma strašne mrzelo.“

„A čo myslíte, Mária Ivanovna, páčite sa mu, či nie?“

Mária Ivanovna začala jachtať a očervenela. „Zdá sa mi.“ povedala, „mám dojem, že sa mu páčim.“

„Prečo sa vám to zdá?“

„Lebo ma požiadal o ruku.“

„Požiadal o ruku! On vás požiadal o ruku? A kedy?“

„Vlani. Asi dva mesiace predtým, ako ste prišli.“

„A vy ste odmietli?“

„Ako ráčite vidieť; pravda, Alexej Ivanovič je múdry človek, z dobrej rodiny majetok má; ale keď som si pomyslela, že by som ho pri sobáši pred všetkými musela bozkať... Ani za svet! Ani za neviem čo!“

Slová Márie Ivanovny mi otvorili oči a vysvetlili mi mnoho. Pochopil som úpornú zlomyseľnosť, ktorou ju Švabrin prenasledoval. Akiste zbadal našu vzájomnú náklonnosť a usiloval sa narušiť náš vzťah. Slová, ktoré boli príčinou nášho sporu, sa mi zdali ešte hnusnejšie, keď som v nich namiesto hrubého a neprístojného posmešku videl uvážené osočovanie. Túžba potrestať bezočivého osočovateľa vo mne ešte zmocnela a netrpezlivo som čakal vhodnú príležitosť.

Nečakal som dlho. Na druhý deň, keď som pracoval na elégiu a obhrýzal pero pri hľadaní rýmu, zaklopal mi na oblok Švabrin. Položil som pero, vzal kord a vyšiel za ním. „Načo odkladať?“ povedal mi Švabrin. „Nedozerajú na nás. Zideme k rieke. Tam nás nikto nevyruší.“ Mlčky sme sa pobrali. Zišli sme dolu strmým chodníčkom, zastali sme tesne pri rieke a vytasili kordy. Švabrin bol skúsenejší ako ja. ale ja som bol silnejší a smelší, a monsieur Beaupré, ktorý bol kedysi vojakom, mi dal niekoľko lekcí šermu, ktoré som využil. Švabrin nečakal, že nájde vo mne takého nebezpečného protivníka. Dlhú dobu sme sa nemohli navzájom zasiahnúť; napokon, keď som zbadal, že Švabrin slabne, prudko som zaútočil a zahnal som ho takmer do rieky, Zrazu som počul hlasno vysloviť svoje meno. Obzrel som sa a zbadal som Saveľjiča, ako beží ku mne z vršku dolu chodníkom ... Vtom ma čosi pichlo do prs poniže pravého pleca; spadol som a stratil som vedomie.

KAPITOLA PIATA

LÁSKA

---

*Ach ty, dievča, švárna dievčina?
Nevydaj sa, dievča, mladučké,
opýtaj sa, dievča, otca-matere,
otca-matere, celej rodiny;
nazbieraj si, dievča, umu-rozumu,
umu-rozumu, veľkého vena.*

Ludová pieseň

*Ak si krajšiu nájdeš, pozabudneš,
ak si horšiu nájdeš, obanuješ.*

Ludová pieseň

Keď sa mi vrátilo vedomie, hodnú chvíľu som sa nevedel spamätať a nechápal som, čo sa so mnou porobilo. Ležal som v posteli v neznámej izbe a cítil som sa veľmi slabý. Predo mnou stál Savel'jič so sviečkou v ruke. Ktosi mi opatrne odvíjal obvazy, ktoré mi sťahovali prsia a plece. Pomaly sa mi v hlave vyjasnilo. Spomenul som si na súboj a dovtúpil sa, že som ranený. Vtom vrzli dvere. „Tak čo? Ako je?“ povedal pošepky hlas, pri ktorom som sa zachvel. „Stále rovnako,“ odpovedal Savel'jič a vzdychol. „Stále v bezvedomí, už piaty deň.“ Chcel som sa obrátiť, ale nemohol som. „Kde som? Kto je tu?“ povedal som s námahou. Mária Ivanovna pristúpila k mojej posteli a sklonila sa ku mne. „No Čo ľ Ako sa cítite?“ povedala. „Obstojne, chvalabohu,“ odpovedal som slabým hlasom. „To ste vy, Mária Ivanovna? Povedzte mi...“ nevládal som pokračovať a zmlkol som. Savel'jič zhíkol. Radosť sa mu odzrkadlila na tvári. „Prebral sa, prebral sa!“ opakoval. „Chvála pánu bohu! Drahý môj Peter Andrejič, ale si ma naľakal! Veď si len pomysli, piaty deň!...“ Mária Ivanovna ho prerušila. „Nezhováraj sa s ním priveľa, Savel'jič,“ povedala, „ešte je slabý.“ Vyšla a tichučko zatvorila dvere. Mojej mysle sa zmocnilo vzrušenie. Bol som teda vo veliteľovom dome. Mária Ivanovna chodila ku mne. Chcel som sa Savel'jiča na niečo opýtať, ale starký pokrútil hlavou a zapchal si uši. Nahnevane som zatvoril oči a zakrátko som zaspal.

Keď som sa zobudil, zavolať som na Savel'jiča, ale miesto neho som pred sebou zočil Máriu Ivanovnu; pozdravil ma jej anjelský hlas. NÍP som schopný vyjadriť ten slastný cit, čo sa ma v tej chvíli zmocnil. Chytil som jej ruku a prilipol som k nej, kropiac ju slzami dojatia. Maša ju neodtiahla ... a zrazu sa jej peričky dotkli môjho líca a ja som pocítil ich horúci a svieži bozk. Prebehol po mne oheň. „Milá, dobrá Mária Ivanovna,“ povedal som jej, „bud' mojou ženou, urob ma šťastným.“ Maša sa spamätala. „Preboha, upokojte sa,“ povedala mi a odtiahla si ruku. „Ešte vám hrozí nebezpečenstvo: rana sa môže otvoriť. Šetrite sa, aspoň kvôli mne.“ Po týchto slovách odišla a nechala ma v Opojnom vytržení, šťastie ma vzkriesilo. Bude moja! Líbi ma! Táto myšlienka naplňala celú moju bytosť.

Odvtedy sa môj stav rýchlo zlepšoval. Liečil ma plukovní barbier, lebo v pevnosti iného lekára nebolo, a chvalabohu, zbytočne nemudroval. Mladosť a príroda urýchlili moje uzdravenie. Celá veliteľova rodina sa o mňa starala. Mária Ivanovna sa odo mňa nepohla. Pravda, pri prvej vhodnej príležitosti som pokračoval v prerušenom vyznaní a Mária Ivanovna ma vypočula trpezlivejšie. Celkom bez afektovania sa mi priznala k ľubostnému citu a povedala, že jej rodičia sa budú,

pravdaže, tešiť jej šťastiu. „Ale dobre si to rozmysli,“ dodala, „nebude tvoja rodina robiť prekážky?“

Zamyslel som sa. O matkinej láskavosti som nepochyboval; ale poznajúc povahu a spôsob myslenia svojho otca, predvídal som, že moja láska ho nevelmi dojme a že bude na ňu hľadieť ako na pochabosť mladého človeka. Úprimne som sa s tým priznal Márii Ivanovne, ale predsa som sa rozhodol napísať otcovi čo najvýrečnejší list a požiadať ho o rodičovské požehnanie. Ukázal som list Márii Ivanovne; pokladala ho za taký presvedčivý a dojímavý, že nepochybovala o jeho úspechu a oddala sa citom svojho nežného srdca so všetkou dôverčivosťou svojej mladosti a lásky.

So Švabrinom som sa pomeril v prvých dňoch svojho zotavovania. Ivan Kuzmič ma pokarhal za súboj a povedal mi: „Ej, Peter Andrejič, mal by som ťa dať zavrieť, ale ty si už svoj trest odpykal. Alexej Ivanyč sedí pod zámokou v obilnom sklade a kord je zamknutý u Vasilisy Jegorovny. Nech si trochu porozmýšľa a oľutuje, Čo urobil.“ Bol som príliš šťastný, aby som v srdci prechovával nepriateľské city. Začal som prosiť za Švabrina a dobrý veliteľ so súhlasom svojej manželky sa ho rozhodol pustiť na slobodu. Švabrin prišiel ku mne; vyjadril hlbokú ľútosť nad tým, čo sa medzi nami stalo; priznal sa, že je on všetkému vina, a prosil ma, aby som na to zabudol. Keďže pomstivosť nie je v mojej povahe, úprimne som mu odpustil náš spor i moje zranenie, čo som od neho utŕžil. V jeho osočovaní som videl hnev urazenej pýchy a odvrhutej lásky a veľkodušne som ospravedľňoval svojho nešťastného protivníka.

Zakrátko som vyzdravel a mohol som sa presťahovať do svojho bytu. Netrzeplivo som čakal odpoveď na svoj list a neodvažujúc sa prechovávať nádej, usiloval som sa umlčať smutnú predtuchu. S Vasilisou Jegorovnou a s jej mužom som sa o veci ešte nezhováral, ale moja žiadosť o ruku ich dcéry ich nemohla prekvapiť. Ani ja, ani Mária Ivanovna sme sa neusilovali skrývať pred nimi svoje city a vopred sme boli presvedčení o ich súhlase.

Napokon raz ráno vošiel ku mne Saveljič s listom v ruke. Vytrhol som mu ho, celý vzrušený. Adresa bola napísaná otcovou rukou. To ma upozornilo, že ide o vážnu vec, lebo listy mi zvyčajne písala mamička a otec na konci pripísal niekoľko riadkov. Dlhú som neotváral obálku, len znova a znova som čítal slávnostnú adresu: „Môjmu synovi Petrovi Andrejevičovi Griňovovi, do Orenburskej gubernie, Belogorskej pevnosti,“ Usiloval som sa z písma uhádnuť duševné rozpoloženie, v akom bol list napísaný; napokon som sa odhodlal ho otvoriť a hneď z prvých riadkov som videl, že je všetko stratené. Obsah listu bol takýto:

„Syn môj Peter! Tvoj list, v ktorom nás prosíš o rodičovské požehnanie a súhlas na manželstvo s Máriou Ivanovnou, dcérou Mironovovou, dostali sme 15. tohto mesiaca a nielenže Svoje požehnanie, ako ani svoj súhlas nemienim Ťi dať, ale ešte sa chystám prísť za Tebou a za Tvoje kúsky Ťa poriadne potrestať ako malé chlapčisko, aj keď máš dôstojnícku hodnosť; lebo si dokázal, že nie si ešte hoden nosiť kord, ktorý Ťi bol zverený na obranu vlasti, a nie na súboje s takými istými lapajmi, ako si aj Ty. Zaraz napíšem Andrejovi Karlovičovi a poprosím ho, aby Ťa preložil z Belogorskej posádky niekam ďaleko, kde by Ťa prešla tá pochabosť. Tvoja matka, keď sa dozvedela o Tvojom súboji a o tom, že si ranený, od žiaľu ochorela a teraz leží. Čo len z Teba bude? Prosím boha, aby si sa polepšil i keď sa neopovážim dúfať v Jeho veľkú milosť.

Tvoj otec A. G.“

Obsah tohto listu vzbudil vo mne rozličné city. Tvrdé výrazy, ktorými otec nešetril, ma hlboko urazili. Opovrhnutie, s akým sa vyjadroval o Márii Ivanovne, zdalo sa mi rovnako neprístojné, ako nespravodlivé. Myšlienka, že by ma preložili z Belogorskej pevnosti, ma desila, ale najväčšmi ma zarmútila správa o matkinej chorobe. Hneval som sa na Saveljiča, lebo som bol presvedčený, že o mojom súboji sa rodičia dozvedeli od neho. Chodiac hore-dolu po svojej tesnej izbičke, zastal som pred ním a povedal som mu, hrozivo hľadiac naňho; „Ako vidieť, nestačí ti, že som bol tvoju vinou ranený a celý mesiac som trčal jednou nohou v hrobe; aj moja matku chceš na smrť utrápiť.“

Savel'jič ostal, akoby ho kyjom ovalili po hlave. „Preboha, pán urodzený,“ povedal takmer plačky, „čo to ráčiš vravieť? Ja že som zavinił tvoje poranenie? Boh mi je svedok, že som utekal vlastnou hrud'ou ťa brániť pred kordom Alexeja Ivanyča! Prekliata staroba mi to prekazila. A čo som urobil tvojej mamičke?“ „Čo si urobil?“ odpovedal som. Kto ti kázal podávať o mne správy? Čo ťa dali ku mne za špióna?“ „Ja že som podával správy?“ odpovedal Savel'jič so slzami. „Bože, oťče nebeský! Tak ráč si prečítať, čo mi píše urodzený pán: uvidíš, ako som o tebe podával správy.“ Vytiahol z vrečka list, v ktorom stálo toto:

„Hanbi sa, ty starý pes, že bez ohľadu na moje prísne rozkazy nepodal si mi správu o mojom synovi Petrovi Andrejevičovi a že ma cudzí ľudia museli upovedomiť o jeho kúskoch. Tak ty bedlíš na svoju povinnosť a pánovu vôľu? Ja ťa, ty starý pes, pošlem svine pást' za to, že si zatajoval pravdu a nadŕžal chlapčisku! keď dostaneš tento list, rozkazujem ti, naskutku mi napíšeš, ako je teraz so zdravím, o ktorom mi píšeš, že sa mu polepšilo; a na ktorom mieste je ranený a či ho dobre opatrili.“

Bolo nad slnko jasnejšie, že Savel'jič mi neklamal a že som mu zbytočne ukrivdil výčitkami a upodozrievaním. Prosil som ho o odpustenie, ale starký sa nedal potešiť. „Nuž tohto som sa ja dožil,“ opakoval, „nuž takúto odmenu som si vyslúžil od svojich pánov! Ja som starý pes a svinský pastier, ba ja som príčina tvojej rany! Nie, pánko môj Peter Andrejič! Nie ja, ale prekliaty musjé je všetkému vina: on ťa naučil pichať sa železnými ražňami a skackať, ako keby si sa zlého človeka uchránil, ak budeš pichať a skackať! Ba načo len najímali musjé a podaromnici vyhadzovali peniaze!“

Ale komu sa nelenilo upovedomiť môjho otca o tom, čo sa mi prihodilo? Generál? Myslím, že sa o mňa nevel'mi staral; a Ivan Kuzmič nepokladal za potrebné podávať hlásenie o mojom súboji. Habkal som v dohadoch. Moje podozrenie padlo na Švabrina. Jedine on mal osoh s oznámenia, ktorého dôsledkom mohlo byť moje odvolanie z pevnosti a rozluka s veliteľovou rodinou. Išiel som oznámiť všetko Márii Ivanovne. Privítala ma na schodíkoch. „Čo sa vám stalo? povedala mi, keď ma videla. „Aký ste bledý!“ „Všetkému je koniec!“ odpovedal som a odovzdal som jej otcov list. Teraz zas ona zbledla. Prečítala list, vrátila mi ho trasúcou sa rukou a povedala rozochveným hlasom: „Ako vidieť, nie mi je súdené... Vaši rodičia ma nechcú do rodiny. Nech sa stane vôľa božia! Boh vie lepšie ako my, čo potrebujeme. Darmo je, Peter Andrejič; buďte šťastný aspoň vy ...„To sa nikdy nestane!“ zvolal som a chytil som ju za ruku. „Ty ma ľúbiš a ja som odhodlaný na všetko. Pod, padneme na kolená pred tvojimi rodičmi; sú to prostí ľudia, nie hrdí zatvrdlivci.. Oni nás požehnajú; zosobášime sa... a časom istotne uprosíme môjho otca; mamička bude s nami; otec mi odpustí...“

„Nie, Peter Andrejič,“ odpovedala Maša, „nevydám sa za teba bez požehnania tvojich rodičov. Bez ich požehnania by si nebol šťastný. Podrobíme sa božej vôli. Keď si nájdeš tú, čo ti je súdená, keď sa zaľúbiš do inej nech ti boh pomáha, Peter Andrejič; ja sa za vás obidvoch...“ Tu sa rozplakala a ušla odo mňa; chcel som ísť za ňou do izby, ale cítil som, že sa neviem ovládať, a vrátil som sa domov.

Sedel som hlboko zadumaný, keď zrazu Savel'jič prerušil moje úvahy: „Urodzený pán,“ povedal a podal mi popísaný list papiera, „pozri, či ja žalujem na svojho pána a či chcem pohnevať syna s otcom.“ Vzal som mu papier z ruky bola to Savel'jičova odpoveď na list môjho otca. Ta je slovo za slovom:

„Veľkomožný pán Andrej Petrovič, otec náš milostivý!

Váš milostivý list som dostal, v ktorom sa ráčiš hnevať na mňa, svojho služobníka, že vraj sa môžem hanbiť, lebo neplním pánove rozkazy. A ja nie som starý pes, ale Váš verný služobník, pánove rozkazy poslúcham a vždy som Vám horlivo slúžil, až som ošedivel. O rane Petra Andrejiča

som Vám nič nepísal, aby som Vás darmo nenaľakal, ale ako som počul, urodzená pani, matka naša Avdotja Vasilievna i tak od ľaku ochorela a za jej zdravie sa budem modliť. A Peter Andrejič bol ranený pod pravým plecom do prs, celkom pod kostičkou, do hĺbky asi pol druhu palca, a ležal u veliteľa v dome, kde sme ho doniesli z brehu, a liečil ho tunajší barbier Stepan Paramov; a teraz je Peter Andrejič chvalabohu zdravý a okrem dobrého nič o ňom napísať nemôžem. Velitelia, ako počívam, sú s ním spokojní. Vasilisa Jegorovna ho má ako vlastného syna. A že sa mu stala taká kalamita, za to mládenca netreba trestať: kôň má štyri nohy, a potkne sa. A ráčite mi písať, že ma pošlete svine pásť, nuž to je Vaša bojarská vôľa. S tým sa Vám poddovsky klaniam.

Vás verný nevoľník Archip Saveljič.“

Nemohol som sa niekoľko ráz nezasmiať, keď som čítal list dobráckeho starkého. Odpovedať otcovi som nebol schopný; a nato, aby sa mamička upokojila, videl sa mi Saveljičov list dostatočný.

Od tých čias sa moje postavenie zmenilo. Mária Ivanovna sa so mnou takmer nezhovárala a všemožne sa mi usilovala vyhýbať. Vo veliteľovom dome mi teraz bolo otupno. Pomaly som sa naučil sedávať sám doma. Vasilisa Jegorovna ma sprvu za to karhala; ale keď videla moju uvzatosť, nechala ma na pokoji. S Ivanom Kuzmičom som sa vídal, iba keď to vyžadovala služba. So Švabrinom som sa stretával zriedka a nerád, tým skôr, že som uňho zbadal skrytú nevraživosť voči mne, a to ma utvrdzovalo v mojom podozrení. Život sa mi stal neznesiteľným. Upadol som do chmúrnej zádumčivosti, ktorú podporovala osamotenosť a nečinnosť. Moja láska sa v samote rozhárala a bola mi čím ďalej, tým ťažším bremenom. Stratil som vôľu do čítania a literatúry. Klesal som na duchu. Báľ som sa, že alebo zblazniem, alebo sa spustím. Neočakávané udalosti, ktoré mali veľký vplyv na celý môj život, zrazu mocne a blahodarne otriasli mojou dušou.

KAPITOLA ŠIESTA

PUGAČOV

---

*Vy, mládenci mladí, počívajte,
čo my, starci starí, rozprávaf budeme.*

Pieseň

Prv ako začnem opisovať čudné udalosti, ktorých som bol svedkom, musím povedať niekoľko slov o tom, v akej situácii bola Orenburská gubernia koncom roku 1773.

Túto rozľahlú a bohatú guberniu obývalo množstvo polo divokých národov, ktoré len nedávno uznali nadvládu ruských cárov. Ich časté vzbury a to, že ešte neprivykli na zákony a občiansky život, ich ľahkomyselnosť a ukrutnosť vyžadovali od vlády neprestajný dozor, aby ich udržala v poslušnosti. Dala vystavať pevnosti na miestach, ktoré sa pokladali za vhodné, a osadila v nich zväčša kozákov, dávnych držiteľov jajických brehov. Ale jajickí kozáci, ktorí mali chrániť pokoj a bezpečnosť tohto kraja, od istého času sami boli nepokojnými a nebezpečnými poddanými. Roku 1772 vypukla vzburá v ich hlavnom mestečku. Príčinou boli prísne opatrenia, ktoré urobil generálmajor Traubenberg, aby priviedol vojsko k patričnej poslušnosti. Výsledkom bolo barbarské zavraždenie Traubenberga a svojvoľná zmena velenia, zavŕšená potlačením vzbury kartáčovými strelami a krutými trestami.

To sa stalo nejaký čas pred mojím príchodom do Belogorskej pevnosti. Všade bol už pokoj, alebo to aspoň vyzeralo ako pokoj; vyššie miesta priľahko uverili zdanlivému pokániu ľstivých vzbúrencov, ktorí tajne zúrili a vyčkávali len vhodnú príležitosť na obnovenie nepokojov.

Vraciam sa k svojmu rozprávaniu.

Raz večer (bolo to začiatkom októbra 1773) sedel som sám doma, načúval zavýjaniu jesenného vetra a pozeral oblokom na chmáry, čo leteli popri mesiaci. Prišli ma zavolať k veliteľovi. Hneď som sa pobral. U veliteľa som našiel Švabrina, Ivana Ignat'jiča a kozáckeho poddôstojníka. V izbe nebola ani Vasilisa Jegorovna, ani Mária Ivanovna. Veliteľ ma privítal s ustarostenou tvárou. Zamkol dvere, všetkých usadil, okrem poddôstojníka, ktorý stál pri dverách, vytiahol z vrecka listinu a povedal nám; „Páni dôstojníci, vážna novina! Počívajte, čo píše generál.“ Založil si okuliare a prečítal toto:

„Pánu veliteľovi Belogorskej pevnosti kapitánovi Mironovovi.

Tajné!

Týmto vám oznamujem, že z väzenia ušlý donský kozák a rozkolník Jemelian Pugačov, ktorý sa dopustil neodpustiteľnej bezočivosti tým, že si prisvojil meno nebohého cára Petra III., zhromaždil zbojnícku bandu, vyvolal vzburu v jajických oblastiach a už dobyl a zničil niekoľko pevností, páchajúc všade lúpeže a vraždy. Preto po obdržaní tohto listu bezodkladne urobte, pán kapitán, potrebné kroky na odrazenie spomenutého zločincina a samozvanca a ak bude možné i na úplné jeho zničenie, ak sa obráti proti pevnosti, ktorá vám bola zverená na starosť.“

„Urobiť potrebné kroky!“ povedal veliteľ, snímajúc si okuliare a skladajúc listinu. „Nuž, to sa ľahko povie. Ako vidieť, zlosyn je silný, a my máme dovedna sto tridsať chlapov, ak nerátam kozákov, na ktorých sa nedá spoľahnúť, čím nemyslím teba, Maximyč. (Poddôstojník sa uškrnul.) Ale nič sa nedá robiť, páni dôstojníci Buďte dôkladní, ustanovte strážu a nočné hliadky; v prípade útoku zavrite bránu a dajte nastúpiť vojakov. Ty, Maximyč, dobre dozerať na svojich kozákov, Kanón skontrolujte a dobre vyčistite. Ale čo je najdôležitejšie, zachovajte všetko toto v tajnosti, aby sa v pevnosti nikto o tom nedozvedel predčasne.“

Keď nám Ivan Kuzmič dal tieto príkazy, prepustil nás. Vyšiel som so Švabrinom a spolu sme uvažovali o tom, čo sme počuli. „Čo myslíš, ako sa to skončí?“ opýtal som sa ho. „Bohvie,“ odpovedal, „uvidíme. Predbežne nevidím ešte nič vážneho. No ak...“ Tu sa zamyslel a v roztržitosti si začal pohvizdovať akúsi francúzsku áriu.

Pri všetkej našej opatrnosti sa zvesť o Pugačovovom vystúpení rozniesla po pevnosti. Čo ako si Ivan Kuzmič ctil svoju manželku, za nič na svete by jej nebol prezradil úradné tajomstvo Keď dostal list od generála, dost' obratne vylákal Vasilisu Jegorovnu z domu: povedal jej, že vraj dôstojný otec Gerasim dostal z Orenburgu akési veľmi čudné správy, ktoré drží vo veľkej tajnosti. Vasilisa Jegorovna hneď zatúžila navštíviť popovu ženu a na radu Ivana Kuzmiča vzala so sebou Mašu, aby jej doma nebolo samej smutno.

Takto Ivan Kuzmič zostal jediným pánom v dome a naskutku poslal po nás; Palašku zamkol do komory, aby nás nemohla načúvať.

Vasilisa Jegorovna nič nevyzvedela od popovej ženy, ale po návrate domov sa dozvedela, že v jej neprítomnosti mal Ivan Kuzmič poradu a že Palaška bola pod zámok, Dovtípila sa, že ju muž oklamal, a začala ho vyšetrovať. Ale Ivan Kuzmič sa pripravil na útok. Vôbec neprišiel do pomykova a bodro odpovedal svojej zvedavej manželskej družke: „Len si predstav, drahá moja, naše ženské si zmysleli kúriť slamou; keďže z toho môže skrsnúť nešťastie, dal som prísny rozkaz, aby ženy v budúcnosti nekúрили slamou, ale raždím a chvojninou.“ — „A načo si kvôli tomu zamykal Palašku?“ opýtala sa veliteľova žena. „Prečo chudina dievka musela sedieť v komore, kým sme sa nevrátili?“ Na túto otázku nebol Ivan Kuzmič prichystaný; poplietol sa a len čosi zašemetil.

Vasilisa Jegorovna zbadala zákernosť svojho muža, pretože však vedela, že z neho nič nevytiahne, prestala sa vypytovať a skrútiť reč na kyslé uhorky, ktoré Akulina Pamfilovna nakladá celkom osobitným spôsobom. Vasilisa Jegorovna celú noc nemohla oka zažmúriť a nijako nevedela vyhútať, čo asi má jej muž v hlave, o čom by ona nesmela vedieť.

Na druhý deň, keď sa vracala z kostola, zazrela Ivana Ignatjiča, ako vyťahuje z dela handričky, kamienky, triesky, kôstky a kadejakú ledačinu, čo ta popchali decká. „Čo môžu znamenať tieto vojnové prípravy? rozmýšľala veliteľova žena, „Vari len nečakajú, že nás napadnú Kirgizi? Ale či by Ivan Kuzmič predom mnou tajil takú pletku? Zavolala na Ivana Ignatjiča s pevným úmyslom vyzvedieť od neho tajomstvo, ktoré trápilo jej ženskú zvedavosť.

Vasilisa Jegorovna prehodila niekoľko poznámok o hospodárstve ako sudca, ktorý začína vyšetrovanie vedľajšími otázkami, aby najprv uspal ostražitosť vypočúvaného. Hodnú chvíľu mlčala, potom hlboko vzdychla a povedala, krútiac hlavou:

„Panebože nebeský! Nuž ale takéto noviny! Čo len z toho bude?“

„Ale, drahá moja!“ odpovedal Ivan Ignatjič. „Boh je milostivý: vojakov máme dost', pušného prachu, koľko len chceš, a kanón som vyčistil. Azda sa len ubránime Pugačovovi. Koho boh neopustí, toho sviňa nezožerie!“

„A to je čo za človek, ten Pugačov?“ opýtala sa veliteľova žena.

Vtedy Ivan Ignatjič zbadal, že sa preriekol, a zahryzol si do jazyka. Ale už bolo neskoro. Vasilisa Jegorovna ho prinútila ku všetkému sa priznať, no sľúbila, že to nikomu nepovie.

Vasilisa Jegorovna dodržala svoj sľub a nikomu nepovedala ani slova, okrem popovej ženy, aj to len preto, že sa jej krava ešte pásala v stepi a zbojníci ju mohli uchmatnúť.

Zakrátko už všetci hovorili o Pugačovovi. Rozprávalo sa všeličo. Veliteľ poslal kozáckeho poddôstojníka s úlohou dobre sa prezvedieť o všetkom v susedných dedinách a pevnostiach.

Poddôstojník sa vrátil o dva dni a oznámil, že v stepi, asi šesťdesiat vierst od pevnosti, videl mnoho ohňov a počul od Baškircov, že sa blíži neznáma vojenská sila, Inak nevedel nič určitého, lebo ďalej ísť sa bál.

V pevnosti bolo badať medzi kozákmi nezvyčajné vzrušenie; na všetkých uliciach sa zhromažďovali do skupiniek, ticho sa zhovárali, a ak zazreli dragúna alebo vojaka z posádky, hneď sa rozišli. Poslali sme k nim špehúňov, Julaj, pokrstený Kalmyk, podal veliteľovi dôležité hlásenie. Údaje kozáckeho poddôstojníka boli podľa Julaja falošné: Istivý kozák po svojom návrate oznámil svojim druhom, že bol pri buričoch, predstavili ho samému ich vodcovi, ktorý ho prijal u seba a dlho sa s ním zhováral. Veliteľ dal poddôstojníka naskutku uväzniť a Julaja vymenoval na jeho miesto.

Túto novinku prijali kozáci so zjavnou nespokojnosťou. Nahlas reptali a Ivan Ignat'jič, vykonávateľ veliteľovho rozkazu, počul na vlastné uši, ako hovorili: „Ved' ty dostaneš, potkan posádkový!“ Veliteľ chcel ešte v ten deň väzňa vypočúvať; ale poddôstojník ušiel z väzenia, pravdepodobne s pomocou svojich prívržencov,

Nová okolnosť ešte zväčšila veliteľov nepokoj. Chytili Baškirca s poburujúcimi listinami. Pri tejto príležitosti veliteľ mienil znova zvolať svojich veliteľov, a preto chcel Vasilisa Jegorovnu pod nevinnou zámienkou znova vylákať z domu. Ale pretože Ivan Kuzmič bol človek veľmi priamy a pravdivý, nevymyslel iný spôsob, iba ten, čo už raz použil.

„Počuj, Vasilisa Jegorovna,“ povedal jej pokašľavajúc. „Dôstojný otec Gerasim vraj dostal z mesta...“ — „Nože necigáň, Ivan Kuzmič,“ skočila mu žena do reči. „Ako vidím, chceš zvolať poradu a bezo mňa sa pohovárať o Jemelianovi Pugačovovi; ale mňa už neprekabátiš! Ivan Kuzmič vytreštil oči. „No, milá moja,“ povedal, „keď už teda všetko vieš, tak zostaň; pohovárame sa aj pred tebou.“ „Tak, tak, starký môj,“ odpovedala, „škoda sa ti bolo vykrúcať; pošli po dôstojníkov,“

Znova sme sa zišli. Ivan Kuzmič nám v ženinej prítomnosti prečítal Pugačovovu výzvu, ktorú napísal akýsi pologramotný kozák. Lotor oznamoval svoj úmysel ihneď zaútočiť na našu pevnosť; volal kozákov a vojakov do svojej bandy a veliteľom radil, aby sa nestavali na odpor, v opačnom prípade sa vyhrážal popravou. Výzva bola napísaná hrubými, ale pôsobivými slovami a musela nebezpečne zapôsobiť na mysle prostých ľudí.

„Ach, oplan!“ zvolala veliteľova žena. „Čo sa nám opovažuje navrhnúť! Aby sme mu šli oproti a položili zástavy k nohám! Juj, ty psí syn! Nuž a či on nevie, že my sme už štyridsať rokov v službe a všeličo sme, chvalabohu, videli! Varí sa len nenašli takí velitelia, Čo poslúchli toho lotra?“

„Myslím, že nie,“ odpovedal Ivan Kuzmič. „Ale počuť, že ten lotor už dobyl veľa pevností.“

„Ako vidieť, naozaj je silný,“ podotkol Švabrin. „No, hneď sa dozvieme, akú má silu,“ povedal veliteľ. „Vasilisa Jegorovna, daj mi kľúč od sýpky. Ivan Ignat'jič, nože prived' Baškirca a rozkáž Julajovi, aby doniesol korbáče.“

„Počkaj, Ivan Kuzmič,“ povedala veliteľovi žena a vstala. „Počkaj, odvediem Mašu z domu; ešte počuje krik a naľaká sa. A veru ani ja, aby som pravdu povedala, nemám rada vypočúvanie. Dobré sa majte.“

Mučenie bolo za starých čias také zakorenené v súdnej praxi, že blahodarné nariadenie, ktoré ho odstránilo, dlho zostalo celkom bez účinku. Panoval názor, že vlastné priznanie previnilca je nevyhnutné, aby bol celkom usvedčený myšlienka nielen nepodložená, ale aj odporujúca zdravému právnickému rozumu: lebo ak sa zapieranie obžalovaného neprijíma ako dôkaz neviny, jeho priznanie tým menej môže byť dôkazom jeho viny. Ešte aj dnes počujem niekedy starých sudcov, ako ľutujú, že sa odstránil tento barbarský zvyk. No za našich čias nikto nepochyboval o nevyhnutnosti mučenia, ani sudcovia, ani obžalovaní. Preto veliteľov rozkaz nikoho z nás neprekvapil ani nenastrašil. Ivan Ignat'jič odišiel po Baškirca, ktorý sedel zamknutý v sýpke veliteľovej ženy, a o chvíľu zajatého dovedli do predizby. Veliteľ si ho dal predviesť.

Baškirec namáhavo prekročil prah (bol zakovaný v klade), sňal vysokú čiapku a zastal pri dverách. Pozrel som naňho a zachvel som sa. Nikdy nezabudnem na toho človeka. Vyzeral zo

sedemdesiatročný. Nemal nos ani uši. Hlavu mal oholenú; namiesto brady mu trčalo niekoľko šedivých vlasov; bol malý, chudý a zhrbený, ale v uzučkých očiach sa mu ešte blýskal oheň. „Ehe!“ povedal veliteľ, keď podľa strašných znakov spoznal v ňom jedného z buričov, potrestaných roku 1741. „Ako vidieť, ty starý vlk, už si okúsil naše pasce. Iste sa nebúriš prvý raz, keď máš kotrbu nahladko ohobľovanú. Nože pod bližšie; povedz, kto ťa poslal?“

Starý Baškirec mlčal a hľadel na veliteľa s úplne nechápavou tvárou. „Čo čušíš?“ pokračoval Ivan Kuzmič. „či nerozumieš po rusky ani bé? Julaj, nože sa ho spýtaj po vašom, kto ho poslal do našej pevnosti.“

Julaj po tatársky zopakoval otázku Ivana Kuzmiča. Ale Baškirec hľadel naňho s tým istým výrazom v tvári a neodpovedal ani slova.

„No, kamarát,“ povedal veliteľ, „veď ja ti rozviažem jazyk. Mládenci, nože mu zoblečte ten sprostý pásikavý župan a zmaľujte mu chrbát. Daj si záležať, Julaj, poriadne ho!“

Dvaja invalidi začali Baškircu zoblíkať. Na tvári nešťastníka sa odzrkadlil nepokoj. Obzeral sa na všetky strany ako zvieratko, chytené deťmi. A keď mu jeden z invalidov chytil ruky, položil si ich okolo krku, nadvihol si starca na plecía a Julaj vzal korbáč a zahnal sa, vtedy Baškirec zastenal slabým prosebným hlasom a krútiac hlavou, otvoril ústa, kde sa miesto jazyka pohyboval krátky kýptik,

Keď si spomeniem, že sa to stalo v mojom storočí a že som sa teraz dožil mierneho panovania cára Alexandra, nemôžem sa nečudovať rýchlym úspechom vzdelania a rozšíreniu zásad humánnosti. Mladý čitateľ! Ak sa ti dostanú do rúk moje zápisky, pamätaj, že najlepšie a najtrvácnejšie zmeny sú tie, ktoré pochádzajú zo zlepšenia mravov, bez násilných otrasov.

Všetci boli hrozne prekvapení.

„No,“ povedal veliteľ, „ako vidieť, nič užitočného z neho nevytiahneme. Julaj, odveď ho do sýpky. A my, páni, sa ešte o niečom pohovárime.“

Začali sme debatovať o danej situácii, keď zrazu do izby vošla Vasilisa Jegorovna, zadychčaná a neobyčajne znepokojená.

„Čo sa ti porobilo?“ opýtal sa veliteľ ohromene.

„Ludia moji, zle je!“ odpovedala Vasilisa Jegorovna. „Dnes ráno dobyli Nižneozernú. Práve sa odtiaľ vrátil sluha dôstojného otca Gerasima. Videl, ako ju dobývali. Veliteľa a všetkých dôstojníkov povešali. Všetkých vojakov zajali. Ani sa nenazdáme a lotri budú tu.“

Neočakávaná správa ma veľmi zarazila, Veliteľa Nižneozernej pevnosti, tichého, skromného mladého človeka, som poznal: asi pred dvoma mesiacmi cestoval so svojou mladou ženou z Orenburgu a zastavil sa u Ivana Kuzmiča. Nižneozerná bola vzdialená okolo dvadsaťpäť vierst od našej pevnosti. Každú chvíľu sme mohli čakať Pugačovov útok. Živo som si predstavil osud Márie Ivanovny a stislo mi srdce.

„Počujte, Ivan Kuzmič!“ povedal som veliteľovi. „Našou povinnosťou je brániť pevnosť do posledného dychu; o tom škoda hovoriť. Ale musíme myslieť na bezpečnosť žien. Pošlite ich do Orenburgu, ak je cesta ešte voľná, alebo do vzdialenej, spoľahlivejšej pevnosti, ktorú lotri nemôžu dosiahnuť.“

Ivan Kuzmič sa obrátil k žene a povedal jej: „Veru naozaj, drahá moja, nebolo by lepšie poslať vás odtiaľto dakde ďalej, kým neurobíme poriadok s buričmi?“

„É, škoda reči!“ povedala veliteľova žena, „Kde je taká pevnosť, čo by do nej guľky nezaleteli? Prečo by Belogorská nebola dost' spoľahlivá? Žijeme tu, chvalabohu, dvadsiaty druhý rok. Videli sme už Baškircov aj Kirgizov: azda prežijeme aj Pugačova!“

„No, drahá moja,“ odvetil Ivan Kuzmič, „ostaň teda, keď dôveruješ našej pevnosti. Ale čo urobíme s Mašou? Všetko bude dobre, ak obliehanie odrazíme alebo vydržíme, kým príde pomoc; ale čo ak lotri dobyjú pevnosť?“

„No, potom už...“ Vasilisa Jegorovna sa zasekla a zmlkla s tvárou neobyčajne vzrušenou.

„Nie, Vasilisa Jegorovna,“ pokračoval veliteľ, keď zbadal, že jeho slová možno prvý raz v živote zapôsobili. „Maša tu nemôže ostať. Pošleme ju do Orenburgu ku krstnej materi: tam je i vojska i

kanónov dosť i hradby majú kamenné. Ale aj tebe by som radil odísť ta s ňou; to nič, že si stará, ale pomysli, čo bude s tebou, ak fortéciu dobyjú.“

„Dobre,“ povedala veliteľova žena, „nech je tak, Mašu pošleme preč. Ale mňa nech ti ani na um nezíde prosieť: nepôjdem. Nemám prečo na staré kolená odchádzať od teba a hľadať si opustený hrob v cudzom kraji. Spolu sme žili, spolu aj umrieme.“

„Aj to je pravda,“ povedal veliteľ. „Ale nesmieme už otáľať. Chod, vychystaj Mašu na cestu. Zajtra, len čo svitne, vypravíme ju a dáme jej i sprievod, hoci ľudí nemáme nazvyš. A kde je Maša?“

„U Akuliny Pamfilovny,“ odpovedala veliteľova žena. „Prišlo jej zle, keď počula, že dobyli Nižnezornú: bojím sa, aby neochorela. Panebože nebeský, čoho sme sa to len dožili!“

Vasilisa Jegorovna odišla chystať dcéru na cestu. Rozhovor u veliteľa pokračoval; ale ja som už doň nezasahoval a nič som nepočúval. Mária Ivanovna prišla na večeru bledá a uplakaná. Navečerali sme sa mlčky a od stola sme vstali prv ako zvyčajne; rozlúčili sme sa s celou rodinou a rozišli sme sa každý domov. Ale ja som si náročky zabudol kord a vrátil som sa poň: tušil som, že zastihnem Máriu Ivanovnu samu. Naozaj, privítala ma vo dverách a podala mi kord. „zbohom, Peter Andrejič!“ povedala mi so slzami v očiach. „Posielajú ma do Orenburgu. Buďte živý a šťastný; možno nám Hospodin dožičí ešte sa stretnúť; a ak nie...“ Vtom sa usedavo rozplakala. Objal som ju. „Zbohom, anjel môj,“ povedal som, „zbohom, moja milovaná, moja vyvolená! Čo by sa so mnou čo stalo, vedz, moja posledná modlitba, moja posledná myšlienka bude patriť tebe!“ Maša usedavo plakala a túlila sa mi k hrudi. Vrucne som ju pobožkal a chytro som vyšiel z izby.

KAPITOLA SIEDMA

ÚTOK

---

*Hlavička moja, hlavička,
hlávka vyslúžila!
Poslúžila si mi, hlavička,
rovných triatridsať liet.
Ach, nevyslúžila si si, hlavička,
ani radosť, ani odmenu,
ani slovka dobrého,
ani rangu veľkého;
vyslúžila si si, hlavička,
jeden kôl vysoký,
kladu javorovú
a slučku ľanovú.*

Tej noci som nespál, ani som sa nezobliekol. Chcel som na svitaní zájsť k pevnostnej bráne, ktorou mala odísť Mária Ivanovna, a tam sa s ňou posledný raz rozlúčiť. Cítil som v sebe veľkú zmenu: duševné vzrušenie ma ťažilo omnoho menej ako tá sklesnutosť, do ktorej som bol ešte nedávno pohrúžený, Smútok lúčenia sa vo mne spájal s nejasnými, ale blaživými nádejami, s netrepezlivým očakávaním nebezpečenstva i s pocitom šľachetnej ctižiadosti. Ani som nezbadal, ako prešla noc. Už som chcel vyjsť z domu, keď sa dvere na mojej izbe otvorili a vstúpil kaprál s hlášením, že naši kozáci v noci odišli z pevnosti a násilím odvliekli Julaja a že okolo pevnosti cválajú neznámi ľudia. Myšlienka, že Mária Ivanovna nestihne odísť, ma desila; chytro som dal kaprálovi niekoľko príkazov a naskutku som utekal k veliteľovi.

Už svitalo. Ako som bežal po ulici, začul som, že ma ktosi volá. Zastal som. „Kde idete?“ povedal Ivan Ignat'jič, dobiehajúc ma. „Ivan Kuzmič je na vale a poslal ma po vás. Prišiel Pugač.“ „Mária Ivanovna odišla?“ opýtal som sa s trepotajúcim srdcom. „Nestačila,“ odpovedal Ivan Ignat'jič, „cesta do Orenburgu je odrezaná, pevnosť obklúčená. Zle je, Peter Andrejič!“

Pobrali sme sa na val, vyvýšeninu, vytvorenú prírodou a spevnenú kolmi. Tam sa už zhrkli všetci obyvatelia pevnosti. Posádka stála v zbrani. Delo ta pretiahli ešte včera. Veliteľ chodil popred svoj nevel'mi početný šik. Blízkosť nebezpečenstva vlievala do starého vojaka nezvyčajnú živosť. V stepi, neďaleko pevnosti, sa preháňalo zo dvadsať ľudí na koňoch. Vyzerali ako kozáci, ale boli medzi nimi aj Baškirci, ktorých bolo ľahko poznať podľa rysích čiapok a tulcov. Veliteľ obišiel svoje vojsko a povedal vojakom: „No, chlapci, dnes ideme do boja za našu milú cárovnu a dokážeme celému svetu, že sme udatní a verní prísaha!“ Vojaci hlasno prejavili horlivosť. Švabrin stál vedľa mňa a uprene hľadel na nepriateľa. Keď ľudia, preháňajúci sa v stepi, zbadali v pevnosti pohyb, zhrkli sa do skupinky a začali sa radiť. Veliteľ kázal Ivanovi Ignat'jičovi namieriť delo na skupinku a sám priložil knôt. Strela zabzučala, preletela ponad nich a nikomu neublížila. Jazdci sa rozptýlili, hneď sa stratili z dohľadu a step zostala prázdna.

Vtom sa zjavila na vale Vasilisa Jegorovna a s ňou Maša, ktorá sa nechcela od nej odlúčiť.

„No, čo je?“ povedala veliteľova žena. „Ako ide batália? Kde je nepriateľ?“ „Nepriateľ je neďaleko,“ odpovedal Ivan Kuzmič. „Dá boh, a všetko sa dobre skončí. No Čo, Maša, bojíš sa?“ „Nie, otecko,“ odpovedala Mária Ivanovna, „doma, keď som sama, bojíam sa väčšmi.“

Tu pozrela na mňa a nasilu sa usmiala. Nevdojak som stisol rukoväť kordu, spomenúc si, že som ho včera večer dostal z jej rúk akoby na obranu svojej milej. Srdce mi blčalo. Cítil som sa jej rytierom Túžil som dokázať, že som hodný jej dôvery, a netrpezlivo som čakal na rozhodujúcu chvíľu.

Vtom sa spoza vyvýšeniny, ktorá bola asi na pol versty od pevnosti, zjavili nové skupiny jazdcov a onedlho sa step pokryla množstvom ľudí, ozbrojených kopijami a lukmi. Medzi nimi sa niesol na bielom koni človek v červenom kaftane s vytasenou šabl'ou v ruke: bol to sám Pugačov. Zastal; obkolesili ho a zrejme na jeho rozkaz sa štyria jazdci odlúčili a plným cvalom pribehli až k pevnosti. Spoznali sme v nich našich zradcov. Jeden z nich držal nad baranicou list papiera; druhý mal na kopiji nastoknutú Julajovu hlavu, ktorú striasol a prehodil nám ju ponad kolovú ohradu. Hlava úbohého Kalmyka padla veliteľovi k nohám. Zradcovia kričali: „Nestrieľajte; vyjdite von k cárovi. Cár je tu.“

„Veď ja vám dám!“ zakričal Ivan Kuzmič. „Chlapci! Páľte!“

Naši vojaci vystrelili salvu. Kozák, čo držal listinu, sa potočil a spadol z koňa; ostatní odcválali nazad. Pozrel som na Máriu Ivanovnu. Zdesená pohľadom na zakrvavenú Julajovu hlavu, ohlušená salvou, vyzerala ako bez seba. Veliteľ zavola kaprála a rozkázal mu vziať listinu z rúk zabitého kozáka. Kaprál vyšiel do poľa a vrátil sa, vedúc za uzdu koňa zabitého kozáka. Odovzdal listinu veliteľovi. Ivan Kuzmič si ju potichu prečítal a potom ju roztrhal na kúsky. Vzbúrenci sa zatiaľ zrejme pripravovali na akciu. Zakrátko nám guľky začali hvízdať okolo uší a niekoľko striel sa zarylo blízko nás do zeme a do kolovej ohrady. „Vasilisa Jegorovna!“ povedal veliteľ. „Tu nemajú ženské čo robiť; odveď Mašu; vidíš: dievka je viac mŕtva ako živá.“

Vasilisa Jegorovna, ktorá pod guľkami veľmi stíchla, pozrela na step, kde bolo vidieť veľký ruch; potom sa obrátila k mužovi a povedala: „Ivan Kuzmič, život i smrť je v rukách božích: požeňaj Mašu. Maša, prístup k otcovi.“

Maša, bledá a roztrasená, prístupila k Ivanovi Kuzmičovi, kľakla si a poklonila sa mu po zem. Starý veliteľ ju tri razy prežehnal; potom ju zdvihol, bozkal a povedal jej zmeneným hlasom: „No, Maša, buď šťastná. Modli sa k bohu a on ťa neopustí. Ak sa nájde dobrý človek pre teba, daj vám boh lásky a šťastia. Žite, ako sme žili my s Vasilisou Jegorovnou. No, zbohom, Maša. Vasilisa Jegorovna, odveď ju chytro,“ (Maša sa mu hodila okolo krku a usedavo sa rozplakala.) „Bozkajme sa i my,“ povedala veliteľova žena a rozplakala sa. „Zbohom, môj Ivan Kuzmič. Odpusť mi, ak som ťa niekedy nahnevala!“ „Zbohom, zbohom, moja drahá!“ povedal veliteľ a objal si starkú. „No, dost' už! Bežte, bežte domov; ak stihneš, obleč Maši sarafán.“ Veliteľova žena s dcérou odišli. Hľadel som za Máriou Ivanovnou; obzrela sa a kývla mi hlavou. Tu sa Ivan Kuzmič obrátil k nám a celá jeho pozornosť sa sústredila na nepriateľa. Vzbúrenci sa schádzali okolo svojho vodcu a zrazu začali zoskakovať z koní. „Teraz sa dobre držte,“ povedal veliteľ, „bude útok,“ V tej chvíli sa ozval strašný rev a krik; vzbúrenci sa behom pustili k pevnosti. Naše delo bolo nabité kartáčom. Veliteľ ich pustil celkom blízko a zrazu vypálil. Kartáč dopadol práve doprostred zástupu. Vzbúrenci sa rozleteli na obe strany a ustúpili. Ich vodca zostal sám napredku... Mával šabl'ou a zrejme ich horlivo presviedčal.. , Krik a rev, ktoré na chvíľu zmĺkli, sa znova ozvali. „No, chlapci,“ povedal veliteľ, „teraz otvorte bránu a udríte na bubon. Mládenci! Napred, na výpad, za mnou!“

Veliteľ, Ivan Ignat'jič a ja sme v okamihu boli za pevnostným valom; ale prestrašená posádka sa nepohla z miesta. „Chlapci moji, čo stojíte?“ zakričal Ivan Kuzmič. „Keď umrieť, tak umrieť: veď sme vojaci!“ Vtom vzbúrenci udreli na nás a vtrhli do pevnosti. Bubon stíchol; posádka odhodila zbrane; zrazili ma z nôh, ale vstal som a zároveň so vzbúrencami som vošiel do pevnosti. Veliteľ, ranený do hlavy, stál prostred skupiny lotrov, ktorí žiadali od neho kľúče. Chcel som sa mu vrhnúť na pomoc, ale niekoľko mocných kozákov ma chytilo a zviazalo opaskami, poznamenávajúc: „Veď vy dostanete, že ste sa sprotivili cárovi!“ Vliekli nás ulicami; obyvatelia vychádzali z domov s chlebom a soľou. Ozvalo sa vyzváňanie. Odrazu zakričali v zástupe, že panovník čaká na námestí zajatcov a prijíma prísahu. Ľudia sa valili na námestie; i nás ta zahnali.

Pugačov sedel v kresle na verande veliteľovho domu. Mal na sebe červený kozácky kaftan, obšitý galúnmi. Vysokú soboliu čiapku so zlatými strapcami mal stiahnutú na iskrivé oči. Jeho tvár

sa mi videla známa. Okolo neho stáli kozácki staršinovia. Bledý a trasúci sa otec Gerasim stál pri verande s krížom v rukách a zdalo sa, že ho mlčky prosí za budúce obeť. Na námestí narýchlo stavali šibenicu. Keď sme sa priblížili, Baškirci rozohnali ľud a postavili nás pred Pugačova. Prestali vyzváňať; nastalo hlboké ticho. „Ktorý z nich je veliteľ?“ opýtal sa samozvanec. Náš poddôstojník vystúpil zo zástupu a ukázal na Ivana Kuzmiča. Pugačov hrozivo pozrel na starca a povedal mu: „Ako si sa opovážil sprotiviť sa mne, svojmu panovníkovi?“ Veliteľ, vysilený zranením, pozbieral posledné sily a odpovedal pevným hlasom: „Ty nie si môj panovník, ty si lotor a samozvanec, vieš!“ Pugačov sa veľmi zamračil a kývol bielym ručníkom. Niekoľko kozákov schytilo starého kapitána a odvieklo ho k šibenici. Hore na klade sedel obkročmo dokaličený Baškirec, ktorého sme vypočúvali deň predtým. V ruke držal povraz a o chvíľu som už videl úbohého Ivana Kuzmiča visieť vo vzduchu. Potom priviedli pred Pugačova Ivana Ignatjiča. „Prisahaj vernosť cárovi Petrovi Fiodorovičovi!“ povedal mu Pugačov. „Ty nie si náš cár,“ odpovedal Ivan Ignatjič, opakujúc slová svojho kapitána. „Priateľko, ty si zlodej a samozvanec!“ Pugačov znova kývol ručníkom a dobrák poručík odvisol vedľa svojho starého veliteľa.

Prišiel rad na mňa. Smelo som pozeral na Pugačova, chystajúc sa opakovať odpoveď svojich veľkodušných druhov. Vtedy som na svoje nevýslovné prekvapenie zazrel medzi vzbúreneckými staršinami Švabrina, ostrihaného po kozácky a oblečeného v kozáckom kaftane. Pristúpil k Pugačovovi a povedal mu do ucha niekoľko slov. „Obesiť ho!“ povedal Pugačov a viac sa na mňa nepozrel. Hodili mi slučku na krk. Začal som v duchu odriekať modlitbu, úprimne sa kajajúc pred bohom zo všetkých svojich hriechov a prosiac ho o záchranu všetkých, môjmu srdcu blízkych. Privliekli ma pod šibenicu. „Neboj sa, neboj sa,“ opakovali mi moji vrahovia, možno ma naozaj chceli povzbudiť. Zrazu som začul krik: „Počkajte, pľuháci, počkajte!...“ Kati zastali. Pozriem: Saveljič leží Pugačovovi pri nohách. „Otec náš milovaný!“ vravel úbohý starký. „Čo budeš mať zo smrti panského dieťaťa? Prepustiť ho; dajú ti zaňho výkupné; a na postrašenie a príklad rozkáž obesiť hoc aj mňa, starca!“ Pugačov kývol a hneď ma rozviazali a nechali voľného. „Náš báťuška ti dáva milosť,“ vraveli mi. Nemôžem povedať, že som sa v tej chvíli potešil svojmu vyslobodeniu, ale netvrdím ani, že ma to mrzelo. Moje pocity boli príliš zmätené. Znova ma priviedli pred samozvanca a prinútili ma padnúť pred ním na kolená. Pugačov natiahol ku mne žilnatú ruku. „Bozkaj ruku, bozkaj ruku!“ hovorili okolo mňa. Ale ja by som bol dal prednosť tej najkrutejšej poprave pred takým podlým ponížením. „Miláčik Peter Andrejič!“ šeptal Saveljič, ktorý stál za mnou a potískal ma. „Nebud' hlavaty! Čo ťa to stojí? Odpluj si a bozkaj lot... (fuj)! bozkaj mu ruku.“ Ani som sa nepohol. Pugačov spustil ruku a povedal s úškrnom: „Ako vidieť, jeho blahorodie osprostelo od radosti. Zdvihnite ho!“ Zdvihli ma a nechali na slobode. Pozeral som na pokračovania hrozného divadla.

Obyvatelia začali prisahať. Pristupovali jeden po druhom, bozkávali kríž a potom sa klaňali samozvancovi. Stáli tu aj vojaci z posádky. Rotný krajcír, ozbrojený tupými nožnicami, im odstrihal vrkoče. Vojaci sa otriasali, pristupovali rad-radom k Pugačovovi bozkať mu ruku, a Pugačov každému oznámil, že mu odpúšťa a prijíma ho do svojej bandy. Všetko toto trvalo zo tri hodiny. Napokon Pugačov vstal z kresla a sprevádzaný svojimi staršinami, zišiel z verandy. Priviedli mu bieleho koňa, vyzdobeného bohatým postrojom. Dvaja kozáci chytili Pugačova popod pazuchy a vysadili ho do sedla. Potom oznámil dôstojnému otcovi Gerasimovi, že bude obedovať uňho. Vtom sa ozval ženský krik. Niekoľkí lotri vyvliekli na verandu Vasilisu Jegorovnu, strapatú a donaha vyzlečenú. Jeden z nich si už stačil natiahnuť jej pletenú kacabajku. Iní vytláčali periny, truhlice, čajový servis, bielizeň a ostatné haraburdie. „Ľudia boží!“ kričala úbohá starenka, „Zľutujte sa nado mnou! Milí moji, odvedie ma k Ivanovi Kuzmičovi!“ Zrazu pozrela na šibenicu a spoznala muža. „Lotri!“ zakričala v strašnom hneve. „Čo ste to s ním porobili? Môj, drahý Ivan Kuzmič, ty chrabrá duša vojenská! Nezasiahli ťa pruské bodáky, ani turecké gule, nepoložil si život v statočnom boji, ale zmárnil ta utečený trestanec!“ „Spravte poriadok so starou strigou!“ povedal Pugačov. Tu ju mladý kozák sekol šablou do hlavy a Vasilisa Jegorovna padla mŕtva na schodíky verandy. Pugačov odcválal; ľud sa hrnul za ním.

KAPITOLA ÔSMA

NEZVANÝ HOSTĚ

Nezvaný host' horší ako Tatár.

Príslovie

Námestie sa vyprázdnilo. Ešte vždy som stál na tom istom mieste a nevedel som si usporiadať myšlienky, zmätené takými hroznými dojmami.

Najväčšmi ma trápilo, že som nič nevedel o osude Márie Ivanovny. Kde je? čo je s ňou? Stačila sa schovať? Má bezpečný úkryt? ... Plný obáv vošiel som do veliteľovho domu... Všetko bolo spustošené; stoličky, stoly a truhlice boli dolámané; riad potlčený, všetko porozhadzované. Vybehol som hore schodíkmi, ktoré viedli do svetlice, a prvý raz v živote som vstúpil do izby Márie Ivanovny. Zočil som posteľ, ktorú zbojníci prekutrali; skriňa bola vylámaná a vydrancovaná; vecná lampka ešte blikala pred spustošeným kiotom. Celé zostalo zrkadielko, čo viselo na stene medzi oblokmami... Kde však bola obyvateľka tejto tichej panenskej izbičky? Strašná myšlienka mi blysla hlavou: predstavil som si ju v rukách lotrov ... Stislo mi srdce ... Horko, prehorko som zaplakal a nahlas som vyslovil meno mojej milovanej. V tej chvíli som začul ľahký šuchot a spoza skrine vyšla Palaška, bledá a trasúca sa.

„Ach, Peter Andrejič!“ povedala a zalomila rukami. „Takýto deň! Takéto nešťastie!

„A Mária Ivanovna?“ opýtal som sa netrpezlivo. „čo je s Máriou Ivanovnou?“

„Slečinka žije,“ odpovedala Palaška. „Schovala sa u Akuliny Pamfilovny.“

„U popovej ženy!“ skríkol som s hrôzou. „Bože môj! Veď tam je Pugačov!...“

Vybehol som z izby, v okamihu som bol u a ulici a ozlomkrky som sa rozbehol do kňazovho domu. nič nevidiac a necítiac. Tam sa ozýval krik, rehot a spev... Pugačov hodoval so svojimi druhmi. Palaška ta pribehla za mnou. Poslal som ju, aby potichučky zavolała Akulinu Pamfilovnu. O chvíľu popova žena vyšla ku mne do pitvora, nesúc prázdnu fľašu v rukách.

„Preboha, kde je Mária Ivanovna?“ opýtal som sa nevýslovne vzrušený.

„Leží, holubienka, v mojej posteli, tam za priehradkou,“ odpovedala popova žena. „No, Peter Andrejič, len-len že nás neprikvačilo nešťastie, ale, chvalabohu, všetko sa skončilo šťastne: lotor si práve zasadol obedovať, keď sa, chúd'atko moje, prebrala a zastenala... Až som zdúpnela od strachu. On ju začul: „Kto to tam u teba vzdychá, stará? A ja sa lotrovi pokloním po pás: „Moja neter, milostivý cár; onezdravela, už druhý týždeň leží. „A je mladá? „Mladá, milostivý cár. „Nože mi ukáž, stará, tú svoju neter. Až mi tak srdce stislo, ale čo som mala robiť? „Nech sa páči, milostivý cár, ale dievka nemôže vstať a prísť k tvojej milosti. „To nič, stará, ja si ju sám idem obzrieť. A veru šiel, mizerák, za priehradku; a čo myslíš? Veru odhrnul záves, pozrel na ňu jastrabími očami a nič... Boh pomohol! či veríš, alebo nie, ja a môj starký sme sa už prichystali na mučenícku smrť. Našťastie ho ona, moja holubienka, nespoznala. Panebože nebeský, pekného sviatku sme sa dočkali! Veru dočkali! Neborák Ivan Kuzmič! Kto by si to bol pomyslel!... A Vasilisa Jegorovna? A Ivan Ignat'jič? Čo im ten urobil? ... Ako to, že vám dali milosť? A čo poviete na Švabrina, Alexeja Ivanyča? Ten sa vám ostrihal po kozácky a teraz tu s nimi hoduje! Šikovný je, veru šikovný! A keď som povedala o chorej neteri, či veríš, či nie, tak na mňa pozrel, akoby ma bol nožom prepichol; ale jednako neprezradil, pánboh zaplať za to.“ Vtom sa ozvalo hulákanie opitých hostí a hlas dôstojného otca Gerasima. Hostia pýtali piť a domáci pán zavolał na svoju družku. Popovej žene hneď bolo naponáhlo. „Hybajte domov, Peter Andrejič“ povedala; „teraz máme iné

starosti, lotri pijú. Beda, ak sa im opitým dostanete do rúk. Zbohom, Peter Andrejič. Ako bude, tak bude; hádam nás len boh neopustí!"

Popova žena odišla. Trocha upokojený pobral som sa do svojho bytu. Keď som šiel popri námestí, videl som niekoľko Baškircov ako sa tlačili okolo šibenice a s'ahovali čižmy z obesených; ledva som v sebe zdržal výbuch rozhorčenia, ale cítil som, že môj zákrok by nepomohol. Po pevnosti behali zbojníci a drancovali dôstojnícke domy. Všade sa ozýval krik opitých vzbúrencov. Prišiel som domov. Savel'jič ma privítal na prahu.

„Chvalabohu!“ zvolal, keď ma zočil. „Už som sa nazdával, že ťa lotri znova chytili. No, páňko môj Peter Andrejič! Ver-never, všetko nám rozkradli tí oplani: šaty, bielizeň, veci, riad nič nenechali. Ale čo tam po tom! Chvalabohu, že teba nechali nažive! A poznal si toho ich atamana, páň urodzený?“

„Nie, nepoznal; a kto je to?“

„Akože, páňko môj? A či si už zabudol na toho ožrana, čo od teba v prícestnom hostinci vymámil kožuch? Zajačí kožuštek, celkom novučký, a on beštia všetky švíky na ňom rozpáral, keď si ho obliekal.“

Nesmierne som sa začudoval. Naozaj. Pugačov sa zarážajúco podobal môjmu sprievodcovi. Presvedčil som sa, že Pugačov a O11 sú jedna a tá istá osoba, a vtedy som pochopil príčinu svojho omilostenia. Nemohol som sa nezačudovať divnej zhode okolností: detský kožuch, darovaný tulákovi, ma zachránil pred šibenicom a ožran, potlkajúci sa po prícestných hostincoch, dobýval pevnosti a otriasal štátom!

„Neráčiš si niečo zajesť?“ opýtal sa Savel'jič, verný svojim zvykom. „Doma nič nemáme; idem dačo pohľadať a voľačo ti pripravím.“

Keď som zostal sám, pohrúžil som sa do myšlienok. Čo teraz robiť? Ostať v pevnosti pod vládou zločinca, alebo ísť za jeho bandou sa na dôstojníka nepatrilo. Povinnosť žiadala, aby som sa odobral ta, kde moja služba mohla ešte byť užitočná vlasti za vtedajších ťažkých okolností ... Ale ľúbošť mi dôrazne radila ostať pri Márii Ivanovne a byť jej ochrancom a zástancam. I keď som predvídal blízku a nepochybnú zmenu situácie, nemohol som sa nezachvieť pri myšlienke, v akom je nebezpečenstve.

Moje úvahy prerušil príchod jedného z kozákov, ktorý pribehol s oznámením, že vraj „veľký cár ťa volá k sebe“.

„A kde je?“ opýtal som sa. hotový poslúchnuť.

„Vo veliteľovom dome,“ odpovedal kozák. „Po obede sa náš báťuška pobral do kúpeľa a teraz oddychuje. No, vaše blahorodie, zo všetkého vidieť, že je to významná persona: na obed ráčil zjesť dve pečené prasiatka a parí sa v takom horúcom kúpeli, že ani Taras Kuročkin to nevydržal, dal metličku Fomkovi Bikbajevovi a len horko-ťažko sa prebral studenou vodou. Čo je pravda, je pravda: všetky móresy má také vznešené ... A vraj v kúpeli ukazoval cárske znaky na prsiach: na jednej strane dvojhľavý orol, veľký ako päťák, a na druhej jeho persona.“

Nepokladal som za potrebné vyvracať kozáckove názory; pobral som sa s ním do veliteľovho domu, vopred si predstavujúc stretnutie s Pugačovom a usilujúc sa uhádnuť, ako sa to skončí. Čitateľ si ľahko môže predstaviť, že som nebol celkom pokojný.

Začínalo sa už zmrákať, keď som došiel k veliteľovmu domu. Šibenica so svojimi obeťami sa desivo černela. Telo úbohej veliteľovej ženy ešte vždy ležalo pred verandou, pri ktorej dvaja kozáci stáli na stráž. Kozák, čo ma doviezol, ma šiel ohlásiť; hneď sa vrátil a zaviedol ma do izby, kde som sa deň predtým tak nežne lúčil s Máriou Ivanovnou.

Naskytl sa mi nezvyčajný obraz. Za stolom, prikrytým obrusom a plný fliaš a pohárov, sedel Pugačov a zo desať kozáckych staršínov v baraniciach farbistých košeliach; boli rozpálení od pijatiky, tváre malí Červené a oči sa im leskli. Nebol medzi nimi ani Švabrin, ani náš poddôstojník novopečení zradcovia, „Á, vaše blahorodie!“ povedal Pugačov, keď ma zočil. „Pekne vás vítam; nech sa páči sadnúť.“ Spolustolovníci sa potisli. Mlčky som si prisadol na kraj stola. Môj sused, mladý kozák, urastený a pekný, mi nalial pohár pálenky, ktorej som sa ani nedotkol. Zvedavo som

si obzeral zhromaždených. Pugačov sedel za vrchstolom, opretý o lakte, a širokou päťou si podopieral Čiernu bradu. Črty jeho tváre, pravidelné a dosť príjemné, nevyjadrovali nič ukrutného. Často oslovoval človeka okolo päťdesiatročného, nazývajúc ho raz grófom, raz Timofejičom a niekedy ujkom. Všetci sa správali voči sebe ako rovný s rovným a nepreukazovali svojmu vodcovi nijakú osobitnú úctu. Rozprávalo sa o rannom útoku, o úspešnej vzbure a o budúcich akciách. Každý sa chvastal, vykladal svoje názory a slobodne odporoval Pugačovovi. A na tejto čudnej vojnovej porade sa rozhodlo tiahnuť na Orenburg: odvážna výprava, ktorú len-len že nekorunoval žalostný úspech! Pochod nariadili na zajtrašný deň. „No, bračekovci,“ povedal Pugačov, „zaspievajme si na dobrú noc moju obľúbenú pesničku, Čumakov! Začni!“ Môj sused zanôtil tenkým hláskom clivú burlackú pieseň a všetci sa pridali zborom:

*Ej, nešumže mati, dúbbrava zelená.
Nebráň junákovi dumu podumať si,
bo zajtra ja, junák, pred súd sa postavím,
pred hrozného sudcu, samotného cára.
A bude sa pán cár takto vypytovať:
Povedz že mi, chlapče, ty sedliacky synku,
s kým si ty zbojníčil, s kým po zboji chodil,
a či mnoho si mal ešte kamarátov?
Poviem ti ja všetko, cár môj pravoslávny,
poviem celú pravdu, tak, ako sa stalo:
kamaráti moji, boli oni štyria: t
en prvý kamarát bola tmavá nôcka,
ten druhý kamarát ocelový krivák,
ten tretí kamarát koníček môj bystrý,
ten kamarát štvrtý to bol luk môj pevný,
a poslovia moji strely zakalené.
Povedal mi jasný cár náš pravoslávny:
Česť a sláva tebe, ty sedliacky synku,
vedel si zbojníčiť, vieš sa zodpovedať!
A za to ťa, synku, pekne obdarujem,
v šírom poli palác vysoký ti dávam,
medzi dvoma stĺpmi bradu preložený.*

Nemôžem vypovedať, akola mňa zapôsobila táto prostonárodná pieseň o Šibenici, spievaná Sudmi odsúdenými na šibenicu. Ich hrozné tváre, harmonické hlasy, clivý dôraz, ktorý dávali slovám i tak dosť dôrazným všetko to ma rozochvievalo akousi poetickou hrôzou.

Hostia vypili ešte po pohári, vstali spoza stola a rozlúčili sa s Pugačovom. Chcel som ich nasledovať, ale Pugačov mi povedal:

„Sed', chcem sa s tebou pohovárať.“ Zostali sme zoči-voči.

Niekoľko minút trvalo obapolné mlčanie. Pugačov sa díval na mňa uprene, len kedy-tedy prižmúril ľavé oko napodiv šibalsky a posmešne. Napokon sa dal do smiechu s takou nefalšovanou veselosťou, že ja pri pohľade naňho začal som sa smiať, ani som nevedel čomu.

„No čo, vaše blahorodie?“ povedal mi. „Priznaj sa, mal si malú dušičku, keď ti moji junáci hodili povraz na krk? Duša ti spadla do nohavíc ... A bol by si sa pohojdal na hrade, keby nie tvoj sluha. Hneď som spoznal starého paprdáka. No čo, vaše blahorodie, bol by si sa nazdal, že človek, čo ťa doviedol ku krčme, bol sám veľký cár?“ (Tu sa zatváril dôležite a tajomne). „Náramne si sa proti mne previnil,“ pokračoval, „ale omilostil som ťa za tvoju dobrotu, za to, že si mi preukázal službu, keď som sa musel skrývať pred svojimi nežičlivcami. A ešte len teraz uvidíš. Ešte inak sa ti odmením, keď dostanem cárstvo! Sľubuješ, že mi budeš horlivo slúžiť?“

Podvodníková otázka a jeho bezočivosť sa mi videli také smiešne, že som sa nemohol neusmiať.

„Čomu sa uškŕňaš?“ opýtal sa ma zamračene „či hádam neveríš, že som veľký cár? Odpovedz dorovná.“

Bol som v pomykove. Uznať tuláka za cára som nijako nemohol: videlo sa mi to neodpušiteľnou zbabelosťou. Povedať mu do očí, že je klamár, znamenalo vystaviť sa záhube; a to, na čo som bol odhodlaný pod šibenicou, pred očami všetkého ľudu, v prvom záchvate rozhorčenia, zdalo sa mi teraz nezmyselným chvastúnstvom. Váhal som. Pugačov zachmúrene čakal moju odpoveď. Konečne (a ešte dnes si s uspokojením spomínam na tú chvíľu) pocit povinnosti vo mne zvíťazil nad ľudskou slabosťou. Odpovedal som Pugačovovi:

„Počuj, poviem ti čistú pravdu. Uváž sám, či ťa môžem uznať za cára? Si človek rozumný: sám by si zbadal, že nevravím pravdu.“

„A kto som podľa teba?“

„Bohvie; ale nech by si bol ktokoľvek, hraš nebezpečnú hru.“

Pugačov rýchlo pozrel na mňa.

„Tak ty neveríš,“ povedal, „že som cár Peter Fiodorovič? No dobre. Ale veď smelému šťastie žičí? Či Griška Otrepiev za starých čias nevladáril? Mysli si o mne, čo chceš, ale odo mňa sa neodlúčuj. Čo ťa po ostatnom? Cár ako cár len nech má korunu. Slúž mi verne a spravodlivo a vymenujem ťa za feldmaršala i za knieža. Čo na to povieš?“

„Nie,“ odpovedal som pevne. „Ja som dedičný šľachtic; prisahal som milostivej čarovnej: tebe slúžiť nemôžem. Ak mi naozaj chceš dobre, pusť ma do Orenburgu.“

Pugačov sa zamyslel.

„A keď ťa pustím,“ povedal, „sľúbiš mi aspoň, že nebudeš proti mne bojovať?“

„Ako ti to môžem sľúbiť?“ odpovedal som, „Dobre vieš, že to odo mňa nezávisí: ak mi rozkážu ísť proti tebe pôjdem, ako inak. Aj ty si teraz veliteľ; aj ty žiadaš od svojich poslušnosť. Ako by to bolo, aby som odoprel bojovať, ak to bude potrebné? Môj život je v твоjich rukách: ak ma pustíš vďaka ti; ak ma popravíš boh ti bude sudcom; ale povedal som ti pravdu.“

Moja úprimnosť Pugačova veľmi prekvapila.

„Nech je tak,“ povedal a tľapol ma po pleci. „Keď trestať, tak trestať, keď obdarúvať, tak obdarúvať. Chod' si, kde ťa oči povedú, a rob si, čo chceš. Zajtra sa príď so mnou rozlúčiť a terás choď spať, mne sa už drieme.“

Opustil som Pugačova a vyšiel som na ulicu. Noc bola tichá a mrazivá. Mesiac a hviezdy sa jasne ligotali a osvetľovali námestie a šibenicu. V pevnosti bol pokoj a tma. Iba v krčme sa svietilo a ozýval sa krik oneskorených pijanov. Pozrel som na popov dom. Okenice i vráta boli zavreté. Zdalo sa, že v ňom panuje úplný pokoj. Prišiel som do svojho bytu a našiel som Saveljiča žiaľit' nad mojou neprítomnosťou. Zvesť o mojej slobode ho nevýslovne potešila.

„Chvála ti, panebože!“ povedal a prežehnal sa, „Len čo svitne, odídeme z pevnosti a pôjdeme, kde nás oči povedú. Prichystal som ti dačo pod zub; zajedz si, páňko môj, a spinkaj do rána ako v bavlnke.“

Poslúchol som jeho radu, s veľkou chuťou som sa navečeral a zaspal na holej dlážke, vyčerpaný duševne i telesne.

KAPITOLA DEVIATA

ROZLÚČKA

---

*Sladko bolo poznávať sa
s tebou, deva spanilá;
smutno, smutno rozchádzať sa,
som sťa duša bez tela.*

Cheraskov

Zavčas rána ma zobudil bubon. Šiel som na zhromaždište, Tam už nastupovali Pugačovove tlupy pri šibenici, na ktorej ešte vždy viseli včerajšie obeť. Kozáci sedeli na koňoch, vojaci boli v zbrani. Viali zástavy. Niekoľko diel, medzi ktorými som zbadal naše, stálo na poľných lafetách. Bolo tu všetko obyvateľstvo a čakalo na samozvanca. Pri verande veliteľovho domu kozák držal za uzdu krásneho bieleho koňa kirgizskej fajty. Hľadal som očami telo veliteľovej ženy. Bolo odtiahnuté trochu nabok a prikryté rohožou. Konečne Pugačov vyšiel z pitvora Ľud obnažil hlavy. Pugačov zastal na verande a všetkých pozdravil. Jeden zo staršinov mu podal mešec s medenými peniazmi a on ich rozhadzoval hrstami. Ľud sa s krikom vrhol ich zbierať, čo sa nezaobišlo bez ťažkých úrazov. Okolo Pugačova boli jeho hlavní pomocníci. Medzi nimi stál Švabrin, Stretli sa nám pohľady, v mojom mohol vyčítať opovrhnutie a odvrátil sa s výrazom úprimnej zlosti a predstieranej posmešnosti. Pugačov ma zbadal v zástupe, kývol mi hlavou a zavolať ma k sebe.

„Počúvaj,“ povedal mi. „Chod naskutku do Orenburgu a v mojom mene oznám generálovi a všetkým generálom, aby ma čakali o týždeň. Porad' im, aby ma privítali so synovskou láskou a poslušnosťou; ináč ich neminie krutý trest. Šťastnú cestu, vaše blahorodie!“

Potom sa obrátil k Ľudu a ukázal na Švabrina;

„Tu máte, deti moje, nového veliteľa: poslúchajte ho vo všetkom, on mi zodpovedá za vás i za pevnosť.“

S hrôzou som vypočul tieto slová: Švabrin sa stal veliteľom pevnosti; Mária Ivanovna zostane v jeho moci! Bože, čo s ňou bude? Pugačov zostúpil z verandy. Dovedli mu koňa. Obratne vyskočil do sedla, nečakal ani na kozákov, čo ho chceli vysadiť.

Vtom vidím, že zo zástupu vystúpil môj Savel'jič, pristúpil k Pugačovovi a podal mu akýsi hárok. Nevedel som si predstaviť, o čo môže ísť.

„Čo je to?“ prísne sa opýtal Pugačov,

„Prečítaj si, ráčiš uvidieš,“ odpovedal Savel'jič.

Pugačov vzal papier a dlho si ho dôležito prezeral.

„Čo tak nezrozumiteľne píšeš?“ povedal napokon. „Naše jasné oči to nijako nemôžu prečítať. Kde je môj obersekretár?“

Mladý chasník v kaprálskej uniforme bystro priskočil k Pugačovovi.

„Čítaj nahlas,“ povedal samozvanec a podal mu papier. Bol som veľmi zvedavý, o čom si môj pestún zmyslel písať Pugačovovi. Obersekretár hromovým hlasom preslabikoval toto:

„Dva župany, jeden brokátový a jeden hodvábnny pásikavý, v cene šesť rubľov.“

„Čo je to?“ povedal Pugačov a zamračil sa.

„Rozkáž čítať ďalej,“ odpovedal Savel'jič pokojne.

Obersekretár pokračoval:

„Uniforma z jemného zeleného súkna, v cene sedem rubľov.
Nohavice biele, súkenné, v cene päť rubľov,
Dvanásť košiel' plátenných holandských s manžetami, v cene desať rubľov.
Truhlička s čajovým príborom, v cene dva a pol rubľa ...“
„Aké sú to táraniny?“ prerušil ho Pugačov. „Čo ma po truhličkách a nohaviciach s manžetami?“
Savel'jič si odkašlal a začal vysvetľovať:
„Ráčiš vedieť, páňko môj, to je súpis páňovho majetku, čo rozkradli zbojníci...“
„Akí zbojníci?“ hrozivo sa opýtal Pugačov,
„Prepáč, skĺzlo mi z jazyka,“ odpovedal Savel'jič. „Zbojníci nezbojníci, ale tvoji chlapci pokutrali a rozvláčili. Nehnevaj sa: kôň má Štyri nohy, a predsa sa potkne. Rozkáž len dočítať.“
„Dočítaj,“ povedal Pugačov, Sekretár pokračoval:
„Prikrývka plátenná, druhá taftová z bavlny, v cene štyri ruble.
Lišací kožuch, obtiahnutý červenou angliou, v cene štyridsať rubľov.
Okrem toho zajačí kožuštek, darovaný tvojej milosti v prícestnom hostinci, v cene pätnásť rubľov.“

„A to je zas čo!“ skríkol Pugačov a zabľýskal ohnivými očami.

Priznám sa, zľakol som sa o svojho chudáka pestúna. Znova chcel dačo vysvetľovať, ale Pugačov ho prerušil:

„Ako si sa opovážil obťažovať ma takými taľafatkami?“ skríkol, vytrhol sekretárovi papier a hodil ho Savel'jičovi do tváre. „Starý hlupák! Obrali ich: daj sa mi svete! Do smrti sa môžeš modliť, starý paprdák, za mňa a za mojich chlapcov, že nevisíš aj so svojim urodzeným páňom tam, medzi neposlušníkmi... Zajačí kožuch! Ja ti dám zajačí kožuch! A čo keď! dám z teba za živa kožu odrať na kožuchy?“

„Ako ráčiš rozkázať,“ odpovedal Savel'jič; „ale ja som človek poddaný a za panský majetok sa musím zodpovedať.“

Pugačov mal zrejme záchvat veľkodušnosti. Nepovedal viac ani slova, len sa odvrátil a odcválal. Švabrin a staršinovia ho nasledovali. Banda vypochoďovala z pevnosti v poriadku. Ľud išiel vyprevádzať Pugačova. Ostal som na námestí sám so Savel'jičom. Môj pestún držal v rukách súpis a prezeral si ho hlboko rozľútený.

Keď videl moje dobré vzťahy s Pugačovom, rozhodol sa to využiť; ale múdry zámer sa mu nepodaril. Chcel som ho pokarhať za nemiestnu horlivosť, ale nevedel som sa zdržať smiechu.

„Len sa smej, páň urodzený,“ odpovedal Savel'jič, „len sa smej; ale keď si znova budeme musieť všetko kupovať, neviem, či ti bude do smiechu.“

Ponáhľal som sa do kňazovho domu stretnúť sa s Máriou Ivanovnou. Popova žena ma privítala so smutnou správou. V noci dostala Mária Ivanovna vysokú horúčku. Ležala v bezvedomí a blúznila. Popova žena ma zaviedla do jej izby. Ticho som pristúpil k posteli. Premena v jej tvári ma ohromila. Chorá ma nepoznala. Dlho som stál pri nej a vôbec som nevnímal dôstojného otca Gerasima, ani jeho dobrú ženu, ktorí ma, zdá sa, utešovali. Zmietali mnou zúfalé myšlienky. Stav úbohej, bezbrannej sirotky, čo zostala opustená medzi zlostnými vzbúrencami, a moja vlastná bezmocnosť ma desili. Najväčšiu trýzeň mi spôsobil Švabrin. Teraz, keď mu samozvanec zveril moc, keď bol veliteľom pevnosti, v ktorej ostala nešťastná dievčina nevinný objekt jeho nenávisť, mohol sa odhodlať na všetko. Čo som mal urobiť? Ako jej poskytnúť pomoc? Ako ju vyslobodiť z rúk zločinca? Zostávala jediná možnosť: rozhodol som sa hneď odísť do Orenburgu, aby som posúril oslobodenie Belogorskej pevnosti a podľa možnosti pri tom pomohol. Rozlúčil som sa s kňazom a s Akulinou Pamfilovnou a vrúčne som jej porúčal tú, ktorú som už pokladal za svoju ženu. Chytil som ruku úbohej dievčiny a bozkal som ju, kropiac ju slzami.

„Zbohom,“ povedala mi popova žena, keď ma vyprevádzala, „zbohom, Peter Andrejič. Dá boh, že sa stretneme v lepších časoch. Nezabúdajte na nás a píšete nám často. Chudiatko Mária Ivanovna nemá teraz okrem vás nijakej útechy ani ochrancu.“

Keď som vyšiel na námestie, na chvíľu som zastal, pozrel som na šibenicu, poklonil som sa jej; potom som vyšiel z pevnosti a pustil som sa orenburskou hradskou, sprevádzaný Savel'jičom, ktorý sa odo mňa nepohol.

Šiel som zaujatý vlastnými úvahami, keď som zrazu za sebou počul konský dupot. Obzrel som sa a vidím: z pevnosti cvála kozák, za uzdu drží baškirského koňa a zďaleka mi kýva. Zastal som a čoskoro som spoznal nášho poddôstojníka. Pricválal, zoskočil z koňa a odovzdávajúc mi uzdu druhého koňa, povedal:

„Vaše blahorodie! Náš otec vám darúva koňa a vlastný kožuch (o sedlo bol priviazaný ovčí kožuch). A ešte," doložil poddôstojník zajakajúc sa, „ešte vám darúva... pol rubla... ale voľakde sa ml cestou vytriasol; prepáčte veľkodušne," Savel'jič naňho zaškúlili a zahundral:

„Cestou sa vytriasol! A čo ti to štrngá v kešeni? Galgan akýsi!“

„Čo ml to štrngá v kešeni?" ohradil sa poddôstojník, ktorý vôbec neprišiel do pomykova. „Boh ťa poteš, starký. To mi štrngá zubadielce, a nie polrubeľ.“

„Dobre,“ povedal som, prerušiac spor. „Poďakuj sa v mojom mene tomu, čo ťa poslal; a vytratený polrubeľ sa pousiluj na spiatočnej ceste nájsť a nechaj si ho na vodku.“

„Veľmi pekne ďakujem, vaše blahorodie,“ odpovedal a obrátil koňa. „Do smrti sa budem za vás modliť.“

Dohovoril a odcválal nazad, pritískajúc si jednu ruku na záhrenie. O chvíľu zmizol z dohľadu. Obliekol som si kožuch, vysadol som na koňa a za seba som posadil Savel'jiča.

„Tak vidíš, pán urodzený,“ povedal starký. „Nenadarmo som podal prosbu tomu zlodejovi; pohlo sa v ňom svedomie; keď baškirská mršina s vytiahnutým krkom a ovčí kožuch nestoja ani polovicu toho, čo nám oni, zlodeji, ukradli a čo si mu sám ráčil darovať, ale aj tak sa to zíde. Z prašivej ovce aspoň škutý chl p.“

KAPITOLA DESIATA

OBLIEHANIE MESTA

---

*Obsadiac lúky, hory,
sťa orol hľadel na hrad od pohorí.
Za Stanom lešenie si kázal postaviť,
pod hrad ho pritiahnúť, v ňom blesky-hromy skryť.*

Cheraskov

Keď sme sa priblížili k Orenburgu, zočili sme zástup väzňov v kladách, s oholenými hlavami a s tvármi znetvorenými katovými kliešťami, Pracovali na opevneniach pod dozorom posádkových invalidov. Jedni vyvážali na fúrikoch smeti, čo vyhadzovali z výkopu, druhí lopatami vyhadzovali zem; na vale murári vláčili tehly a opravovali mestské hradby, Pri bráne nás zastavili stráže a žiadali od nás pasy. Len čo seržant počul, že prichádzam z Belogorskej pevnosti, hneď ma zaviedol rovno do generálovho domu.

Našiel som ho v sade. Obzeral si jablone, obnažené dychom jesene, a s pomocou starého záhradníka ich opatrne obaľoval teplou slamou. Na tvári sa mu zračil pokoj, zdravie a dobrosrdečnosť. Veľmi sa mi potešil a začal sa ma vypytovať na strašné udalosti, ktorých som bol svedkom. Rozpovedal som mu všetko. Starký ma počúval pozorne a medzitým obrezával suché konáre. „Chudák Mironov! povedal, keď som skončil smutné rozprávanie. „Škoda ho: bol to dobrý dôstojník. I madame Mironov bola dobrá dáma a ako majstrovsky vedela nakladať hríby! A čo Maša, kapitánova dcérka?“ Odpovedal som, že zostala v pevnosti v opatere popovej ženy. „Aj, jaj, jaj!“ povedal generál. „To je zle, veľmi zle. Na disciplínu zbojníkov sa vôbec nedá spoľahnúť. Čo bude s nešťastným dievčaťom?“ Odpovedal som, že do Belogorskej pevnosti nie je ďaleko a jeho excelencia akiste zaraz vyšle vojsko na oslobodenie jej úbohých obyvateľov. Generál nedôverčivo pokrútil hlavou. „Uvidíme, uvidíme,“ povedal. „O tom sa ešte máme kedy pohovárať. Buď taký dobrý, príď ku mne na šálku čaju; dnes bude u mňa vojenská porada. Môžeš nám podať spoľahlivé správy o naničhodníkovi Pugačovovi a o jeho vojsku. Teraz si predbežne trocha oddýchni.“

Šiel som do prideleného bytu, kde už gazdoval Saveljič, a netrpezlivo som čakal na určený čas. Čitateľ si iste ľahko domyslí, že som nepremeškal príležitosť ísť na poradu, ktorá mala mať taký vplyv na môj osud. V určenú hodinu som bol u generála.

Našiel som uňho jedného z mestských hodnostárov, ak sa dobre pamätám, bol to riaditeľ colnice, tučný, červený starček v brokátovom kaftane. Začal sa ma vypytovať na osud Ivana Kuzmiča, ktorého nazýval kmotrom, a moju reč často prerušoval doplňujúcimi otázkami a mravoučnými poznámkami, ktoré ak aj neprehrádzali znalca vojnového umenia, aspoň dokazovali jeho dôvtip a prirodzený um, Zatiaľ sa zhromaždili aj ostatní pozvaní. Okrem generála nebol medzi nimi ani jeden vojak. Keď si všetci posadali a každému doniesli Šálku čaju, generál vysvetlil veľmi jasne a obsérne, o čo ide. „A tak, páni,“ pokračoval, „teraz sa máme rozhodnúť, ako budeme postupovať proti vzbúrencom: *útočne* či *obranne*? Jeden i druhý spôsob má svoje výhody i nevýhody. Útočný postup dáva viacej nádeje na rýchlejšie zničenie nepriateľa; obranný postup je istejší a bezpečnejší... Začnime teda zbierať hlasy podľa zákonitého poriadku, čiže od tých, čo sú hodnosťou najnižší!“ pokračoval a obrátil sa ku mne. „Ráčte nám vy povedať svoju mienku.“

Vstal som a v krátkosti som opísal najprv Pugačova a jeho bandu, potom som s istotou vyhlásil, že samozvanec nemá možnosť udržať sa proti pravidelnému vojsku.

Moju mienku prijali hodnostári so zjavnou nevôľou. Videli v nej nerozvážnosť a bezočivosť mladého človeka. Ozvalo sa hundranie a celkom jasne som počul, ako ktosi polohlasno vyslovil slovo: sopliak. Generál mi povedal s úsmevom. „Pán práporčík! Prvé hlasy na vojnových poradách sa zvyčajne dávajú na útočné akcie; to je zákonitý poriadok. Teraz budeme zbierať ďalšie hlasy. Pán kolegiálny radca! Povedzte nám svoju mienku!“ Starček v brokátovom kaftane chytrou dopil tretiu šálku čaju, značne rozriedenú rumom, a odpovedal generálovi: „Ja myslím, vaša excelencia, že nemáme postupovať ani útočne ani obranne.“

„Akože, pán kolegiálny radca?“ namietol prekvapený generál. „Iné spôsoby taktika nepozná: je len postup obranný alebo útočný...“

„Vaša excelencia, postupujte podplatne.“ „

E-he-he! Vaša mienka je veľmi rozumná. Spôsoby podplatnej taktika pripúšťa a my použijeme vašu radu. Môžeme sľúbiť za hlavu naničhodníka ... takých sedemdesiat alebo aj sto rubľov ... z tajných peňazí...“

„V takom prípade,“ prerušil ho riaditeľ colnice, „nech som kirgizský baran, a nie kolegiálny radca, ak nám tí lotri nevydajú svojho atamana, sputnaného na rukách i nohách,“

„Ešte o tom porozmýšľame a pohovárime sa,“ odpovedal generál. „No v každom prípade musíme urobiť aj vojenské opatrenia. Páni, dávajte svoje hlasy podľa zákonitého poriadku.“

Všetky mienky boli opačné ako moja. Všetci hodnostári hovorili o nespoľahlivosti vojsk, o vrtkavosti vojnového šťastia, o opatrnosti a podobne. Všetci boli toho názoru, že múdrejšie je zostať pod záštitou kanónov za pevnými murovanými hradbami, ako v otvorenom poli skúšať bojové šťastie. Napokon, keď generál vypočul všetky mienky, vytriasol popol z fajky a predniesol túto reč:

„Vážení páni! Musím sa vám pri7nať, že ja osobne plne súhlasím s mienkou pána práporčíka, lebo jeho mienka sa zakladá na všetkých pravidlách rozumnej taktiky, ktorá skoro vždy dáva prednosť útočným akciám pred obrannými.“

Tu zastal a začal si napchávať fajku. Moja márnivosť triumfovala. Hrdo som pozrel na hodnostárov, ktorí si začali s nevôľou a znepokojene šepkať.

„Avšak, vážení páni,“ pokračoval generál a zároveň s hlbokým vzdychom vypustil hustý oblak tabakového dymu, „neopovažujem sa vziať na seba takú veľkú zodpovednosť, keď ide o bezpečnosť provincií, ktoré mi zverilo jej cárske veličenstvo, moja všemilostivá panovníčka. Preto súhlasím s väčšinou hlasov, ktoré rozhodli, že najrozumnejšie a najbezpečnejšie bude čakať v meste na obliehanie, a nepriateľské útoky silou delostrelectva a (akže to bude možné) výpadmi odrážať.“

Teraz zas hodnostári výsmešne pozreli na mňa. Porada sa rozišla. Nemohla ma nemrzieť slabosť úctyhodného vojaka, ktorý sa proti vlastnému presvedčeniu rozhodol poslúchnuť mienku ľudí neznaných a neskúsených.

O niekoľko dní po tejto vynikajúcej porade sme sa dozvedeli, že Pugačov, verný svojmu sluhu, priblížil sa k Orenburgu. Videl som vzbúrenecké vojsko z mestských hradieb. Zdalo sa mi, že jeho počet sa od posledného dobývania, ktorého som bol svedkom, zdesaťnásobil. Mali aj delostrelectvo, ktoré Pugačov ukoristil v malých, už dobytých pevnostiach. Keď som si spomenul na rozhodnutie rady, vedel som, že budem dlho uzavretý medzi orenburskými múrmi, a skoro som plakal od rozhorčenia.

Nejdem opisovať obliehanie Orenburgu, lebo to patrí do histórie, a nie do rodinných zápiskov. Poviem iba toľko, že toto obliehanie, vineu neopatrného miestneho predstavenstva, bolo pre obyvateľstvo zhubné, lebo mu prinieslo hlad a všakové utrpenie. Ľahko si možno predstaviť, že život v Orenburgu bol vonkoncom neznesiteľný. Všetci sklesnuto čakali, ako sa rozhodne ich osud; všetci bedákali nad drahotou, ktorá bola naozaj strašná. Obyvatelia privykli na delové gule, ktoré im padali do dvorov; ba ani Pugačovove útoky už nevzbudzovali všeobecnú zvedavosť. Umieral som nudou. Čas utekal. Listy z Belogorskej pevnosti som nedostával. Všetky cesty boli odrezané. Rozluka s Máriou Ivanovnou sa mi stávala neznesiteľnou. Neistota o jej osude ma mučila. Jedinou

mojou zábavou bolo harcovanie. Vďaka Pugačovovi mal som dobrého koňa, s ktorým som sa delil o biednu stravu a na ktorom som deň čo deň vychádzal za mesto na prestrelku s Pugačovovými jazdcami. V týchto prestrelkách bola prevaha zvyčajne na strane zbojníkov, ktorí boli sýti, opití a mali dobré kone. Vychudnutá mestská jazda ich nemohla premôcť. Niekedy vyrazila na bojisko i naša vyhladovaná pechota; ale hlboký sneh jej prekážal úspešne zasiahnuť proti rozptýleným jazdcom. Delostrelectvo máme burácalo z vysokých hradieb, a v poli zas viazlo a nevládalo sa pohnúť pre vyčerpanosť koni. Tak vyzerali naše vojnové akcie! A toto orenburskí hodnostári nazývali opatrnosťou a rozumnosťou!

Raz, keď sa nám akosi podarilo rozprášiť a zahnať početnú skupinu, naletel som na kozáka, čo zaostal za svojimi druhmi; už som ho chcel seknúť tureckou šablou, keď zrazu sňal baranicu a zakričal: „Dobrý deň, Peter Andrejič! Ako sa máte?“

Pozrel som naňho a spoznal som nášho poddôstojníka. Nevýslovne som sa mu zaradoval.

„Dobrý deň, Maximyč,“ povedal som mu. „Kedy si prišiel z Belogorskej?“

„Nedávno, urodzenký Peter Andrejič, iba včera som sa vrátil. Mám pre vás lístok.“

„Kde ho máš?“ vykrikol som a celý som očervenel.

„Pri sebe,“ odpovedal Maximyč a siahol si rukou do záhrenia. „Sľúbil som Palaši, že vám ho voľajako odovzdám.“ — Podal mi zložený papierik a hneď odcválal. Otvoril som ho a celý rozochvený som prečítal tieto riadky:

„Boh mi ráčil náhle povolať otca i matku: nemám na zemi rodiny ani ochrancov. Utielkam sa k Vám, lebo viem, že ste mi vždy chceli len dobre a každému človeku ste ochotný pomôcť. Modlím sa k bohu, aby ste dostali tento list! Maximyč sľúbil, že Vám ho odovzdá. Palaša sa tiež dozvedela od Maximyča a, že Vás často vidí na výpadoch a že si vôbec nedávate pozor na seba a nemyslíte na tých, čo sa za Vás modlia so slzami. Dlho som bola chorá: a keď som vyzdravela, Alexej Ivanovič, ktorý je u nás veliteľom miesto nebohého otecka, prinútil dôstojného otca Gerasima, aby ma vydal jemu do rúk, a vyhrážal sa pri tom Pugačovom. Bývam v našom dome a strážia ma. Alexej Ivanovič ma núti, aby som sa zaňho vydala. Vraví, že mi zachránil život, keď neprezradil klamstvo Akuliny Pamfilovny, ktorá tvrdila lotrom, že som jej neter. Ale mne by bolo ľahšie umrieť než byť ženou takého človeka, ako je Alexej Ivanovič. Zaobchádza so mnou veľmi kruto a vyhráža sa, ak si to nerozmyslím a neprivolím, že ma odvedie k lotrovi do tábora a tam vraj skončím tak ako Lizaveta Charlovová. Prosila som Alexeja Ivanoviča, aby mi dal čas na rozmyslenie. Pristal, že bude čakať ešte tri dni, ale ak sa o tri dni zaňho nevydám, nebude mať so mnou ani najmenšieho zľutovania! Drahý Peter Andrejič, vy ste môj jediný ochranca; zastaňte sa ma v nešťastí. Uprostred generála a všetkých veliteľov, aby nám rýchlo poslali pomoc, a prídte aj vy, ak môžete. Zostávam Vaša oddaná nešťastná sirota

Mária Mironovová.“

Keď som prečítal tento list, dobreže som nezošalel. Pustil som sa do mesta, nemilosrdne bodajúc ostrohami svojho úbohého koňa. Cestou som všeličo vymýšľal na vyslobodenie úbohého dievčaťa, ale nič som nevedel vymyslieť. Keď som docválal do mesta, šiel som rovno ku generálovi a ozlomkrky som vbehol k nemu.

Generál chodil hore-dolu po izbe a fajčil z penovky. Keď ma zočil, zastal. Akiste ho prekvapil môj výzor, ustarostene sa spýtal na príčinu môjho náhleho príchodu.

„Vaša excelencia,“ povedal som mu, „utielkam sa k vám ako k vlastnému otcovi; preboha, neodmietnite moju prosbu; ide o šťastie celého môjho života.“

„Čo sa robí, milý môj?“ opýtal sa prekvapene starec. „Čo môžem pre teba urobiť? Vrav.“

„Vaša excelencia, dajte mi rotu vojakov a pol stotiny kozákov a pusťte ma oslobodiť Belogorskú pevnosť.“

Generál uprene hľadel na mňa a iste si myslel, že som zošalel (ani sa veľmi nemýlil).

„Čože? Oslobodiť Belogorskú pevnosť?“ povedal napokon.

„Ručím vám za úspech,“ odpovedal som plamenne. „Len ma pust'ťe.“

„Nie, mládenec môj,“ povedal a pokrútil hlavou. „V takej veľkej vzdialenosti vás nepriateľ ľahko môže odrezat' od komunikácie s hlavným strategickým bodom a dosiahnuť nad vami úplné víťazstvo. Preťatá komunikácia...“

Zľakol som sa, keď som videl, že sa oddáva vojnovým úvahám, a chytrý som ho prerušil.

„Dcéra kapitána Mironova,“ povedal som mu, „píše mi list: prosí o pomoc. Švabrin ju núti, aby sa zaňho vydala.“

„Naozaj? Ó, ten Švabrin je veľký Schelm, ak sa mi dostane do rúk, dám ho do štyriadvadsať hodín odsúdiť a zastrelíme ho na pevnostnom parapete! Ale zatiaľ musíme byť trpezliví!...“

„Trpezliví!“ zvolal som celý bez seba. „A on sa zatiaľ ožení s Máriou Ivanovnou!...“

„Ó!“ namietol generál. „To ešte nie je také nešťastie; lepšie jej bude zatiaľ ako Švabrinovej žene; teraz jej môže preukázať protekciu; a keď ho zastrelíme, dá boh, nájdú sa pre ňu ženisi. Chutné vdovičky nezostávajú starými pannami; totiž, chcel som povedať, že vdovička si rýchlejšie nájde muža ako panna.“

„Radšej umriem,“ povedal som rozzúrene, „ako by som ju prenechal Švabrinovi!“

„Ale! Ale!“ povedal starec. „Teraz už chápem: zrejme si zaľúbený do Márie Ivanovny, Ó, to je potom inšie! Úbohý chlapec! Ale ani tak ti nemôžem dať rotu vojakov a pol stotiny kozákov. Táto expedícia by bola nerozumná; nemôžem si to vziať na zodpovednosť.“

Zvesil som hlavu; zmocnilo sa ma zúfalstvo. Zrazu mi v hlave blysla myšlienka: aká to bola myšlienka, uvidí čitateľ v nasledujúcej kapitole, ako hovoria starí románopisci.

KAPITOLA JEDENÁSTA

VZBÚRENECKÁ OSADA

---

*V tom čase lev bol sýty, hoc ukrutnú má povahu.
„Načo si ráčil prísť do môjho brlohu?“
spýtal sa láskavo.*

A. Sumárokov

Odišiel som od generála a ponáhlal som sa do svojho bytu. Savel'jič ma privítal zvyčajnou výčitkou. „2e sa ti chce, pán urodzený, potykať sa s opitými zbojníkmi! Či sa to patrí na bojara? Nedajboh, ešte zahynieš pre nič za nič. Nepoviem, keby si šiel proti Turkovi alebo proti Švédovi, ale tuto, hanbím sa aj povedať proti komu.“

Prerušil som ho otázkou, koľko mám všetkých peňazí. „Vystačí ti,“ povedal so spokojnou tvárou. „Čo ako nás tí oplani prekutrávali, predsa sa mi ich podarilo schovať.“ Pri týchto slovách vytiahol z vrecka dlhý pletený mešec, plný striebra. „No, Savel'jič,“ povedal som mu, „daj mi teraz polovicu a ostatok si vezmi. Idem do Belogorskej pevnosti.“

„Pánko môj Peter Andrejič!“ povedal dobrý starký trasúcim sa hlasom. „Maj rozum, ako sa môžeš púšťať na cestu teraz, keď sa pre zbojníkov nikde nedá prejsť. Poľutuj aspoň rodičov, keď sám seba neľutuješ. Kde by si šiel? Načo? Počkaj trošička: prídu vojská, pochyťajú zlodejov; potom si chod, kde sa tí len zachce.“

Ale môj úmysel bol pevný.

„Neskoro je rozmýšľať,“ povedal som starcovi., „Musím ísť, nemôžeme nejst'. Nehorekuj, Savel'jič; boh je milostivý, hádam sa ešte uvidíme! A nech ťa svedomie netrápi, nebud' na seba skúpy. Kúp si, čo budeš potrebovať, hoc aj za trojnásobnú cenu. Tie peniaze ti darúvam. Ak sa do troch dní nevrátim...“

„Čo to vravíš, pán urodzený?“ skočil mi do reči Savel'jič. „Vari ťa len nepustím samého? O tom nech sa ti ani nesníva. Keď si sa už rozhodol ísť, tak pôjdem za tebou, čo aj pešo, ale neopustím ťa. Aby som tu zostal bez teba sedieť za kamenným múrom? Nuž či som rozum potratil? Rob si, ako vieš, pán urodzený, ale ja sa od teba neodlúčim.“

Vedel som, že hádať sa so Savel'jičom je márne, a dovolil som mu prichystať sa na cestu. O pol hodiny som nasadol na svojho dobrého koria a Savel'jič na vychudnutú, krívajúcu mršinu, ktorú mu dal zadarmo akýsi mešťan, lebo ju nemal čím kŕmiť. Prišli sme k mestskej bráne; strážni nás pustili; vyšli sme z Orenburgu.

Začalo sa zmrákať. Cesta ma viedla popri Berdskej osade, Pugačovovom sídle. Priama cesta bola zaviata snehom; ale po celej stepi bolo vidieť konské stopy, obnovujúce sa deň čo deň. Šiel som rýchlym sepkom. Savel'jič ma ledva stačil zďaleka sledovať a podchvíľou kričal; „Pomalšie, pán urodzený, preboha, pomalšie! Prekliata mršina, nevládze mi za tvojím nohatým diablom. Kde sa ponáhľaš? Keby to na hostinu, ale nebudaj do záhuby... Peter Andrejič .. pánko môj Peter Andrejič!... Nenič ma! Panebože nebeský, zhyynie to urodzené dieťa!“

Zakrátko zablikali svetlá Berdskej osady. Došli sme k úžľabinám, prirodzeným opevneniam osady, Savel'jič mi ani na chvíľu nedal pokoja a neprestával so svojim žalostným modľikaním. Dúfal som, že osadu šťastne obídeme, keď zrazu v súmraku, priamo pred sebou, zazrel som zo päť sedliakov, ozbrojených kyjakmi; bola to predná hliadka Pugačovovho sídla. Zavolali na nás. Keďže

som nevedel heslo, chcel som mlčky prejsť popri nich; ale oni ma hneď obkolesili a jeden z nich mi chytil koňa za zubadlo. Vytasil som šabl'u a udrél som sedliaka po hlave; baranica ho zachránila, ale predsa sa potočil a pustil uzdu. Ostatní sa zmiatli a ušli; využil som tú chvíľu, pobodol som koňa a odcválal.

Tma blížiacej sa noci ma mohla zbaviť všetkého nebezpečenstva, ale zrazu, keď som sa obzrel, zbadal som, že Saveljič nie je za mnou. Chudák starký na svojom krivajúcom koni nevládal ujsť zbojníkom. Čo som mal robiť? Čakal som niekoľko minút, a keď som sa presvedčil, že ho chytili, obrátil som koňa a pobral som sa mu na pomoc.

Ako som dochádzal k výmoľu, už zďaleka som počul vravu, krik a hlas môjho Saveljiča. Pohnal som koňa a zakrátko som sa znova našiel medzi sedliakmi z hliadky, čo ma pred niekoľkými minútami zastavila. Saveljič bol medzi nimi. Stiahli starca z mršiny a chystali sa ho sputnať. Môj príchod ich potešil. S krikom sa vrhli na mňa a v okamihu ma stiahli z koňa. Jeden z nich, zrejme veliteľ, nám oznámil, že nás zaraz odvedú k cárovi. „A náš báťuška,“ dodal, „už rozhodne, čo s vami; či vás hneď obesíť, či počkať na svetlo božie.“ Neprotivil som sa; Saveljič nasledoval môj príklad a hliadka nás triumfálne odviedla.

Prešli sme úžľabinou a vstúpili do osady. Vo všetkých chalupách sa svietilo. Všade sa ozýval hurhaj a krik. Na ulici som stretol mnoho ľudí; ale nikto nás vo tme nezbadal a nespoznal vo mne orenburského dôstojníka. Doviedli nás rovno k chalupe, čo stála na rohu rázcestia. Pri vrátach stálo niekoľko vínných sudov a dve delá. „To je cársky palác,“ povedal ktorýsi zo sedliakov, „hneď vás ohlásime.“ Vošiel do chalupy. Pozrel som na Saveljiča; starký sa prežehná val a potichu odriekal modlitbu. Čakal som dlho; konečne sa sedliak vrátil a povedal mi: „Hybaj, náš báťuška kázal priviesť orenburského dôstojníka.“

Vošiel som do chalupy, či do paláca, ako ju volali sedliaci. Bola osvetlená dvoma lojovými sviecami a steny boli oblepené zlatým papierom; inak lavice, stôl, umývadlo na povrázku, uterák na klinci, kutáč v kúte a široká polica, plná hrncov — všetko bolo ako v obyčajnej chalupe. Pugačov sedel pod svätými obrazmi, v červenom kaftane, vo vysokej baranici, ruky dôležito podopreté v bok. Okolo neho stálo niekoľko hlavných pomocníkov, predstierajúcich falošnú poníženosť. Bolo vidieť, že zvesť o príchode dôstojníka z Orenburgu prebudila v buričoch veľkú zvedavosť a chystali sa privítať ho slávnostne, Pugačov ma poznal na prvý pohľad. Razom zmizla jeho falošná vážnosť. „Á, vaše blahorodie!“ povedal mi živo. „Ako sa máš? Čo dobrého ťa k nám priviedlo?“ Odpovedal som, že cestujem za svojou vecou a jeho ľudia ma zastavili. „Za akou vecou?“ opýtal sa ma. Nevedel som, čo odpovedať. Pugačov v domnienke, že nechcem hovoriť pred svedkami, obrátil sa k svojim druhom a rozkázal im. odísť. Všetci poslúchli, okrem dvoch, ktorí sa nepohli z miesta. „Hovor, len smelo,“ povedal mi Pugačov, „pred nimi nič netajím.“ Zaškútil som na samozvancových dôverníkov. Jeden z nich, chudý a zhrbený starček so šedivou briadkou, nemal v sebe nič zaujímavého, okrem belasej stuhy, natiahnutej krížom cez plece na sivej halene. Ale do smrti nezabudnem na jeho druhu. Bol vysoký, statný a plecnatý a hádal som mu okolo štyridsaťpäť rokov. Hustá ryšavá brada, sivé blyštiace sa oči, nos bez nozdier a Červenkasté škvrny na čele a lícach vyvolávali pri pohľade na jeho širokú rapavú tvár neopísateľný dojem. Mal na sebe červenú košeľu, kirgizský župan a kozácke šarováry. Prvý (ako som sa neskôr dozvedel) bol zbeh, kaprál Beloborodov; druhý, Afanasij Sokolov (prezývku Zabijak), bol trestanec, ktorý tri razy ušiel zo sibírskych rudných baní. I keď som bol neobyčajne rozrušený, spoločnosť, do ktorej som sa tak nečakane dostal, veľmi upútala moju pozornosť. Ale Pugačov ma vrátil do skutočnosti otázkou: „Vrav: v akej veci si odišiel z Orenburgu?“

Čudná myšlienka mi svitla v hlave; zazdalo sa mi, že prozreteľnosť, ktorá ma už druhý raz priviedla k Pugačovovi, mi dáva príležitosť uskutočniť svoj úmysel. Rozhodol som sa ju využiť, a hoci som nemal kedy uvážiť, na čo sa odhodlávam, odpovedal som Pugačovovi na jeho otázku:

„Šiel som do Belogorskej pevnosti vyslobodiť sirotu, ktorej tam krivdia.“

Pugačovovi sa zabľýskali oči. „Kto z mojich ľudí sa opováži krivdiť sirote!“ zakričal. „Nech je to, kto chce, môjmu súdu neujde. Vrav: kto je vinníkom?“

„Švabrin je vinník,“ odpovedal som, „Drží v nevoli dievča, ktoré si videl choré u popovej ženy, a násilne si ho chce vziať za ženu.“

„Veď ja naučím Švabrina,“ výhražne povedal Pugačov. „Zvie ten, čo je to pod mojou vládou svojvoľne krivdiť ľudu. Obesím ho.“

„Dovoľ mi prehovoriť slovičko,“ povedal Zabijak chriplavým hlasom. „Bez rozmyslu si Švabrina vymenoval za veliteľa pevnosti a teraz ho bez rozmyslu chceš obesiť. Už si urazil kozákov, keď si im dal zemana za veliteľa; nenastraš i zemanov popravami na prvé obvinenie.“

„Netreba ich ani ľutovať, ani milosť im dávať!“ povedal starček s belasou stuhou. „Švabrina popraviť nie je škoda; ale nebude od veci i pána dôstojníka náležite vypočuť, načo ráčil prísť. Ak ťa neuznáva za cára, nemá čo u teba spravodlivosť hľadať, a ak uznáva, prečo do dnešného dňa sedel v Orenburgu s tvojimi nepriateľmi? Nerozkážeš zaviesť ho na vypočúvanie a zapáliť tam ohniček? Mne sa všetko vidí, že jeho milosť k nám poslali orenburskí velitelia.“

Logika starého oplana sa mi videla dosť presvedčivá. Mráz mi prebehol po celom tele pri pomyslení, v akých som rukách. Pugačov zbadal môj zmätok. „No čo, vaše blahorodie!“ povedal mi žmurkajúc. „Môj feldmaršál, zdá sa, hovorí k veci. Čo myslíš?“

Pugačovov posmešok mi vrátil odvalu. Pokojne som odpovedal, že som v jeho moci a môže so mnou urobiť, čo sa mu páči.

„Dobre,“ povedal Pugačov. „Teraz mi povedz, v akom stave je vaše mesto?“

„Chvalaboh,“ odpovedal som, „všetko je v poriadku.“

„V poriadku?“ zopakoval Pugačov. „A ľudia umierajú hladom!“

Samozvanec hovoril pravdu, ale viazala ma prísaha, a preto som ho začal presviedčať, že to všetko sú plané chýry a v Orenburgu je dosť všakových zásob.

„Teraz vidíš,“ chytil sa slova starca, „že ti do očí cigáni. Všetci utečenci zhodne tvrdia, že v Orenburgu je hlad a mor, že tam jedia zdochliny, to sú radi, keď ich majú; a jeho milosť tvrdí, že je všetkého dosť. Keď už chceš obesiť Švabrina, tak na tú istú šibenicu obes tohto junáka, aby si nezávideli“

Slová prekliateho starca, ako sa zdalo, zapôsobili na Pugačova. Na šťastie Zabijak odporoval svojmu druhovi. „Prestaň už, Naumyč,“ povedal mu. „Ty by si len škrtil a rezal. Aký si ty bohatier? Iba duša chodí do teba spávať. Jednou nohou si už v hrobe, a iných kántriš, či máš ešte málo krvi na svedomí?“

„A ty si mi aký svätý?“ odporoval Beloborodov. „Odkiaľ sa u teba berie taká ľútosť?“ „Pravda je,“ odpovedal Zabijak, „i ja som hriešny a táto ruka (stisol kostnatú päšť, vysúkal si rukávy a odhalil chlpatú ruku), táto ruka je vinná z preliatej kresťanskej krvi. Ale ja som zabíjal protivníka, nie hosťa; na voľných cestách a v tmavej hore, nie doma za pecou; kyjakom a obuškom, nie babským ohováraním.“

Starca sa odvrátil a zahundral: „Rozdrapené nozdry!“

„Čo si tam šepkáš, starý chrchliak?“ zakričal Zabijak. „Ja ti dám rozdrapené nozdry; počkaj, aj na teba príde rad: dá boh, aj ty oňucháš kliešte... Ale zatiaľ si daj pozor, aby som ti bradu nevyšklbal.“

„Páni generáli!“ dôstojne preriekol Pugačov. „Nože sa už nevadíte. Nič by sa nestalo, keby aj všetci orenburskí psi drugali nohami pod jednou šibenicom; ale zle bude, ak sa naši psi navzájom porujú. Tak sa pomerte.“

Zabijak a Beloborodov nepovedali ani slova, len zazerali na seba. Videl som, že je nevyhnutné zmeniť tému rozhovoru, ktorý sa mohol pre mňa skončiť veľmi nevýhodne; obrátil som sa k Pugačovovi a povedal som veselo: „Ach! Skoro by som sa ti bol zabudol poďakovať za koňa a kožuch. Bez teba by som sa nebol dostal do mesta, bol by som zamrzol na ceste.“

Moja leš sa podarila. Pugačov sa rozveselil. „Priatelia buďme dlhy si plaťme,“ povedal žmurkajúc a uškŕňajúc sa. „Teraz mi prezrad, čo spoločného máš s tou dievčinou, ktorej Švabrin krivdí? Netúži náhodou po nej tvoje junácke srdce? Čo?“

„Je to moja verenica,“ odpovedal som Pugačovovi, lebo som zbadal príjemnú zmenu nálady a nevidel som dôvody skrývať pravdu.

„Tvoja verenica!“ zvolal Pugačov. „Čo si to prv nepovedal? Oženíme ťa a zabavíme sa na tvojej svadbe!“ Potom povedal Beloborodovi: „Počuj, feldmaršal! Ja a jeho blahorodie sme starí priatelia. Teraz si sadneme a povečeriame; ráno je múdrejšie večera. Zajtra uvidíme, čo s ním spraviť.“

Rád by som bol odmietol ponúknutú česť, ale nedalo sa. Dve mladé kozáčky, dcéry domáceho pána, prikryli stôl bielym obrusom, doniesli chlieb, rybiu polievku a niekoľko fliaš vína a piva, a tak som sa druhý raz dostal za jeden stôl s Pugačovom a s jeho strašnými spoločníkmi.

Orgie, ktorých som bol nedobrovoľným svedkom, trvali hlboko do noci. Napokon opitosť začala premáhať mojich spolustolovníkov. Pugačov zadriemal posediačky na svojom mieste; jeho spoločníci vstali a naznačili mi, aby som od neho odišiel. Vyšiel som zároveň s nimi. Na Zabijakov príkaz ma strážny odviedol do kancelárie, kde som našiel Saveljiča a kde ma nechali s ním pod zámok. Môj pestún bol taký ohromený pohľadom na všetko, čo sa tu dialo, že sa ma na nič nespýtal. Uložil sa vo tme a dlho vzdychal a jajkal; napokon začal chrápať a ja som sa oddal myšlienkam, ktoré mi po celú noc ani na chvíľu nedali oka zažmúriť.

Ráno ma prišli zavolať k Pugačovovi. šiel som k nemu. Pred jeho vrátami stál koč, do ktorého bola zapriahnutá trojka tatárskych koní. Ľud sa tlačil na ulici. V pitvore som stretol Pugačova; bol vyobliekaný na cestu, v kožuchu a v kirgizskej čiapke. Obklopovali ho včerajší spoločníci, prejavujúci hlbokú poníženosť, čo tak veľmi protirečilo všetkému, čoho som bol večer svedkom. Pugačov ma privítal veselo a kázal mi nasadnúť s ním do koča.

Nasadli sme. „Do Belogorskej pevnosti!“ povedal Pugačov plecnatému Tatárovi, ktorý postojácky poháňal trojku. Srdce mi mocne zatrepotalo. Kone sa pohli, zvonček zacengal, koč sa rozbehol...

„Stát! Stát!“ ozval sa mne veľmi dobre známy hlas, a vtom som zazrel Saveljiča, ako nám beží oproti. Pugačov kázal zastaviť: „Pánko môj Peter Andrejič!“ kričal môj pestún. „Nenechaj ma, starého človeka, medzi týmito zlodej...“ „Á, starigán!“ povedal mu Pugačov. „Zas sme sa stretli. No, sadni si na bak.“

„Ďakujem, milostivý cár, ďakujem, otec náš dobrotivý!“ hovoril Saveljič usádzajúc sa. „Daj ti boh sto rokov zdravia za to, že si starého Človeka pritúlil a upokojil. Do smrti sa budem za teba modliť a zajačí kožuch ani len nespomeniem.“

Ten zajačí kožuch mohol napokon vážne rozhnevať Pugačova. Na šťastie samozvanec alebo nedopočul, alebo ignoroval túto nemiestnu narážku. Kone sa rozbehli; ľudia sa na uliciach zastavovali a klaňali sa po pás. Pugačov d'akoval úklonom hlavy na obe strany. O chvíľu sme vyšli z osady a rozbehli sme sa po hladkej ceste.

Nie je ťažko si domyslieť, čo som cítil v tej chvíli. O niekoľko hodín mal som vidieť tú, ktorú som už pokladal pre seba za stratenú. Predstavoval som si chvíľu nášho stretnutia... Rozmýšľal som aj o človeku, v ktorého rukách bol môj osud a ktorý bol čudnou zhodou okolností tajomne spojený so mnou. Spomínal som si na prchkosť a ukrutnosť, na krvilačné zvyky toho, čo sa ponúkol za osloboditeľa mojej milovanej! Pugačov nevedel, že je to dcéra kapitána Mironova: rozhnevaný Švabrin mu mohol odhaliť všetko; Pugačov sa mohol dozvedieť pravdu aj iným spôsobom... Čo potom bude s Máriou Ivanovnou? Mráz mi prebehol po chrbte a vlasy mi dupkom vstávali,..

Zrazu Pugačov prerušil moje úvahy otázkou:

„Nad čím si sa ráčil zamyslieť, vaše blahorodie?“

„A či sa nemám nad čím?“ odpovedal som mu. „Som dôstojník a šľachtic; ešte včera som bojoval proti tebe a dnes cestujem s tebou v jednom koči a šťastie celého môjho života závisí od teba.“

„A čo?“ opýtal sa Pugačov. „Bojíš sa?“ Odpovedal som, že raz som už od neho dostal milosť, a preto dúfam, že ma nielen ušetrí, ale mi aj pomôže.

„A máš pravdu, na môj veru, máš pravdu!“ odpovedal samozvanec. „Videl si, že moji chlapci hľadajú krivým okom na teba; a starký aj dnes tvrdil, že si špehún a že ťa treba mučiť a obesit'; ale ja

som neprivilil,“ dodal a stlmil hlas, aby ho Saveljič a Tatár nemohli počuť, „lebo som pamätal na tvoj pohár páleného a zajačí kožuch. Vidíš, že nie som až taký krvilačník, ako o mne tvrdia tvoji priatelia.“

Spomenul som si na dobytie Belogorskej pevnosti, ale nepokladal som za potrebné škriepiť sa s ním, radšej som neodpovedal.

„Čo hovoria o mne v Orenburgu?“ opýtal sa Pugačov po chvíli mlčania.

„Nuž hovoria, že si s tebou ťažko poradia; čo je pravda, je pravda: poriadne si zamútil vodu.“ Samozvancovi sa zjavila na tvári samoľúba spokojnosť. „Hej!“ povedal veselo. „Bojujem obstojne! Vedia u vás v Orenburgu o boji pri Juzejovej? Štyridsať generálov sme pobili a štyri armády zajali. Čo myslíš: mohol by sa pruský kráľ so mnou pustiť za pasy?“

Zbojníková chvastavosť ma zabávala.

„A čo si ty sám o tom myslíš?“ povedal som mu. „Dal by si si rady s Fridrichom?“

„S Fiodorom Fiodorovičom? Prečo nie? Ako vidíš, s vašimi generálmi si viem dať rady; a oni ho bójali. Doteraz mojím zbraniam žičilo šťastie. Len vydrž a uvidíš, ako pôjdem na Moskvu.“

„A či mieniš tiahnuť na Moskvu?“ Samozvanec sa trochu zamyslel, potom ticho povedal: „Bohvie. Moja cesta je úzka; mám málo voľnosti. Moji chlapci špekulujú. Sú to zlodeji. Musím sa mať na pozore; pri prvom neúspechu si vykúpia krk mojou hlavou.“

„Tak, tak!“ povedal som Pugačovovi. „Nebolo by lepšie, keby si ich sám nechal, kým je čas. a utiekal sa o milosť k cárovnej?“

Pugačov sa trpko usmial. „Nie,“ odpovedal, „neskoro sa mi je kajať. Pre mňa nebude zľutovania. Pôjdem ďalej tak, ako som začal. Kto vie? Možno sa to podarí! Veď Griška Otrepiev si za vládáril nad Moskvou.“

„A vieš, ako sa to s ním skončilo? Vyhodili ho z obloka, prebodli, spálili, nabili jeho popol do dela a vystrelili!“

„Počuj,“ povedal Pugačov s akýmsi divným oduševnením. „Rozpoviem ti rozprávku, čo mi ako dieťaťu rozprávala stará Kalmyčka. Raz sa orol spýtal havrana: ‚Povedz ani, havran-vták, prečo ty žiješ na božom svete tristo rokov a ja iba tridsaťtri? ‚Prečo, pán môj, odpovedal mu havran, ‚lebo ty piješ živú krv a ja sa živím zdochlinami, Orol sa zamyslel: ‚Sprobujem sa teda ja živiť zdochlinami. Dobré. Letel orol s havranom. Naraz zočili zdochnutého koňa; zleteli dolu a sadli naň. Havran začal d’obať a pochvaľoval si. Orol d’obol raz, d’obol druhý raz, zatrepotal krídlami a povedal havranovi: ‚Nie, brat havran; ak sa mám tristo rokov živiť mrcinami, radšej sa raz napijem živej krvi, a potom nech sa stane, čo chce! Ako sa ti páči kalmycká rozprávka?“

„Vtipná,“ odpovedal som mu. „Ale žiť z vraždenia a zbojstva znamená, podľa mňa, d’obať zdochlinu.“

Pugačov prekvapene pozrel na mňa a nič nepovedal. Obidvaja sme zmĺkli a každý sa pohrúžil do vlastných myšlienok.. Tatár zanôtil clivú pieseň: Saveljič driemal a knísal sa na kozlíku. Koč letel po hladkej zimnej ceste.. Zrazu som zočil dedinku na strmom brehu Jajiku, s kolovou ohradou a so zvonnicou a o štvrt’ hodiny sme vtiahli do Belogorskej pevnosti.

KAPITOLA DVANÁSTA

SIROTA

---

*Ako tá naša jablonka mladá
konárov ani korunky nemá,
tak i tá naša dievčina milá
otca ani matere nemá.
Ktože nám ju vyoblieka,
ktože nám ju požehná?*

Svadobná pieseň

Krytý koč došiel ku schodíkom veliteľovho do mu. Ľudia spoznali Pugačovov zvonček a húfom bežali za nami Švabrin privítal samozvanca na verande. Bol oblečený po kozácky a dal si narásť bradu. Zradca pomohol Pugačovovi vystúpiť z koča a podlými slovami vyjadroval radosť a horlivosť. keď ma zbadal, prišiel do pomykova, ale chytro sa spamätal a podávajúc mi ruku, povedal: „Aj ty si náš? Už dávno si to mal urobiť! Odvrátil som sa od neho a neodpovedal som.

Srdce mi stislo, keď sme vošli do dobre známej izby, kde na stene visel ešte diplom nebohého veliteľa ako smutný epitaf zašlých čias. Pugačov si sadol na ten istý diván, na ktorom kedysi driemaval Ivan Kuzmič, keď ho uspalo manželkino hundranie. Švabrin mu osobne doniesol vodku. Pugačov vypil za kalištek a povedal, ukazujúc na mňa: „Počastuj i jeho blahorodie,“ Švabrin pristúpil s táčnou ku mne, ale ja som sa znovu od neho odvrátil. Vyzeral nesvoj. Pri svojej známej dôvtipnosti, pravdaže, zbadal, že Pugačov s ním nie je spokojný. Báľ sa ho a na mňa pozeral s nedôverou. Pugačov sa vypytoval na situáciu v pevnosti, na chýry o nepriateľských vojskách a na podobné veci a zrazu sa ho neočakávane opýtal: „Povedz, braček, akú dievčinu to držíš pod zámkom? Nože mi ju ukáž.“

Švabrin zbledol ako smrť. „Milostivý cár,“ povedal chvejúcim sa hlasom. „Milostivý cár, ona nie je pod zámkom... je chorá... leží v svetlici.“

„Tak ma k nej zaved',“ povedal samozvanec a vstal. Vykrútiť sa nebolo možné. Švabrin viedol Pugačova do izby Márie Ivanovny. Ja som sa pobral za nimi.

Švabrin zastal na schodoch. „Milostivý cár!“ povedal. „Vo vašej moci je žiadať odo mňa všetko, čo chcete; ale nedovoľte cudziemu človeku vstúpiť do spálne mojej ženy.“

Zachvel som sa. „Tak ty si sa s ňou oženil?“ povedal som Švabrinovi, hotový roztrhať ho na kusy.

„Ticho!“ prerušil ma Pugačov. „To je moja vec. A ty,“ pokračoval, oslovujúc Švabrina, „nemudruj a nevykrúcaj sa: či ti je žena, alebo nie, viem k nej, koho chcem. Vaše blahorodie, hybaj za mnou.“

Pri dverách svetlice Švabrin znova zastal a povedal zadfhajúcim sa hlasom: „Milostivý cár, upozorňujem vás, že má horúčku a už tretí deň bez prestania blúzni.“

„Otvor!“ povedal Pugačov.

Švabrin začal šmátrať po vreckách, potom povedal, že si zabudol kľúč. Pugačov kopol do dverí; zámka odskočila; dvere sa otvorili a my sme vstúpili.

Pozrel som dnu a zmeravel som. Na dlážke v otrhaných sedliackych šatách sedela Mária Ivanovna, bledá, chudá, s rozstrapatenými vlasmi. Pred ňou stál krčah vody, prikrytý okruškom chleba. Keď ma zbadala, strhla sa a vykrikla. Čo bolo vtedy so mnou, na to sa nepamätám.

Pugačov pozrel na Švabrina a povedal s trpkým úškrnom: „Pekný lazaret!“ Potom pristúpil k Márii Ivanovne. „Povedz mi, holubienka, za čo ťa tvoj muž trestá? Čím si sa proti nemu previnila?“ „Môj muž?“ zopakovala. „On nie je môj muž. Nikdy mu nebudem ženou. Rozhodla som sa radšej umrieť, aj umriem, ak ma niekto nevyslobodí.“

Pugačov pozrel hrozivo na Švabrina. „A ty si sa opovážil ma klamať!“ povedal, „Vieš, čo si zaslúžiš, ty naničhodník?“

Švabrin padol na kolená... V tej chvíli opovrhnutie prehlušilo vo mne všetku nenávisť a hnev. S odporom som hľadel na šľachtica, čo ležal pri nohách kozáckemu utečencovi. Pugačov trochu zmäkol; „Tentoraz ti dávam milosť,“ povedal Švabrinovi, „ale vedz, že pri prvom previnení ti pripomeniem aj toto.“ Potom sa obrátil k Márii Ivanovne a povedal jej láskavo: „Vyjdí, krásavica; darujem ti slobodu. Ja som panovník.“

Mária Ivanovna rýchlo pozrela naňho a dovtúpila sa, že pred ňou stojí vrah jej rodičov. Zakryla si tvár oboma rukami a spadla bez vedomia. Skočil som k nej, ale vtom veľmi smelo vtrhla do izby moja stará známa Palaša a začala sa starať o svoju slečnu. Pugačov vyšiel z izby a my traja sme zišli do host'ovskej.

„Tak čo, vaše blahorodie?“ povedal Pugačov so smiechom. „Vyslobodili sme krásavicu! Čo povieš, nemali by sme zavolať popa a donútiť ho, aby zosobášil svoju neter? Ak chceš, ja budem svadobným otcom a Švabrin družbom, a potom si vypijeme, zajeme a vráta zavrieme!“

Stalo sa, čoho som sa bál. Keď Švabrin počul Pugačovov návrh, prestal sa ovládať. „Milostivý cár!“ zakričal v zúrivom hneve. „Previnil som sa, klamal som vás, ale aj Griňov vás klame. To dievča nie je popova neter: to je dcéra Ivana Mironova, ktorý bol popravený, keď ste dobyli túto pevnosť.“

Pugačov uprel na mňa plamenné oči. „A to je zas čo?“ spýtal sa ma prekvapene.

„Švabrin ti povedal pravdu,“ odvetil som pevne.

„O tom si mi nič nehovoril,“ poznamenal Pugačov a tvár sa mu zamračila.

„Sám najlepšie vieš,“ odpovedal som, „Či som pred tvojimi ľuďmi mohol prezradiť, že Mironovova dcéra žije. Veď by ju boli roztrhali. Nič by ju nebolo zachránilo.“

„Aj to je pravda,“ povedal Pugačov so smiechom. „Moji ožrani by sa nebolí zľutovali nad chud'áťom dievčaťom. Dobre urobila kmotra popka, že ich oklamala.“

„Počuj,“ pokračoval som, vidiac jeho dobrú vôľu, „Neviem, ako ťa osloviť, ani to nechcem vedieť ... Ale boh mi je svedkom, že som ochotný vlastným životom zaplatiť za to, čo si pre mňa urobil. Len nežiadaj odo mňa to, čo sa prieči mojej cti a kresťanskému svedomiu. Si môj dobrodinca. Dokonči tak, ako si začal: pust' ma s úbohovou sirotou, kde nás boh povedie... A čo by si kde bol, čo by sa s tebou čo stalo, budeme sa každý deň modliť za spásu tvojej hriešnej duše...“

Surovú Pugačovovu dušu to zrejme dojalo. „Nech je po tvojom,“ povedal. „Keď trestať, tak trestať, keď obdarúvať, tak obdarúvať: taká je moja obyčaj. Vezmi si svoju krásavicu: odved' si ju, kde chceš, a daj vám boh šťastia a požehnaní.“

Potom sa obrátil k Švabrinovi a rozkázal mu vystaviť mi priepustku na všetky hliadky a pevnosti, čo mu podliehajú. Úplne zničený Švabrin stál ako zdrevenený. Pugačov si šiel obzrieť pevnosť. Švabrin ho sprevádzal; ja som zostal pod zámienkou, že sa musím pripraviť na odchod.

Rozbehol som sa do svetlice. Dvere boli zamknuté. Zaklopal som. „Kto je to?“ opýtala sa Palaša, Povedal som svoje meno. Spoza dverí sa ozval milý hlások Márie Ivanovny: „Počkajte Peter Andrejič. Preobliekam sa. Zájďte k Akuline Pamfilovne; hneď ta prídem.“

Poslúchol som a odišiel som do domu dôstojného otca Gerasima. Pop i jeho žena mi vybehli oproti. Savel'jič ich už upovedomil o mojom pri chode. „Vitajte, Peter Andrejič,“ vravela popova žena. „Boh nám dožičil znovu sa stretnúť. Ako sa máte? Každý deň sme vás spomínali. Čo len vytrpela Mária Ivanovna, keď vás tu nebolo nebožiatko moje!... Ale povedzte, milý môj, ako ste sa s Pugačovom zhodli? Ako to, že vás ne zamordoval? Nuž pánboh zaplať lotrovi aj za to.“ „Prestaň, stará,“ prerušil ju dôstojný otec Gerasim. „Nevyrapoc hneď! všetko, čo vieš. Niet spasenia v mnohom hovorení. Milý Peter Andrejič, nech sa vám páči ďalej. Dávno sme sa nevideli.“

Popova žena ma častovala, čím len mohla; A zatiaľ ani na chvíľu nezmĺkla. Porozprávala mi, ako ich Švabrin prinútil vydať mu Máriu Ivanovnu; ako Mária Ivanovna plakala a nechcela sa s nimi rozlúčiť; ako Mária Ivanovna mala s ňou po celý čas spojenie cez Palašu (dievku smelú, čo aj kozáckeho poddôstojníka prinúti tancovať, ako mu hvízda); ako poradila Márii Ivanovne napísať mi list a tak ďalej. Ja som jej zas v krátkosti vyrozprával svoj príbeh. Pop a popova žena sa prežehnávali, keď počuli, že Pugačov vie o ich klamstve. „Pánboh s nami a zlé preč!“ zvolala Akulina Pamfilovna. „Nech boh zaženie od nás túto chmáru. Bodaj ho aj s Alexejom Ivanyčom; veru je to pekný kvietok!“ Práve v tej chvíli sa otvorili dvere a vošla Mária Ivanovna s úsmevom na bledej tvári. Nemala už sedliacke šaty, bola oblečená ako vždy, prosto a vkusne.

Chytil som ju za ruku a dlho som nevedel vy povedať ani slova. Obidvaja sme mlčali, lebo srdcia nám prekypovali citmi. Naši hostitelia cítili, že sú tu zbytoční, a odišli. Ostali sme sami. Zabudli sme na všetko. Zhovárali sme sa a nemohli sme sa vyrozprávať. Mária Ivanovna mi rozpovedala všetko, čo sa s ňou stalo po dobytí pevnosti; opísala mi všetku hrôzu svojho polohenia, všetky muky, ktorými ju týral odporný Švabrin. Pripomenuli sme si aj niekdajšie šťastné časy ... Obidvaja sme plakali... Napokon som jej začal vysvetľovať svoje plány. Nemôže zostať v pevnosti, kde vládne Pugačov a veľí Švabrin. Neprichádzal do úvahy ani Orenburg, ktorý znášal všetky útrapy obliehania. Nemala na svete ani jediného príbuzného. Navrhol som jej, aby odišla na dedinu k mojím rodičom. Sprvu váhala: obávala sa nepriazne môjho otca, o ktorej vedela. Upokojil som ju. Vedel som, že otec si bude pokladať za šťastie a za povinnosť prijať dcéru zaslúžilého vojaka, ktorý padol za vlasť, „Milá Mária Ivanovna!“ povedal som nakoniec. „Pokladám ťa za svoju ženu. Podivné okolnosti nás nerozlučne spojili: nič na svete nás nemôže rozlúčiť.“ Mária Ivanovna ma vypočula prosto, bez predstieranej hanblivosti a chytráckych výhovoriek. Cítila, že jej osud je spojený s mojím. Ale znova vyhlásila, že mojou ženou sa stane len so súhlasom mojich rodičov. Ani ja som neprotirečil. Bozkali sme sa vrúčne, úprimne a týmto sa všetko medzi nami rozhodlo.

O hodinu mi kozácky poddôstojník doniesol priepustku s Pugačovovými čarbanicami na miesto podpisu a pozval ma k nemu. Našiel som ho pripraveného na cestu. Nevieť vysloviť, čo som cítil pri rozlúčke s týmto hrozným človekom, vyvrheľom a zločincem pre všetkých ľudí, okrem mňa. Prečo nepovedať pravdu? V tej chvíli ma k nemu priťahoval mocný súcit. Vrúčne som túžil vytrhnúť ho z prostredia zločincov, ktorým bol vodcom, a zachrániť mu hlavu, kým je čas. Švabrin a ľudia, čo sa tlačili okolo nás, zabránili mi však vysloviť všetko, čo som cítil v srdci.

Rozišli sme sa ako priatelia. Pugačov zbadal v zástupe Akulinu Pamfilovnu, pohrozil jej prstom a významne na ňu žmurkol; potom nasadol do koča, rozkázal ísť do Berdy, a keď sa kone pohli, ešte raz sa vyklonil z koča a zakričal mi: „Zbohom, vaše blahorodie! Hádám sa ešte niekedy uvidíme.“ Naozaj sme sa uvideli, ale za akých okolností!...

Pugačov odišiel. Dlho som hľadel na bielu step, po ktorej letela jeho trojka. Ľudia sa rozišli. Švabrin zmizol. Vrátil som sa do kňazovho domu. Všetko bolo prichystané na náš odchod; nechcel som sa už zdržiavať. Všetky naše veci boli uložené v starom veliteľovom krytom koči. Pohoniči bleskovo zapriahli. Mária Ivanovna sa šla rozlúčiť s hrobmi svojich rodičov, pochovaných za kostolom. Chcel som ju odprevadiť, ale prosila ma, aby som ju nechal samotnú. O nie-, koľko minút sa vrátila, roniac tiché slzy. Koč bol pripravený. Dôstojný otec Gerasim a jeho žena vyšli na verandu. Nasadli sme do koča traja: Mária Ivanovna s Palašou a ja. Saveljič sa usadil na kozlík. „Zbohom, Mária Ivanovna, moja holubienka Zbohom, Peter Andrejič, náš sokol jasný!“ hovorila dobrá popova žena. „Šťastnú cestu a daj vám boh šťastia obidvom!“ Pohli sme sa. Pri oblôčiku veliteľovho domu som videl stáť Švabrina. Na tvári sa mu zračila chmúrna zloba. Nechcel som triumfovať nad porazeným nepriateľom, radšej som odvrátil oči na druhú stranu. Konečne sme vyšli z pevnostnej brány a navždy opustili Belogorskú pevnosť.

KAPITOLA TRINÁSTA

VÄZENIE

---

*Prepáčte, pane, prichádzam vám oznámiť,
že rozkaz mám vás bezodkladne uväzniť.
Prosím, som hotový; no pevne presvedčený,
že vysvetlenie o tom najprv podáte mi.*

Kňaznin

Spojený tak nečakane s milou dievčinou, pre ktorú som sa ešte ráno tak mučivo znepokojoval, neveril som sám sebe a stále som mal dojem, že všetko, čo sa mi prihodilo, bol iba sen. Mária Ivanovna záдумčivo pozerala raz na mňa, raz na cestu a zrejme sa ešte vždy nevedela spamätať a prísť k sebe. Mlčali sme. Naše srdcia boli príliš unavené. Ani sme nezbadali, ako sme sa za dajaké dve hodiny dostali do najbližšej pevnosti, ktorá tiež podliehala Pugačovovi. Tu sme si vymenili kone. Podľa rýchlosti, s akou ich zapriahali, podlá ochotnej úslužnosti bradatého kozáka, ktorého Pugačov vymenoval za veliteľa, som videl, že zásluhou táravého pohoniča, ktorý nás doviezol, ma pokladali za dvorného obľúbenca.

Pohli sme sa ďalej. Zmrákalo sa. Blížili sme sa k mestečku, kde podľa tvrdenia bradatého veliteľa bol silný oddiel, ktorý tiahol spojiť sa so samozvancom. Zastavili nás stráže. Na otázku: kto je tam — odpovedal pohonič hromovým hlasom: „Kmotor milostivého cára so svojou ženičkou.“ Zrazu nás obkolesil huf hrozne preklínajúcich husárov. „Hybaj von, ty čertov kmotor!“ povedal mi fúzatý strážmajster, „Veď ti my podkúrime aj s tvojou ženičkou!“

Vyšiel som z koča a žiadal som, aby ma zaviedli k veliteľovi. Keď vojaci videli, že som dôstojník, prestali kliat'. Strážmajster ma odvedol k majorovi, Savel'jič sa odo mňa ani nepohol, len si šomral: „Na, tu máš cárovho kmotra! Z blata do kaluže... Panebože nebeský! Ako sa to len všetko skončí?“ Koč sa krokom pohol za nami.

O päť minút sme došli k jasne osvetlenému domcu. Strážmajster ma nechal pri strážnom a šiel ma ohlásiť. Hneď sa aj vrátil a oznámil mi, že jeho blahorodie ma nemá kedy prijať, že ma kázal odviešť do väzenia a ženičku priviesť k sebe,

„Čo to má znamenať?“ skríkol som rozzúrene. „Či rozum potratil?“

„To ja neviem, vaše blahorodie,“ odpovedal strážmajster. „Viem len toľko, že mi jeho vysokoblahorodie rozkázal odviešť vaše blahorodie do väzenia a jej blahorodie priviesť k jeho vvsokoblahorodiu, vaše blahorodie!“

Vybehol som hore schodíkmi. Strážnym ani na um nezišlo zadržať ma, a tak som vbehol rovno do izby, kde zo šesť husárskych dôstojníkov hralo v karty, Major držal bank. Aké bolo moje prekvapenie, keď som pri pohľade naňho zistil, že je to Ivan Ivanovič Zurin, ktorý ma kedysi obohral v simbirskom hostinci!

„Je to možné?“ skríkol som. „Ivan Ivanyč! Si to ty?“

„Ale, ale, Peter Andrejič! Ako si sa sem dostal? Odkiaľ ideš? Vitaj, bratku. Nechceš si postaviť na kartičku?“

„Ďakujem. Radšej mi daj pridelit' byt.“

„Načo ti je byt? Zostaň u mňa.“

„Nemôžem: nie som sám.“

„Tak hajde sem aj s kamarátom.“

„Nie som s kamarátom; som „, s dámou.“

„S dámou! A kde si k nej prišiel? Oho, braček!“ (Pri týchto slovách Zurin hvizdol tak veľavýznamne, že sa všetci zasmiali, a ja som sa dostal načisto do pomykova.)

„No,“ pokračoval Zurin, „nech je po tvojom. Dostaneš byt. Ale škoda... Vypili by sme si ako voľakedy... Hej, chlapče! Prečo ešte nepriviedli tú Pugačovovu kmotričku? Či sa vzpiera? Povedz jej, aby sa nebála: že pán je skvelý človek; vôbec jej neukrivdí, a poriadne jej dajte po hrbe.“

„Čo to vravíš?“ povedal som Zurinovi. „Aká Pugačovova kmotrička? Je to dcéra nebohého kapitána Mironova. Vyviedol som ju zo zajatia a teraz ju sprevádzam do otcovej dediny, kde ju nechám.“

„Čože? Tak to mi o tebe pred chvíľou hlásili? Prosím ťa, čo to má znamenať?“

„Neskôr ti všetko porozprávam. Ale teraz, preboha, upokoj úbohé dievča, tvoj husári ju celkom vyľakali.“

Zurin ihneď vydal rozkazy. Sám vyšiel na ulicu ospravedlniť sa Márii Ivanovne za mimovoľné nedorozumenie a rozkázal strážmajstrovi, aby jej prideliť najlepší byt v meste. Ja som zostal nocovať uňho.

Po večeri, keď sme zostali sami dvaja, porozprával som mu o svojich príhodách. Zurin počúval veľmi pozorne. keď som skončil, pokrútil hlavou a povedal: „Všetko je to pekné, braček môj, len jedno ,sa mi nepáči: na kiego čerta sa chceš ženit? Som statočný dôstojník a neoklamem ťa: ver mi, ženba je hlúposť. Povedz, načo sa ty máš venovať žene a opatrovať decká? Ech, vykašli sa na to. Poslušni ma: rozíď sa s tou kapitánovou dcérou. Cestu do Simbirsku som očistil, je bezpečná. Pošli ju zajtra samu k tvojim rodičom a ty zostaň v mojom oddiele. Do Orenburgu sa nemáš prečo vracieť. Ak sa znova dostaneš vzbúrencom do rúk, sotva z toho ešte raz vyviazneš. A takto ťa ten ľúbostný ošiaľ prejde sám od seba a všetko bude v poriadku.“

I keď som s ním celkom nesúhlasil, jednako som si uvedomil, že moja česť vyžaduje zostať v cárovninom vojsku. Rozhodol som sa poslúchnuť Zurinovu radu: poslať Máriu Ivanovnu na dedinu a zostať v jeho oddiele,

Savel'jič ma prišiel vyzliecť; oznámil som mu, že sa má prichystať, aby sa druhý deň mohol vydať na cestu s Máriou Ivanovnou. Najprv sa vzpíeral. „Čo sa ti robí, pán urodzený? Ako ťa tu môžem nechať? Kto sa bude o teba starať? čo povedia tvoji rodičia?“

Keďže som poznal hlavatosť svojho pestúna, umienil som si presvedčiť ho láskavosťou a úprimnosťou. „Archip Savel'jič, priateľ môj!“ povedal som mu. „Neodopri mi to, buď mojím dobrodincom; sluha mi tu chýbať nebude, ale nebudem mať pokoja, ak Mária Ivanovna odcestuje bez teba. Slúžiac jej, slúžiš mne, lebo som sa pevne rozhodol, len čo mi to okolnosti dovoľia, oženiť sa s ňou.“

Tu Savel'jič zalomil rukami v návale nevýslovného prekvapenia. „Oženiť sa!“ zopakoval. „Decko sa chce oženiť! A čo povie otecko a čo si pomyslí mamička?“

„Privolia, iste privolia, keď spoznajú Máriu Ivanovnu,“ odpovedal som. „Spolieham sa aj na teba. Otecko a mamička ti veria: budeš za nás orodovať, však?“

Starký bol dojatý. „Och, pánko môj Peter Andrejič!“ odpovedal: „I keď sa privčas hrnieš do ženenia, Mária Ivanovna je taká dobrá slečna, že by bol veru hriech prepásť príležitosť. Nuž nech je po tvojom! Odprevadím ja, anjela božieho, a ako verný poddaný oznámim tvojim rodičom, že taká mladucha ani vena nepotrebuje.“

Podakoval som sa Savel'jičovi a uložil som sa do jednej izby so Zurinom. Bol som rozpalený a vzrušený a veľa som hovoril. Zurin sa najprv zhováral so mnou ochotne; ale postupne boli jeho slová čoraz zriedkavejšie a nesúvislejšie; napokon miesto odpovede na akúsi otázku len zachrápal a odľúkol. Prestal som rozprávať a zakrátko som nasledoval jeho príklad.

Na druhý deň ráno som prišiel k Márii Ivanovne. Oznámil som jej svoje plány. Uznala ich za rozumné a hneď so mnou súhlasila. Zurinov oddiel mal odísť z mesta ešte v ten deň. Nedalo sa odkladať. Hneď som sa rozlúčil s Máriou Ivanovnou, zveril som ju Savel'jičovi a dal som jej list pre

svojich rodičov. Mária Ivanovna sa rozplakala. „Zbohom, Peter Andrejič!“ povedala lichým hlasom. „Jedine boh vie, či sa ešte uvidíme; ale nikdy na vás nezabudnem; ty jediný zostaneš do smrti v mojom srdci.“ Nemohol som odpovedať. Okolo nás boli cudzí ľudia. Nechcel som sa pred nimi oddávať citom, ktoré mnou zmietali. Napokon odišla. Vrátil som sa k Zurinovi smutný a mlčky. Chcel ma rozveseliť; ja som sa chcel rozptýliť: strávili sme deň veselo a bujne a večer sme sa dali na pochod.

Bolo to koncom februára. Zima, ktorá sťažovala vojenské podujatia, sa už končila a naši generáli sa chystali konať jednotne. Pugačov ešte vždy stál pred Orenburgom. Zatiaľ sa okolo neho oddiely spájali a zo všetkých strán sa blížili k zločineckému hniezdu. Vzbúrenecké dediny sa pri príchode našich vojsk poddávali; bandy zbojníkov všade utekali pred nami a všetko poukazovalo na skorý a šťastný koniec.

V krátkom čase knieža Golicyn pri pevnosti Tatiščevej porazil Pugačova. rozprášiľ jeho bandy, oslobodil Orenburg a zdalo sa, že za sadil vzbure posledný a rozhodujúci úder. Zurinov oddiel v tom čase nasadili proti bande vzbúrených Baškircov, ktorí sa rozprchli, prv ako sme ich stretli. Jar nás uväznila v tatárskej dedinke. Riečky sa rozvodnili a cesty boli neschodné. V nečinnosti sme sa utešovali myšlienkou na skorý koniec nudnej a malichernej vojny proti zbojníkom a divochom.

Ale Pugačova" nechytli. Zjavil sa v sibírskych hutách, zhromaždil tam nové bandy a znova začal svoju zločineckú činnosť. Opäť sa rozletel chýr o jeho úspechoch. Dozvedeli sme sa o zničení sibírskych pevností. Zakrátko prišla zvesť o dobytí Kazane, o ťažení samozvanca na Moskvu a znepokojila veliteľov vojsk, ktorí bezstarostne driemali, spoliehajúc sa na bezmocnosť prekliateho buriča. Zurin dostal rozkaz prepraviť sa cez Volgu.

Nejdem opisovať náš pochod a skončenie vojny. V krátkosti spomeniem len toľko, že nešťastie dosahovalo krajné medze. Tiahli sme osadami, ktoré zničili vzbúrenci, a voľky-nevoľky sme brali úbohým obyvateľom to, čo sa im podarilo zachrániť. Úrady všade prerušili činnosť; statkári sa ukrývali v lesoch. Bandy zbojníkov všade vyčíňali; velitelia jednotlivých oddielov z vlastnej moci trestali a omilostovali; stav celého širého kraja, kde zúril požiar, bol hrozný... Boh vás chráň byť svedkom ruskej vzbury, nezmyselnej a krutej.

Pugačov utekal, prenasledovaný Ivanom Ivanovičom Michelsonom. Zakrátko sme sa dozvedeli o jeho úplnej porážke. Napokon Zurin dostal správu o zajatí samozvanca a zároveň rozkaz nepostupovať ďalej. Vojna sa skončila. Konečne som mohol ísť k rodičom! Myšlienka, že ich objímam a uvidím Máriu Ivanovnu, od ktorej som nemal nijakých správ, ma naplňovala nadšením. Skákal som ako chlapec. Zurin sa smial a -hovoriľ, krčiac plecami: „Nie, ty dobre neobídeš! Oženiš sa a si stratený!“

No zároveň mi čudný pocit kalil radosť: nevdojak ma znepokojovala myšlienka na zločinca, postriekaného krvou toľkých nevinných obetí, a na popravu, ktorá bo čaká. Jemeľa, Jemeľa! dumal som roztrpčene, „prečo si nenadstavil hruď bodáku alebo šrapnelu? Nič lepšieho sa nedalo vymyslieť. Nemohol som inak. Myšlienka naňho sa nerozlučne spájala s myšlienkou na milosť, ktorú mi dal v jednej strašnej chvíli svojho života, a na to, že vyslobodil moju verenicu z rúk odporného Švabrína.

Zurin mi dal dovolenku. O niekoľko dní som mal znova byť v kruhu svojej rodiny, znova vidieť Máriu Ivanovnu... Zrazu ma prikvačila neočakávaná pohroma.

Toho dňa, keď som mal odísť, práve vo chvíli, keď som sa chystal na cestu, vošiel do mojej izby Zurin, neobyčajne znepokojený, s akousi listinou v rukách. Čosi ma pichlo pri srdci. Zľakol som sa, sám nevediac čoho. Zurin poslal preč môjho vojenského sluhu a oznámil mi, že má so mnou niečo vybaviť, „A čo je to?“ opýtal som sa znepokojene. „Malá nepríjemnosť,“ odpovedal a podal mi listinu. „Prečítaj si, čo som práve dostal.“ Začal som čítať: bol to tajný rozkaz všetkým jednotlivým veliteľom, aby ma zatkli, kdekoľvek ma nájdu, a aby ma ihneď pod eskortou poslali do Kazane pred Vyšetrovaciu komisiu, zriadenú pre Pugačovov prípad.

Listina mi skoro vypadla z rúk. „Čo sa dá robiť?“ povedal Zurin. „Mojou povinnosťou je poslúchnuť rozkaz. Chýr o tvojich priateľských cestách s Pugačovom sa akiste dajako dostal až k vláde. Dúfam, že celá tá vec nebude mať nijaké následky a že pred komisiou dokážeš svoju nevinu. Neklesaj na duchu a vydaj sa na cestu.“ Svedomie som mal čisté; nebál som sa súdu; ale myšlienka, že chvíľu sladkého stretnutia musím odložiť možno o niekoľko mesiacov, ma napĺňala hrôzou. Vozík bol pripravený. Zurin sa so mnou priateľsky rozlúčil. Posadili ma do vozíka. Ku mne si prisadli dvaja husári s vytasenými šablami a rozbehli sme sa po hlavnej hradskej.

KAPITOLA ŠTRNÁSTA

SÚD

Ludské chýry vodne víry.

Príslovie

Bol som presvedčený, že všetkému bol na vine môj svojvoľný odchod z Orenburgu. Ľahko som sa mohol ospravedlniť: harcovníctvo nielenže nikdy nebolo zakázané, ale ešte bo všetkými silami podporovali. Mohli ma obviňovať z prílišnej prchlosti, ale nie z neposlušnosti. Avšak moje priateľské styky s Pugačovom mohlo dokázať mnoho svedkov a museli vyzerieť v najlepšom prípade veľmi podozrivo. Celou cestou som rozmýšľal o vypočúvaní, ktoré ma čakalo, rozmýšľal som o svojich odpovediach a rozhodol som sa pred súdom vypovedať čistú pravdu, lebo tento spôsob ospravedlnenia som pokladal za najjednoduchší a zároveň za najspoľahlivejší.

Prišiel som do spustošenej a vypálenej Kazane. Pozdĺž ulíc miesto domov ležali hrby uhl'ov a trčali začmudené múry bez striech a oblokov. Takú pamiatku zanechal Pugačov! Zaviezli ma do pevnosti, ktorá zostala nepoškodená prostred vyhoreného mesta. Husári ma odovzdali dozornému dôstojníkovi. Dal zavolať kováča. Navliekli mi na nohy reťaz a pevne ju zakovali. Potom ma odviekli do väzenia a nechali samého v tesnej, tmavej cele, kde boli iba holé steny a oblôčik so železnými mrežami.

Taký začiatok neveštil nič dobrého. Ale nestrácal som odvalu ani nádej. Uchýlil som sa k úteche všetkých zarmútených, a keď som prvý raz okúsil sladkosť modlitby, vyvierajúcej z čistého, ale utýraného srdca, pokojne som zaspal, nestarajúc sa o to, čo bude so mnou.

Na druhý deň ma väzenský dozorca zobudil správou, že ma volajú pred komisiu. Dvaja vojaci ma odviekli cez dvor do veliteľovho domu, v predsieni zastali a samého ma vpustili do vnútorných izieb.

Vošiel som do pomerne priestranej sály. Za stolom, prikrytým listinami, sedeli dvaja ľudia; starší generál prísneho a chladného výzoru a mladý gardový kapitán, asi dvadsaťosemročný, veľmi príjemného zovňajšku, obratný a nenútený v správaní. Pri oblôčiku za osobitným stolom sedel sekretár s perom za uchom, sklonený nad papierom, prichystaný zapisovať moje výpovede. Začal sa výsluch. Opýtali sa ma na meno a hodnosť. Generál sa zaujímal, či nie som synom Andreja Petroviča Griňova. keď som prisvedčil, drsne poznamenal: „škoda, že taký ctihodný človek má takého nehodného syna!“ Pokojne som odpovedal, že čo aké obvinenia vzniesli proti mne, trúfam si ich rozptýliť úprimným objasnením celej pravdy. Moja istota sa mu nepáčila. „Braček ty si voláky ostrý,“ povedal mi a zamračil sa, „ale my sme už videli aj inakších!“

Vtedy sa mladý dôstojník opýtal, pri akej príležitosti a kedy som sa dal do služieb Pugačovovi a na aké úlohy ma Pugačov použil.

S rozhorčením som odpovedal, že ako dôstojník a šľachtic som do nijakých služieb k Pugačovovi vstúpiť nemohol a nijaké úlohy od neho som neprijímal.

„Ako sa teda stalo,“ namietol môj vyšetrovateľ, „že jedného-jediného dôstojníka a šľachtica samozvanec ušetril, kým všetkých jeho druhov zločinné povraždil? Ako sa stalo, že ten istý dôstojník a šľachtic priateľsky hoduje so vzbúrencami, prijíma od hlavného zločincina dary, kožuch, koňa a pol rubľa? Ako vzniklo také čudné priateľstvo a na čom sa zakladalo, ak nie na zrade alebo aspoň na odpornej a zločinnej zbabelosti?“

Slová gardového dôstojníka ma hlboko urazili a zápalisto som sa začal ospravedlňovať. Porozprával som, ako sa začala moja známosť s Pugačovom v stepi, za fujavice; ako ma pri dobytí Belogorskej pevnosti spoznal a omilostil. Povedal som, že kožuch a koňa som sa naozaj nehanbil prijať od samozvanca; ale Belogorskú pevnosť som bránil proti zločincovi do posledného dychu. Napokon som sa odvolal i na svojho generála, ktorý mohol podať svedectvo o mojej horlivosti v čase nešťastného obliehania Orenburgu.

Prísny stavec vzal zo stola otvorený list a začal ho nahlas čítať:

„Na dopyt vašej excelencie ohľadne práporčíka Griňova, údajne zapleteného do terajšej vzbury a nadviazavšieho so zločincom spojenie, vojenskou službou nedovolené a povinnostiam prísahy sa protiviace, mám Česť oznámiť toto: menovaný práporčík Griňov konal službu v Orenburgu od začiatku októbra minulého roku, to jest 1773, do 24. februára tohto roku, ktorého dňa sa z mesta vzdialil a odvtedy sa už k mojej jednotke nedostavil. Ale od prebehlíkov sme po čuli, že bol u Pugačova v osade a spolu s ním cestoval do Belogorskej pevnosti, kde bol predtým služobne zadelený; pokiaľ ide o jeho správanie, môžem...“ Tu prestal čítať a povedal mi prísne: „čo teraz povieš na svoje ospravedlnenie?“

Chcel som pokračovať, ako som začal, a vysvetliť svoje styky s Máriou Ivanovnou rovnako úprimne ako všetko ostatné. Ale zrazu som pocítil neprekonateľný odpor. Uvedomil som si, že ak vyslovím jej meno, komisia ju zavolá na výsluch; a myšlienka, že zapletiem jej meno medzi hnusné udanie zločincov a ju samu privediem na konfrontáciu tá hrozná myšlienka tak ma ohúrila, že som prišiel do pomykova a poplietol som sa.

Moji sudcovia, ktorí už zrejme začali počúvať moje odpovede s istou blahosklonnosťou, znova upadli do zaujatosti voči mne, keď videli moje rozpaky. Gardový dôstojník žiadal, aby ma konfrontovali s hlavným udavačom, Generál rozkázal zavolať včerajšieho zločincina. Živo som sa obrátil k dverám a čakal som, kedy sa zjaví môj obviniteľ. O niekoľko minút zarinčali okovy, dvere sa otvorili a vstúpil Švabrin. Ohromila ma jeho premena. Bol strašne chudý a bledý. Vlasy, nedávno ešte čierne ako smola, mu celkom ošediveli; dlhú bradu mal strapatú. Zapakoval svoje obvinenia slabým, ale smelým hlasom. Podľa jeho slov ma Pugačov vyslal do Orenburgu ako špióna; deň Čo deň som vychádzal na prestrelky, aby som odovzdával písomné správy o všetkom, čo sa robilo v meste; napokon som sa zjavne pridral k samozvancovi, cestoval som s ním z pevnosti do pevnosti, usilujúc sa všemožne ničiť svojich druhov zradcov, aby som mohol zaujať ich miesta a dostávať odmeny, ktoré rozdával samozvanec.

Mlčky som ho vypočul a tešil som sa len jednému: meno Márie Ivanovny odporný zločinec nevyslovil, či už preto, že jeho samolúbosť trpela pri pomyslení na tú, čo ho s opovrhnutím odmietla, či preto, že v srdci sa mu tajila iskra toho istého citu, ktorý i mňa nútil mlčať nech už bolo, ako chcelo, meno dcéry belogorského veliteľa pred komisiou nikto nevyslovil. Ešte väčšmi som sa utvrdil vo svojom úmysle, a keď sa ma sudcovia spýtali, čím môžem vyvrátiť Švabrinove údaje, odpovedal som, že sa pridžmam svojho predošlého vysvetlenia a nič iné na svoju obhajobu povedať nemôžem. Generál nás rozkázal odviesť. Vyšli sme spolu. Pokojne som pozrel na Švabrina, ale nepovedal som mu ani slova. Zlomyselne sa uškrnul, nadvihol si okovy, predišiel ma a zrýchlil krok. Znova ma odvedli do väzenia a odvtedy ma už na výsluch nevolali.

Nebol som svedkom všetkého, s čím ešte musím čitateľa zoznámiť; ale tak často som počul o tom rozprávať, že i najmenšie podrobnosti sa mi vryli do pamäti a mám dojem, akoby som bol býval neviditeľne prítomný.

Máriu Ivanovnu prijali moji rodičia s tou úprimnou srdečnosťou, akou sa vyznačovali ľudia starých čias. Videli božie požehnanie v tom, že mohli pritúliť a láskou zahrnúť úbohú sirotu. Zakrátko si ju úprimne obľúbili, lebo kto ju poznal, nemohol si ju neobľúbiť. Moja láska sa už otcovi nezдалa nezmyselným bláznovstvom; a matka si želala iba jedno: aby si jej Petruša vzal za ženu milú kapitánovu dcéru.

Chýr o mojom uväznení veľmi prekvapil celú moju rodinu. Mária Ivanovna tak prosto porozprávala mojim rodičom o mojej čudnej známosti s Pugačovom, že ich to nielen

neznepokojovalo, ale ešte sa tomu často zo srdca smiali. Otec nechcel veriť, že by som bol zapletený do ohavnej vzbury, ktorej cieľom bolo zvrhnúť trón a vykoreniť šľachtický stav. Prísne vypočúval Saveljiča. Pestún netajil, že pán urodzený bol na návšteve u Jemelku Pugačova a že lotor ho aj obdaroval; ale prisahal, že o nijakej zrade nemôže byť ani rečí. Starkí sa upokojili a netrpezlivo čakali na príjemné zvesti. Mária Ivanovna bola veľmi znepokojená, ale mlčala, lebo mala dar neobyčajnej skromnosti a opatrnosti.

Prešlo niekoľko týždňov... Zrazu otec dostal list z Petrohradu od nášho príbuzného kniežaťa B. Knieža mu písal o mne. Po zvyčajnom úvode mu oznámil, že podozrenie o mojej účasti na zámeroch vzbúrencov, sa na nešťastie, ukázalo až príliš podloženým a malí by ma na výstrahu popraviť, ale milostivá cárovná sa z úcty k otcovým zásluhám a otcovmu vysokému veku rozhodla omilostiť zločinného syna. odpustila mu potupnú popravu a rozkázala ho iba poslať na doživotné vyhnanstvo do vzdialeného kúta Sibíri.

Tento neočakávaný úder takmer pripravil o život môjho otca. Stratil zvyčajnú tvrdosť a svoj žiaľ (zvyčajne mĺkvy) vylieval v trpkých ponosách. „Čože?“ opakoval celý bez seba. „Môj syn sa zúčastnil na Pugačovových zámeroch? Bože spravodlivý, čoho som sa to dožili Milostivá cárovná mu odpustila trest smrti! Vari sa mi tým uľaví? Poprava nie je strašná: môj pradedo umrel na popraviske, keď bránil to, čo pokladal za posvätnú vec svojho svedomia; môj otec trpel spolu s Volynským a Chruščovom. Ale že šľachtic porušil prísahu, spojil sa so zbojníkmi, s vrahmi a utečenými nevoľníkmi!... To je hanba a potupa nášho rodu!...“ Matka, zdesená jeho zúfalstvom, sa neopovážila pred ním plakať a usilovala sa vrátiť mu odvahu; hovorila, že na ľudské reči nemožno vždy dať a že ľudská mienka je vratká. Ale otca nebolo možné potešiť.

Mária Ivanovna sa trápila zo všetkých najväčšmi. Bola presvedčená, že som mohol dokázať svoju nevinu, keby som bol chcel, tušila pravdu a pokladala sa za vinníčku môjho nešťastia. Skrývala pred všetkými svoje slzy a utrpenie a medzitým neprestajne rozmýšľala o spôsobe, ako by ma zachránila.

Raz večer otec sedel na diváne a prevracal stránky Dvorného kalendára; ale myšlienkami bol ďaleko a čítanie nemalo naňho zvyčajný účinok. Pohvizdoval si starý pochod. Matka mlčky plietla vlnenú kacabajku a slzy jej kedy-tedy kvapkali na ručnú prácu. Zrazu Mária Ivanovna, ktorá sedela vedľa nej pri ručnej práci, vyhlásila, že musí nevyhnutne odcestovať do Petrohradu, a preto ich prosí, aby jej umožnili túto cestu. Matku to veľmi zarmútilo. „Načo chceš ísť do Petrohradu?“ povedala. „Vari aj ty nás chceš opustiť, Mária Ivanovna?“ Mária Ivanovna odvetila, že celý jej budúci osud závisí od tejto cesty, že ide hľadať ochranu a pomoc u mocných ľudí ako dcéra človeka, ktorý položil život za svoju vernosť.

Môj otec sklonil hlavu: každé slovo, ktoré mu pripomínalo domnelý synov zločin, ho ťažilo a zdalo sa mu uštipačnou výčitkou. „Chod', milá moja!“ povedal jej, hlboko vzdychnúc, „My tvojmu šťastiu nechceme brániť. Daj ti boh za muža dobrého človeka, a nie biľagovaného zradcu.“ Vstal a vyšiel z izby.

Keď Mária Ivanovna zostala s matkou sama, čiastočne jej vysvetlila svoje plány. Matka ju so slzami v očiach objala a prosila boha, aby sa zamýšľaná vec šťastne skončila, Máriu Ivanovnu vystrojili a o niekoľko dní sa vybrala na cestu s vernou Palašou a s verným Saveljičom; Saveljič, násilne odo mňa odlúčený, sa utešoval aspoň myšlienkou, že slúži mojej verenci.

Mária Ivanovna šťastne došla do Sofie, a keď sa na poštovej stanici dozvedela, že Dvor teraz sídli v Cárskom Sele, rozhodla sa na stanici ubytovať. Poskytli jej kútik za prihradkou. Žena staničného dozorca sa s ňou dala hneď do reči, vyhlásila, že je neterou dvorného kuriča, a zasvätila ju do všetkých tajomstiev dvorného života. Rozpovedala jej, o ktorej hodine sa cárovná zvyčajne zobúda, kedy raňajkuje, kedy sa prechádza; ktorí veľmoži sú práve teraz u nej; čo ráčila včera večer hovoriť pri stole, koho prijala večer slovom, rozprávanie Anny Vlasievny by zaplnilo niekoľko stránok historických pamätí a bolo by nesmierne cenné potomstvu. Mária Ivanovna ju pozorne počúvala. Potom šli do parku. Anna Vlasievna jej rozpovedala históriu každej aleje a každého mostíka, a keď sa poprechádzali, vrátili sa na stanicu, veľmi spokojné jedna s druhou.

Na druhý deň vstala Mária Ivanovna včasráno, obliekla sa a tichučko vyšla do parku. Ráno bolo prekrásne, slnko osvetľovalo vrchovce líp, ktoré už trochu ožltli v chladnom dychu jesene. Síre jazero sa nehybne jagalo. Prebudené labute dôstojne vyplávali spod kríkov, čo pokrývali breh. Mária Ivanovna šla po kraji utešenej lúky, kde len nedávno postavili pomník na počesť nedávnych víťazstiev grófa Petra Alexandroviča Rumianceva. Zrazu zabrechal biely psíček anglickej fajty a rozbehol sa oproti nej. Mária Ivanovna sa zľakla a zastala. V tej istej chvíli sa ozval príjemný ženský hlas: „Nebojte sa, nehryzie.“ A Mária Ivanovna zočila dámu, ktorá sedela na lavičke oproti pomníku. Mária Ivanovna si sadla na druhý koniec lavičky. Dáma uprene pozerala na ňu a Mária Ivanovna tiež niekoľko ráz na ňu zaškúlila a rýchlo si ju poobzerala od hlavy po päty. Mala na sebe biele ranné šaty, nočný čepiec a pletený kabátik. Vyzerala na štyridsať rokov. Jej plná, červená tvár vyjadrovala dôstojnosť a pokoj a belasé oči i ľahký úsmev mali v sebe nevysvetliteľný pôvab. Dáma prvá prerušila mlčanie.

„Vy akiste nie ste tunajšia?“ povedala.

„Nie, prosím; len včera som pricestovala z vidieka.“

„Došli ste s príbuznými?“

„Nie, prosím, došla som sama.“

„Sama! Veď ste ešte taká mladá.“

„Nemám otca ani matky.“

„Máte tu nejakú prácu?“

„Áno, prosím. Prišla som podať prosbu milostivej cárovnej.“

„Ste sirota: akiste sa idete ponosovať na nespravodlivosť a krivdu?“

„Nie, prosím. Prišla som prosiť o milosť, a nie o spravodlivosť.“

„Prepáčte za opýtanie, a kto ste vlastne?“ „Som dcéra kapitána Mironova.“

„Kapitána Mironova! Toho, čo bol veliteľom jednej z orenburských pevností?“

„Áno, prosím.“

Dáma bola zrejme dojatá. „Prepáčte mi, že sa miešam do vašich vecí,“ povedala ešte láskavejšie, „ale ja som pri dvore; vysvetlite mi, čoho sa týka vaša prosba, možno sa mi podarí vám pomôcť...“ Mária Ivanovna vstala a úctivo sa jej poďakovala. Všetko na neznámej dáme nevdojak priťahovalo srdce a vzbudzovalo dôveru. Mária Ivanovna vytiahla z vrečka zložený list papiera a podala ho svojej neznámej ochrankyni, ktorá si ho začala potichu čítať.

Najprv čítala pozorne a blahosklonne, ale náhle sa jej tvár zmenila a Mária Ivanovna, sledujúc očami všetky jej pohyby, sa naľakala prísneho výrazu tváre, ešte pred chvíľou takej milej a pokojnej.

„Prosíte za Griňova?“ povedala dáma chladne. „Cárovná mu nemôže odpustiť. Nepridal sa k samozvancovi z nevedomosti a ľahkovernosti, ale ako nemravný a škodlivý naničhodník.“

„Ale to nie je pravda!“ skríkla Mária Ivanovna.

„Akože nie je pravda?“ ohradila sa dáma a celá očervenela.

„Nie je pravda, na môjveru to nie je pravda! Všetko viem a všetko vám rozpoviem. Jedine kvôli mne sa vystavoval všetkému, čo ho postihlo, A ak pred súdom nedokázal svoju nevinu, tak iste len preto, že ma nechcel do veci zapliesť.“ A potom zápalisto vyrozprávala všetko, čo už vážený čitateľ vie.

Dáma ju pozorne vypočula. „Kde ste ubytovaná?“ opýtala sa potom; keď počula, že u Anny Vlasievny, doložila s úsmevom: „Á viem! Zbohom, nikomu nehovorte o našom stretnutí. Dúfam, že nebudete dlho čakať odpoveď na svoj list.“

Po týchto slovách vstala a odišla do krytej aleje. Mária Ivanovna sa vrátila k Anne Vlasievne, plná radostnej nádeje.

Domáca ju vyhrešila za včasnú jesennú prechádzku, ktorá podľa nej škodí zdraviu mladého dievčaťa. Doniesla samovar, no len čo sa pri šálke čaju chcela pustiť do nekonečného rozprávania o dvore, zastal zrazu pred vchodom dvorný hintov a do izby vošiel dvorný lokaj s oznámením, že milostivá cárovná ráči k sebe zvať pannu Mironovovú.

Annú Vlasievnu to veľmi prekvapilo a hneď mala plno starostí. „Prepánajána!“ zvolala. „Milostivá cárovná vás povoláva ku dvoru. Ako sa len o vás dozvedela? Ach, stvora moja, ako sa len ukážete pred panovníčkou? Veď hádam ani stúpiť po dvoransky neviete... Nemala by som ísť s vami? Predsa by som vám aspoň čo-to napomenula. Ako ta pôjdete v cestovných šatách? Nemala by som poslať k babici po žltú krinolínu?“ Dvorný lokaj oznámil, že milostivá cárovná si ráči želať, aby Mária Ivanovna prišla sama a v tom, v čom ju zastihnú. Nedalo sa nič robiť; Mária Ivanovna nasadla do hintova a viezla sa do paláca, sprevádzaná radami a požehnaním Anny Vlasievny,

Mária Ivanovna tušila, že sa rozhodne o našom osude; srdce jej mocne tíklo a zvieralo sa strachom. O niekoľko minút koč zastal pred palácom. Mária Ivanovna celá rozochvená vyšla hore schodmi. Dvere sa pred ňou otvorili dokorán. Prešla dlhým radom veľkolepých prázdnych komnát; dvorný lokaj jej ukazoval cestu. Napokon pristúpil k zatvoreným dverám, povedal jej, že ju hneď ohlási, a nechal ju samu.

Vedomie, že uvidí cárovnú zoči-voči, ju tak ľakalo, že ledva stála na nohách. O chvíľu sa dvere otvorili a Mária Ivanovna vošla do cárovnej obliekárne.

Cárovná sedela pri toaletnom stolíku. Obklopovalo ju niekoľko dvorných dám, ktoré úctivo prepustili Máriu Ivanovnu. Panovníčka sa k nej milo obrátila a Mária Ivanovna v nej spoznala dámu, s ktorou sa pred niekoľkými minútami tak otvorene zhovárala. Cárovná ju zavolala bližšie a povedala s úsmevom: „Som rada, že môžem dodržať slovo a splniť vašu prosbu. Vaša vec je vybavená. Som presvedčená o nevinnosti vášho verenca. Tu máte list, ktorý láskavo doručte osobne svojmu budúceму svokrovi.“

Mária Ivanovna chvejúcou sa rukou vzala list, rozplakala sa a padla k nohám cárovnej, ktorá ju zdvihla a bozkala. Cárovná sa s ňou dala do reči. „Viem, že nie ste bohatá,“ povedala. „Ale ja som dlžníčkou dcéry kapitána Mironova. Nestrachujte sa o budúcnosť. Beriem si na starosť vaše zaopatrenie.“

Cárovná zahrnula láskavosťou úbohú sirotu a prepustila ju. Mária Ivanovna odišla v tom istom dvornom hintove. Anna Vlasievna, netrepežlivo čakajúca na jej návrat, ju zasypala otázkami, na ktoré Mária Ivanovna odpovedala ako vedela. Anna Vlasievna jej síce zazlievala, že je taká vynáčená, ale pripisovala to vidieckej hanblivosti a veľkodušne jej to prepáčila. Mária Ivanovna nebola zvedavá ani na Petrohrad a ešte v ten istý deň odcestovala nazad na dedinu ..

Tu sa končia zápisky Petra Andrejeviča Griňova. Z rodinného podania je známe, že ho prepustili z väzenia koncom roku 1774 na cárovnin. rozkaz; že bol pri Pugačovovej poprave. Pugačov ho spoznal v zástupe a kývol mu hlavou, ktorú o chvíľu mŕtvu a zakrvavenú ukázali ľudu. Zakrátko potom sa Peter Andrejič oženil s Máriou Ivanovnou. Ich potomstvo žije šťastne v simbirskej gubernii. Tridsať vierst od *** je dedina, ktorá patrí desiatim statkárom. V jednom z panských kaštieľov ukazujú vlastnoručný list Kataríny II., zasklený a zarámovaný. Je adresovaný otcovi Petra Andrejeviča a obsahuje ospravedlnenie jeho syna i chvály na um a srdce dcéry kapitána Mironova. Rukopis Petra Andrejeviča Griňova nám doniesol jeden z jeho vnukov, ktorý sa dozvedel, že pracujeme na diele, vzťahujúc sa na udalosti, ktoré opísal jeho starý otec. S dovolením príbuzných rozhodli sme sa vydať ho osobitne; len sme ku každej kapitole vyhládali priliehavé motto a niektoré vlastné mená sme si dovolili zmeniť.

19. októbra 1836

Vydavateľ.

Puškinov portrét z lyceálnych rokov od Favorského

Domček Puškinovej Pestúnky v Michajlovskom

Prvé stretnutie Griňova s ešte neznámym Pugačovom

A. S. Puškin - Kapitánova dcéra

Griňov žiada Pugačova, aby mu pomohol vyslobodiť Mašu

Katarínský palác v Puškine - pohľad z parku

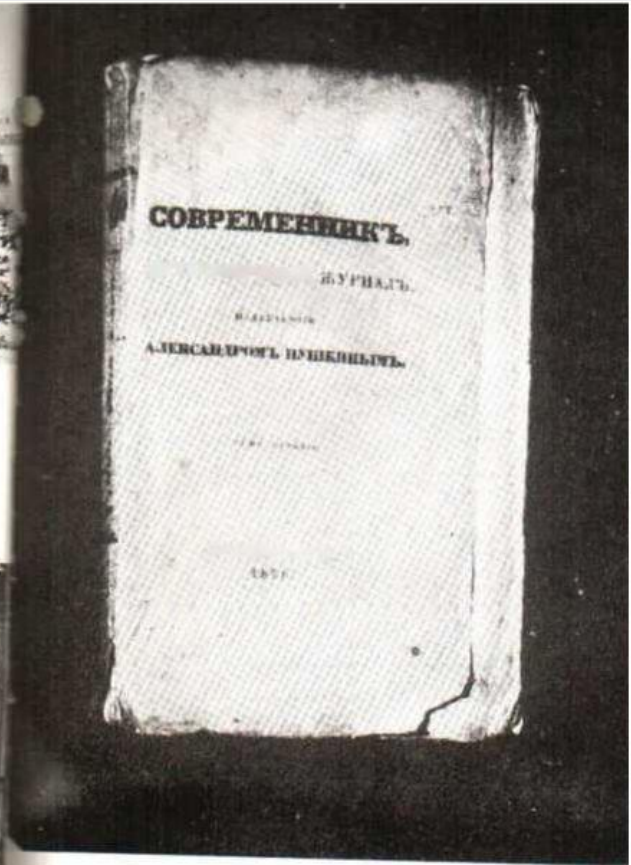

Puškinov pomník v Leningrade (Autor M. K. Anikušin)

V Carskom Sele

Akadémia vied ZSSR

Prvé číslo vyšlo

Posledné veľké Puškinovo dielo (Kapitánova dcéra) zrodila láska k človeku a nenávisť k dobe, ktorú tá prvá prekonávala, ktorou sa očisťovala a humanizovala. Život a jeho tendenčnosť, konkrétny historický rámec, odvíjanie individuálnych rozhodnutí v spleti neľudských a mocenských vzopätí, odvíjanie nápadité, rušné, neočakávané, pohnutia v hĺbkorozmere človeka a pohnuté otrasy prichádzajúce z mimovnútorých svetov a v tomto zmysle antisvetov — to je nielen základný ideový obrazec Kapitánovej dcéry, to je aj zdroj napätí v nej, pôdorys pre stopovanie základných autorových myšlienok a zámerov.

Pre osud a vyznenie diela nemalý význam majú práve dobové pomery a konflikty, na ktoré básnický subjekt reaguje, voči ktorým tvaruje svoju opozíciu, obranný val pravdy o človeku i pohotovosť zbraní pre útok, slovom konflikty, ktoré sa bolestivo dostali do rozporu s jeho mravným a spoločenským svedomím. V prípade A. S. Puškina je to predovšetkým problém nenávidenej samovlády či už vo vydání Kataríny II. alebo Mikuláša, nevoľnícky útlak roľníkov, zvyšovaný nenásytným a korupčným obohacovaním sa vyššej šľachy, neschopnej vytvárať ani pod vedením cárskeho dvora, no ani bez neho, akýkoľvek súlad spoločenských a existenčných záujmov ruskej veľmoci. Nesloboda, politická cenzúra takých Buturlinov, hrozby a hrôzy tajnej polície, skrývajúcej sa napríklad v pugačovovskom povstaní za osvietenko-absolutistickú tvár cárovnej, politický režim pod dozorom a dozor nad útlakom — to bola atmosféra, ktorá Puškina dusila, dráždila i roznechovala. A práve tu koreni Puškinov výber z palety menej blízkych dôb, tu dozrieva umelcov názor na dielo obnažujúce humánne i obrodné sily, očistené od súčasnej slepoty a túto slepotu presvecujúce. Básnikova analýza však druhým okrajom rozmeru sa opiera o pozitívny názor, o vieru v spravodlivú konšteláciu hviezd ruského neba a nie o snahu toto nebo zvrhnúť na zem alebo ho zruinovať. Človek šľachtic, odchovaný dobrou starou ruskou tradíciou nepodliehajúci tuposti a krutostiam svojho zbrataného spoločenského okolia je v Puškinových predstavách opornou silou. Nesporne si Puškin sám vybudoval humánnu obraz sveta, ostro videl pokrivenia i vtedajšie nebezpečenstvá boj roľníkov. Bol revolučný a nezáleží v tejto chvíli na tom, o čo opieral svoju historicko-politickú perspektívu proti vtedy konkrétnym formám vlády a nadvlády a tiež proti deptajúcemu, nivočiacemu poníženiu. Ďaleko závažnejšie je pre realistu jeho typu spektrum svetiel a farebnosti, ktoré znamenali jeho analýzu doby, mocenská tieňohra síl, ktoré umeleckým poznaním, svedomím, presvedčením pitval a umocňoval. Je iste veľmi zložitá skúmať a formulovať vzťah umelca typu Puškina k dobe, ak dobu samu nebudeme chcieť vidieť iba čierno-bielo. No mali by sme sa pomerne jednoznačne dohodnúť na kritériu, ktoré je dobové práve tým, čím dobu najviac neguje, a teda prerastá, ale čo — a to je už v tom — zároveň predznamenáva široký stupeň spoločenskej penetrácie, prieniku do najkritickejších konfliktov. A ešte čosi. Celý tento počín musí byť humanizovaný a tým zakódovaný do zmyslu dejín, a to už dejín obyčajného ľudského činu. Lahko sa presvedčíte, že týmto kritériom nekomolíme, ale ani priveľmi nefasádujeme realizmus Puškinovej tvorby, ibaže nám ide o to, aby sme ho ne splošťovali, neprepolitizovali, nezjednodušili na obraz spoločnosti, vystlanej len akoby hnutiami a veľkými pohybmi, a nie predovšetkým živými mnohorakými činmi ľudí.

Zdôraznenie takto poňatých prístupov k zrelému a prakticky tvorivo aj životne končiacemu Puškinovi nie je náhodné. Musíme vidieť, čo búral, proti komu mieril svoj buričský hrot i zázemie a v čom videl narastajúce oporné sily. Napokon, na Kapitánovej dcére môže sa každý presvedčiť sám, že životná plnosť a prepracovanosť postáv do skutočnej sily a veľkosti je nielen dielo umeleckého videnia, ktoré akoby v odvodení sa realizovalo naštepené na politický, teda nepoetický obraz sveta,

ale že vo všetstranne, harmonicky a prísne dobovo pojatých postavách a 'práve tak v ich životnom a spoločenskom prostredí je uložený najcennejší dar talentu: bohatosť umelcovho ľudského sveta i jeho tvarovacích schopností. Puškin ako veľký umelec a veľký človek meral dobu človekom a človeka dobou, ale len v mene človeka a dodajme — aj od človeka neodmysliteľného ideálu mravnej a spoločenskej slobody. A v týchto momentoch je k nám najbližšie a najživšie aj v Kapitánovej dcére. Čítame ho aj dnes ako svojho, ako neodlučiteľného, ba — a to dovoľte povedať bez podcenenia súčasníkov — ako neraz ďaleko predbiehajúceho nielen svoju, ale aj našu dobu. Dôsledný humanista sa v ňom prejavuje aj v riadkoch, ktorým skoro neveríme, že boli napísané pred viac ako sto rokmi práve našim milovaným Puškinom. Mohli sme ich doteraz aspoň smelšie citovať: „Panoval názor, že vlastné priznanie previnilca je nevyhnutné, aby bol celkom usvedčený — myšlienka nielen nepodložená, ale aj celkom odporujúca zdravému právnickému rozumu: lebo ak sa zapieranie obžalovaného neprijíma ako dôkaz neviny, jeho priznanie tým menej môže byť dôkazom jeho viny.“

Postavy reformátorov, vodcov veľkých hnutí stáli vždy v popredí záujmu literatúry. Puškin sa zaujímal o prvého revolucionára medzi ruskými spisovateľmi A. N. Radiščeva, priťahuje ho ľudový vodca Stepan Razin i kozácky samozvanec Jemeljan Pugačov. Už dva roky pred Kapitánovou dcérou v r. 1834 vychádza Puškinova historická štúdia „Dejiny Pugačova“, napísané nielen podľa zozbieraných dokumentov, ale tiež na základe poznatkov priamo z dejiska pugačovovských bitiek a podľa spomienok vtedy ešte žijúcich pamätníkov. Výsledky dôkladnej prípravy sa prejavili potom v umelecky umocnenej podobe v jednom z najlepších ruských historických románov.

Nebude bez zaujímavosti všimnúť si profily románových postáv, ktoré spracované vo forme rodinných zápiskov predstavujú sa vo svojich prostých, familiárne odkrytých črtách, aj keď Puškinovi vôbec nešlo o zámernú drobnokresbu, ale ani veľké plátno s honosnou koloratúrou. Sila Puškinovho diela je v jeho presvedčivom realizme a humanizme pohľadu, hodnotenia i myšlienok. Odbojný a ukrutný jajický kozák Jemeljan Pugačov (1742 – 1775), postrach šľachtického Ruska a v očiach cárskej armády iba nemilosrdný hrdlorez, dostáva pod tlakom Puškinovho pera celkom iné rozmery, stáva sa živou postavou s ľudsky rozpornými vlastnosťami. Puškin nás necháva pochopiť. Že vodca najväčšieho protifeudálneho povstania v Rusku, chudobný donský kozák, je zvýraznením a vyjadrením spravodlivého, vekmi nakopeného hnevu nevoľníckeho roľníctva v širokých oblastiach Ruska a priťažlivosť získal predovšetkým svojím nesporným zmyslom pre túto spravodlivosť, prejavovanú v jeho programe rušením poddanstva mužíkov, odhodlaným bojom proti šľachte, oslobodzovaním nevoľníkov, ale tiež tvrdými represáliami cárskeho dôstojníkov, ktorí bránili krutých vládcov a ich moc. Ostatne, celkom miestny spor jajických kozákov o staré slobody, ktorý Pugačova vyniesol do čela, nebol by stačil zachvátiť široké ľudové vrstvy a sťať sa ich vecou. Dokazuje to aj vývoj situácie pred pugačovovským povstaním. Hlavná masa jajického kozáctva sa obmedzovaním autonómneho povstania, zákazom obchodu so soľou bez cla a ťažkou službou dostala do neznesiteľného polozenia. Z celého radu povstanií týchto kozákov ne rieke Jaik najväčšie vypuklo v roku 1772, teda v predvečer najväčšej roľníckej vojny. Podobné vzbury najmä v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 18. Storočia boli takmer na dennom poriadku. Napríklad v roku 1752 sa vzbúrilo dvadsaťsedem dedín v Kalužskej provincii, v strednom Povolží bolo v rokoch 1765 – 71 pätnásť povstanií, v petrohradskej gubernii a v centrálnych guberniách približne v tom istom období vyše 50. No zliať tieto rozbúrené toky, hnané do krajnosti nepredstaviteľným útlakom lopotou a biedou, sa podarilo až spolurodákov Stepana Razina. Narodenému na Zimojevskej stanici na Done – Pugačovovi. V ňom sa v roku 1772 zrodila myšlienka, aby sa vyhlásil za Petra III., ktorý sa vraj zachránil pred prenasledovaním manželky Kataríny. Puškin dokázal túto prostú a zároveň strašnú, veľkomyselnú i neľútostne neúprosnú postavu ľudových dejín priblížiť tak, že nič neubral ani jeho rudimentárnej podmanivej sile, ale ani ľudsky bijúcemu srdcu. Ak statkár, pop alebo cársky dôstojník nemohol ani len spomenúť meno Pugačova bez záchvevu hrôzy a opovrhnutia, Puškinov čitateľ ho vidí zas nielen očami ľudového obdivu, ale najmä pohľadom do jeho ľudského osudu, ba dá sa povedať — až do jeho súkromia. Sám Puškin nechce zmiesiť človeka

a spoločenské zlo do neoddeliteľného spojenia. Ukrutnosť vzbury ho desí, ale vražedné tváre horia spravodlivým hnevom ľudového a ľudského odporu.

Kompozične je nesmierne zaujímavá tvorená osnova deja tak, aby Griňov, hlavná postava románu, a Pugačov, nositeľ hlavného spoločenského akcentu, sa stretali akoby pomimo histórie, vo chvíľach, keď aj kronikár aj vládca odpočívajú – ustatí bojom, intrigami alebo zábavou. Alebo – ako v epizóde, v ktorej Griňov sa vracia pre svoju Mašu, dcéru kapitána Mironova, držanú v Švabrinovom zajatí – akoby Pugačov na niekoľko hodín priam prekabátil históriu a za jej kulisami vykonal krásny a dojemný ľudský čin. Individualizačné umenie Puškina však nikdy nepodľahne situačnému tlaku ani ponúkanému ošialu nevšednosti vo vytváranej atmosfére. Griňov aj Pugačov ostávajú ľuďmi protíahlych brehov, vedia o tom, čo ich rozdeľuje, ale cítia to, čo je v nich a medzi nimi spoločné – a rešpektujú vo svojom konaní jedno i druhé. To spojivo je utkané rýdzo osobného z ľudsky jedinečného, čo – ako verí a demonštruje Puškin – ľudí nestavia proti sebe, naopak, vytvára priestor, v ktorom sa všetci môžu cítiť dobre. Raz Griňov dáva premrznutému a neznámemu Pugačovovi zajačí kožušok, inokedy Pugačov mu dáva život a zas inokedy život i nevestu. Takto sa stretli a stretali ruský šľachtic – cársky dôstojník – a najväčší kozácky vzbúrenec.

Druhú rovinu tvorí už spomenutý dôstojník Švabrin, preložený do Belogorskej pevnosti pod komando kapitána Mironova pre súbój. Je to najzápornejšia postava románu, polovzdelaný petrohradský šľachtic bez charakteru, plný zákernosti a podvodu. Jeho zrada, prechod od cárskych k pugačovovcom je završenie jeho podliackej cesty, ktorá vrcholí násilnosťami voči Maši, milujúcej Griňova, a napokon zvrhloú perfidnosťou pri ukladaní o život Griňova po Pugačovovej porážke. Za touto Puškinovou konštrukciou nemožno nevidieť odsúdenie sedliackej vzbury, ktorú však zároveň ospravedlňuje strašnou spravodlivosťou ľudového hnevu. Aj na tomto spojení Švabrina a Pugačova vidieť názor Puškina na priebeh a morálne hodnoty ničivej sedliackej vojny. No nie na jej korene, dôvody a spoločenskú oprávnenosť.

Prirodzene, Puškin nie je za priepasť medzi ruskou šľachtou a prostými ľuďmi, iba za akúsi spoločenskú hierarchiu. A je rozhodne proti utláčaniu proti utláčaniu a poddanstvu. V románe toto rozpätie postojov je očividné z celej kresby mladého hrdinu Griňova. Starý Saveljič je existenčne i životným zmyslom a s osobnou hrdosťou nerozlučne spojený so svojimi pánmi, s rodinou Griňovovcov. Na každom kroku sprevádza a ochraňuje svojho zverenca mladého Petra Andrejeviča. Saveljič je rozvážny, skúsený, mladý Peter je odrastajúci mladík, ktorý však láskavosťou svojho vplyvného príbuzenstva už v časoch, keď ho ešte matka nosila pod srdcom, bol pridelený do Semionovského pluku ako seržant. Z rozdielneho spoločenského postavenia vyplývajú pre oboch aj práva. Saveljič Petra vychováva, ale mladý Peter mu rozkazuje, je jeho pánom. Tento kaz na fazóne je z nášho pohľadu iste nielen chybou krásy, no vtedy šlo Puškinovi skôr o to, aby ukázal rozdelenie spoločnosti ako pozitívne rozloženie vzájomné si rozumejúcich a dopĺňajúcich sa rolí. Medzi Saveljičom a mladým pánom Petrom vládlo normálne porozumenie a vzájomná úcta, medzi Švabrinom a Petrom, príslušníkmi tej istej triedy, hlboký nesúlad, až rozpor. Podobne to bolo aj v dome kapitána Mironova v Belogorskej pevnosti. Schudobnení šľachtici si rozumeli so všetkými v pevnosti a dobre vychádzali aj s jedinou živou poddanou dušou – mladou Palaškou. Teda kde sa zachovával starý mrav, tam panoval žiaduci súlad – predpoklad života i moci.

Dejová osnova splyva s výpravou Pugačova pozdĺž rieky Jaik k Orenburgu. Podľa historických údajov hlavné povstalecké sily dotiahli k tomuto mestu 5. Októbra 1773. Začiatkom novembra rozdrvili oddiely vládných vojsk, ktoré prišli Orenburgu na pomoc. Pugačovove vojská sa za pôvodných 2500 bojovníkov rozmnožili na 50 000. Tu už bojovali aj robotníci z manufaktúr a tovární. Do tohto obdobia zarámcoval Puškin odchod Griňova z Orenburgu na pomoc kapitánovej dcére, ktorú medzitým Švabrin ako Pugačovov veliteľ Belogorskej pevnosti nútil prijať ponuku manželstva. Griňov pri tejto ceste sa po tretí a posledný raz stretá s Pugačovom a jeho blízkymi spolupracovníkmi. Len pre úplnosť si povedzme, že 22. marca 1774 bol Pugačov pri Orenburgu porazený a prestal ho obliehať. Boje ešte pokračovali na Urále a Povolží, no po

niekoľkonásobných porážkach napokon bohatí jajickí kozáci sami Pugačova odovzdali cárskym úradom. Predtucha tohto tragického konca viedla Griňova pri poslednej rozlúčke s Pugačovom k mnohovravnej úvahe: „Vrúcne so túžil vytrhnúť ho s prostredia zločincov, ktorých bol vodcom, a zachrániť mu hlavu, kým je ešte čas.“ Napokon celý príbeh Griňova s Pugačovom má v podstatných črtách svoj historický základ a dokonca aj záverečné uväznenie Griňova a vyslobodenie.

Sama kapitánova dcéra Mária Ivanovna Mironovová nedostala v románe veľa miesta. No umenie Puškina jej nezostalo nič dlžné. Vstúpi čitateľovi do vedomia od prvých chvíľ stretnutia ako dievča čistej a vrúcnej ženskej krásy. Tento moment je ešte zvýraznený jej takmer bezútešným postavením dievčaťa bez vena. Napriek chudobným životným šanciam však nechytí sa ani vážnej ponuky, s ktorou prichádza Švabrin, odmieta ho – aj bez vyhliadky na akýkoľvek ďalší úspech. Neskoršie o tom Griňovovi krátko pred jeho súbojom so Švabrinom hovorí: „Je mi strašne protivný, ale čudná vec: ani za svet by som nechcela, aby som sa mu nepáčila tak ako on mne.“ No Maši neprisúdil Puškin iba rolu šťastného a či múdreho lúbeného dievčaťa. V pohnutých časoch pugačovovskej vzbury muselo si vybojovať svoju lásku veľkým fyzickým i morálnym zápasom a až potom si získava aj uznanie Griňovových rodičov, ktorí ju pred tragédiou odmietli. Je to nesporne veľká postava ruskej literatúry, väčšia ako napríklad hlavný hrdina Griňov a napospol sa zaraďuje medzi najkrajšie ženské umelecké typy. Puškin v postave Maše vykreslil ženu veľkého citu a nevšedne sformovaného vzácne čistého charakteru a potom nie je náhoda, že práve z jej konania a osobne statočných činov vychádza značná časť epizód románu. Aj keď nie je veľa miest, kde ona priamo koná pred očami čitateľov, stojí ako veľký motív z a podstatnými činmi ústredných postáv. Je popri Pugačovovi druhým významová a motivačným ohniskom elipsovite narastajúceho deja. Toto zvlášť závažné postavenie Maše však nemožno pripísať akoby na vrub prežívajúcim romantizujúcim predstavám ženy, a už vôbec nie románovým manieram. Ved' celkom výnimočné a rozhodne svojské postavenie v románe má ja Mašina matka – veliteľova žena Vasilisa Jegorovna. V určitých fázach románu mohli by sme ju prirovnať k typu našej babizne. Ale bolo by to krivé a nepresne prirovnanie. Veliteľova žena je chrbtovou kastou, krkom, kalendárom i motorom kapitána Mironova. Ruské ženy nie predovšetkým v literatúre, ale v živote si vydobyli zvláštne miesto, pozíciu úcty a služby, isté matriarchálne práva, More z nich robia svojskú hybnú silu. Ako vo a e y aj dnes sú obdarené neobyčajnou životnou energiou, ktorej muž s rešpektom a intuitívne podlieha. Je v tom niečo symbolicky hlboké, niečo výlučne rusky zemité, niečo historicky súčasné. Puškin aj tu sa prejavil predovšetkým ako bystrý a tvárny, hoci geniálny realista, no nie je to dieťa jeho farebnej predstavivosti ani pozlievanina množstva útržkovitých drobných a rozdrobených poznání. Podarilo sa mu tak ako celou atmosférou románu veľmi priblížiť svoju literárnu verziu a život sám.

Komu a čomu ostával Puškin v závere románu verný a či poplatný? Je to svojím spôsobom rozporná otázka, s ktorou si neraz kritici a literárni historici nevedeli rady a nemožno sa jej ubrániť. Ak totiž román chápeme zjednodušene, potom platí záver, že Puškin „zahol“, zromantizoval sa, odcudzil sa realistickému vyznaniu a ideálu. Zaiste je však aj iná možnosť prístupu k problému.

A potom sa ukáže, že ide naozaj viac o otázku prístupu k dielu než o kompromitujúce stránky diela samého. Siahneme po jedinom spoľahlivom kritériu po logike postáv a deja. Ak Puškin sa jej nespreneveroval v celej knihe, prečo by to robil na konci? Nie, naozaj nijako mu nešlo o cárovnu Katarínu II. Ale ak už v búrlivákovi a násilníkovi Pugačovovi dokázal odhaliť dobré, ľudsky silné a hrejivé momenty, prečo by podobné vlastnosti nemohla mať panovníčka na tróne? Ved' mohlo ísť iba o slabú chvíľku veľkodušnosti. Ale spravodlivosť a v tom zmysle aj logika si aspoň takúto chvíľku vyžadovala. Ak Maša mohla na oltár svojej zúfalej prosby priložiť dve tragické obeť — obeť Pugačova, vlastnú matku a vlastného otca, prečo by potom čarovná jej mala neveriť, že ženích je nevinný? Mohol mať aj pred dvorom vari väčší kredit zradca, podliak a udavač Švabrin? Tieto pohľady sú zaiste dosť presvedčivé a nedivme sa, ak na ne dal aj sám Puškin. Napokon, nebyť

týchto argumentov a momentov, bol by sa iste román spolu s tragikou Pugačova ocitol medzi otrasnými spoločenskými drámami, a to by už bolo čosi celkom iné.

Verný svojmu umeniu a jeho poslaniu Puškin vytvoril historický román — jeden z najkrajších a najhumánnejších práve preto, že tu ľudskosť sa musela vykupovať z mnohých a veľkých neľudskostí. Je to dielo jasného a zrelého umeleckého videnia, je to priznanie sa k pozitívnym hodnotám života, k hodnotám, ktorých korunou je človek sám.

LADISLAV HVIZDOŠ